

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Folkeskolens udeanlæg

Otte eksempler

Schytte, Benny

Publication date:
2006

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Schytte, B. (2006). *Folkeskolens udeanlæg: Otte eksempler*. SBI forlag. SBI 2006 Nr. 15

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

SBi 2006:15

Folkeskolens udeanlæg

Otte eksempler

Statens Byggeforskningsinstitut
DANISH BUILDING RESEARCH INSTITUTE

Folkeskolens udeanlæg

Otte eksempler

Folkeskolens udeanlæg

Otte eksempler

Karen Attwell
Benny Schytte

Titel	Folkeskolens udeanlæg
Undertitel	Otte eksempler
Serietitel	SBi 2006:15
Udgave	1. udgave
Udgivelsesår	2006
Forfattere	Karen Attwell, Benny Schytte
Sprog	Dansk
Sidetæl	104
Litteratur- henvisninger	Side 102-104
English summary	Side 99-101
Emneord	Udearealer, udemiljø, skoler, leg, læring, nærmiljøanlæg
ISBN	87-563-1285-7
Pris	Kr. 300,00 inkl. 25 pct. moms
Fotos	Forfatterne, ellers angivet
Layout	Poul Fenger, Finn Gattmann
Omslags- illustration	Asgård Skole. Foto: Benny Schytte
Tryk	Rosendahls Bogtrykkeri
Udgiver	Statens Byggeforskningsinstitut, Dr. Neergaards Vej 15, DK-2970 Hørsholm E-post sbi@sbi.dk www.sbi.dk

Eftertryk i uddrag tilladt, men kun med kildeangivelsen: *SBi 2006:15, Folkeskolens udeanlæg. Otte eksempler. (2006)*

Indhold

Forord	6
Indledning	7
Baggrund og formål	7
Et rids af skolens udvikling	8
Udearealernes problemer.	10
Udvælgelse af eksempel anlæg	12
Karakteristik af de udvalgte eksempler.	13
Sammenfatning og konklusion.	15
Eksempler	19
Asgård Skole – Barndommens landsby.	20
Bjedstrup Skole – Vildmark og havekultur	26
Blenstrup Skole – I mytologiens verden	32
Holmegårdsskolen – Kundskabens gård.	38
Horbelev Skole – Grøn skole på landet	44
Skolen ved Bülowvej – Fra baggård til skolegård.	50
Ulegårdsskolen – At lære og være ved kanalen	56
Vittenbergskolen – At lære ind ude	62
Tematisk analyse	68
Skoleanlægget	68
Legemiljøer	77
Læringsmiljøer	84
Nærmiljø anlæg	90
Udviklingsprocesser.	92
Summary	99
Litteraturliste.	102

Forord

I denne eksempelsamling præsenteres velfungerende udeanlæg på otte danske folkeskoler. Eksempelsamlingen danner afslutningen på et forsknings- og udviklingsarbejde om skolens udearealer, der er udført på SBI i perioden fra 2000 til 2005.

Interessen for arealerne rundt om og imellem skolens bygninger er voksende. Efter et par årtier med andre dagsordener på skolerne og i det politiske bagland har der bredt sig en erkendelse af, at udearealerne er en vigtig ressource for skolen og ofte også for lokalsamfundet.

På mange skoler er udearealerne nedslidte og forsovmte, men modsat findes der også en række skoler, der i forskelligt omfang har satset på at udvikle udearealerne som en invitation til både leg og læring. Erfaringer herfra viser positivt, at der er rige muligheder for at forbedre udnyttelsen af udearealerne, uanset den enkelte skoles givne fysiske og økonomiske rammer.

Undersøgelsen bag denne eksempelsamling viser, at skolerne med fordel kan bruge tid, kræfter og økonomiske midler på at udvikle udearealerne. Med eksempelsamlingen giver vi en håndfuld gode bud på, *hvordan* det kan lykkes.

Det er vort håb, at eksempelsamlingen kan støtte både interessen for og arbejdet med det udemiljø, der er en væsentlig del af rammen om vore børns ofte lange hverdage i skolen.

Eksempelsamlingen er finansieret af Statens Forsknings- og Uddannelsesbygninger, nu Universitets- og Bygningsstyrelsen, som led i en satsning på at styrke interessen for udeanlæggene som en vigtig del af undervisningsbyggeriet.

De beskrevne skoler og de pågældende kommuner, samt i nogle tilfælde de tilknyttede rådgivere, har velvilligt stillet sig til rådighed med information og materiale. Vi vil gerne takke alle, der har bidraget til at gøre eksempelsamlingen mulig.

Statens Byggeforskningsinstitut
Afdelingen for Boliger og Byfornyelse
Oktober 2006

Thorkild Ærø
Forskningschef

Indledning

Baggrund og formål

I Danmark er Undervisningsministeriet den myndighed, som med udgangspunkt i Lov om folkeskolen fastlægger de overordnede principper og retningslinjer for danske børns skolegang. Den gældende lov er fra 1993, men er siden blevet revideret flere gange. Folkeskolen er i Danmark en kommunal opgave. Det betyder, at det er kommunalbestyrelsen, som fastlægger rammerne for skolens virksomhed og er overordnet ansvarlig for at varetage den daglige drift af bygninger og udearealer. Omfanget af statslige tilskud til kommunernes skolevirksomhed fastlægges ved forhandlinger mellem Finansministeriet og Kommunernes Landsforening.

I Danmark findes omkring 1600 folkeskoler med ca. 600.000 elever og ca. 60.000 lærere.

Efter lang tid med begrænset interesse er der igen fokus på folkeskolens fysiske rammer. Renoveringsarbejder er blevet intensiveret, mange skoler ombygges og udbygges, og der bygges en del nye skoler.

Der har i de senere år været specielle statslige og i nogle tilfælde kommunale initiativer med det formål at støtte renovering og nybyggeri af skoler, herunder skolegårde og andre udearealer. Initiativerne har øget antallet af skoler, der enten har forbedret eller planlægger at forbedre og udvikle deres udearealer. De har også påvirket omfanget af den forskning, der bedrives om leg og læring uden for i skolen og antallet af publikationer om emnet.

Imidlertid viste de første erfaringer, at udearealerne trods alle gode hensigter fortsat er meget nedprioriterede i den igangværende renoveringsindsats, og at de gennemførte projekter var ret begrænsede i relation til det skønnede, samlede behov for opgradering af udearealerne på de pågældende skoler. I de større skolerenoveringer var idéerne til fornyelse af udearealerne typisk med i skitseprojekterne, men ofte udeladt i hovedprojektet. Den kunne altid udføres senere med hjælp fra forældrene, som det er hørt sagt. Desuden var det klart, at der er stor usikkerhed blandt både skolefolk og rådgivere om, hvad et velfungerende og attraktivt skoleanlæg bør indeholde.

Samtidig med, men uden sammenhæng med renoveringsindsatsen, øgedes opmærksomheden på forbedring af skolebørns trivsel og sundhed. Interessen samlede sig i første omgang om kosttilbud og kostvaner, men som det efterhånden er blevet almindeligt anerkendt, er motion og frisk luft lige så vigtigt.

På den baggrund opstod der på SBI et stærkt ønske om at medvirke til at sætte fokus på udviklingsmulighederne i skolens udearealer. Ønsket blev realiseret gennem tre delprojekter: En skandinavisk, kommenteret litteraturguide til at lette skolerne og rådgivernes informationsøgning (Schytte & Attwell, 2002), et udviklingsprojekt med dokumentation af proces og resultat (Schytte & Attwell, 2004) og denne eksempelsamling. Indledningsvis var SBI desuden vært for en studieopgave om emnet (Skovgaard Hoaran, 2002).

Eksempelsamlingens formål er at vise, hvad et velfungerende udemiljø kan være, og derved inspirere skoler og rådgivere til at udvikle skoleanlæg, der inviterer til øget brug i både leg og læring. Det er herunder et ønske at udbrede kendskabet til anlæg, der stimulerer til fysisk aktivitet og gode udevaner i skoletiden. Det er desuden et formål at vise, at sådanne udemiljøer også kan fungere som nærmiljøets udeanlæg uden for skoletid, så de bliver et tilbud til lokalsamfundet og dermed udnyttes så meget som muligt i løbet af dagen og året.

► Der kan findes god inspiration i ombyggede skolegårde i de andre nordiske lande. Vårfruskolen, Lund, Sverige.
Foto: Pia Schmidtbauer.

Det skal nævnes, at det ikke har ligget inden for arbejdets rammer at sikkerhedsvurdere de præsenterede skoleanlæg. Det er den enkelte skoles/kommunes ansvar at lade dette arbejde udføre af en specialuddannet sikkerhedskonsulent.

Fire af denne eksempelsamlings skoler er tidligere blevet præsenteret i kort form i en nordisk rapport, der er udarbejdet som led i et samarbejde med forskere fra Finland, Norge og Sverige (Attwell m.fl., 2004). Ud over eksemplerne findes der her beskrivelser af situationen for skolens udemiljø i de pågældende lande. Disse beskrivelser viser, at Sverige og Norge ligger i front i bestræbelserne på at give skolerne et inspirerende udemiljø. Interesse og økonomisk støtte fra staten gennem en årrække har her haft stor betydning, men også skolerne selv har angiveligt været meget aktive. I Danmark og Finland har indsatsen indtil nu været langt mindre.

Der er også i andre sammenhænge set en stigende opmærksomhed omkring skolens udeanlæg. Der har f.eks. de senere år været afholdt adskillige konferencer, kurser og seminarer om mulighederne i skolens udearealer for pædagoger, lærere, planlæggere og rådgivere, og en række fagtidsskrifter har haft skolens udearealer som tema. Inden for uddannelsessektoren er der også opstået interesse for at skrive speciale og andre opgaver om skolens udearealer og om børns udemiljø generelt. Det gælder både landskabsarkitekter, pædagog- og lærerstuderende. Og der gennemføres som noget nyt seminarer og studieforbund inden for emnet på de pågældende uddannelsesinstitutioner.

Egentlig forskning vedrørende skolens udearealer er udført af SBi. Et samarbejde for vidensdeling om skolens udearealer mellem SBi, Danmarks Pædagogiske Universitet (DPU), Undervisningsministeriet m.fl. i perioden 2002-2004 har resulteret i en samling artikler om emnet (Udearealer og pædagogiske intentioner. Artikelsamling, 2004). Det skal i tilknytning hertil nævnes, at forskere på DPU vil følge udviklingen på den her præsenterede Asgård Skole i Køge. Endelig skal det nævnes, at Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM, hvis arbejde bygger på Lov om elever og studerendes undervisningsmiljø fra 2001, samler og formidler viden om skolerens fysiske rammer, herunder udearealerne (Dansk Center for Undervisningsmiljø, 2003).

Et rids af skolens udvikling

Der var mange skoler i danske byer og landsbyer allerede omkring år 1800, da biskop Balle på statens vegne rejste rundt i landet for at rapportere om skolernes virke, men de fleste, nuværende danske skoler stammer fra slutningen af 1800-tallet og fra midten af 1900-tallet.

Byskolerne fra 1800-tallet er typisk opført som store, tunge bygninger i flere etager med traditionelle klasseværelser og faglokaler og med en skolegård af begræn-

set størrelse. De signalerede, at skolen havde monopol på besiddelse og formidling af viden (Knudsen, 1998; Olrik & Birk Hansen, 1998). Mange af de nyere, store skoler fra midten af 1900-tallet er opført i 1-2 etager omkring en skolegård, men med tilgrænsende grønne områder til bl.a. idræt ud fra tidens tanker om, at en sund sjæl kræver et sundt legeme. Indretningen byggede fortsat på traditionel klasseundervisning. Nogle af disse skoler har i årenes løb gennemgået forskellige om- og udbygninger, men generelt er de meget nedslidte, og indretningen gør det svært at leve op til de mere differentierede undervisnings- og læringsformer, som ønskes af folkeskolen i dag.

Fra slutningen af 1960'erne blev skolebyggeriet præget af nye skolepædagogiske idéer med fokus på bl.a. elevernes sociale kompetencer. Konsekvensen var, at skolerne typisk blev opført i ét plan med flere lokaletyper og typisk med udearealer i direkte tilknytning til lokalerne. Disse skoler er ofte meget store med plads til op mod 1000 elever.

I begyndelsen af 1980'erne faldt omfanget af skolebyggeriet som følge af et faldende elevtal, dvs. små børneårgange, men inden for de senere år er der igen kommet gang i såvel nybyggeri som i renovering af de eksisterende skoler. En meget nødvendig opdatering af skolens fysiske rammer, vurderes det (Olrik & Birk Hansen, 1998).

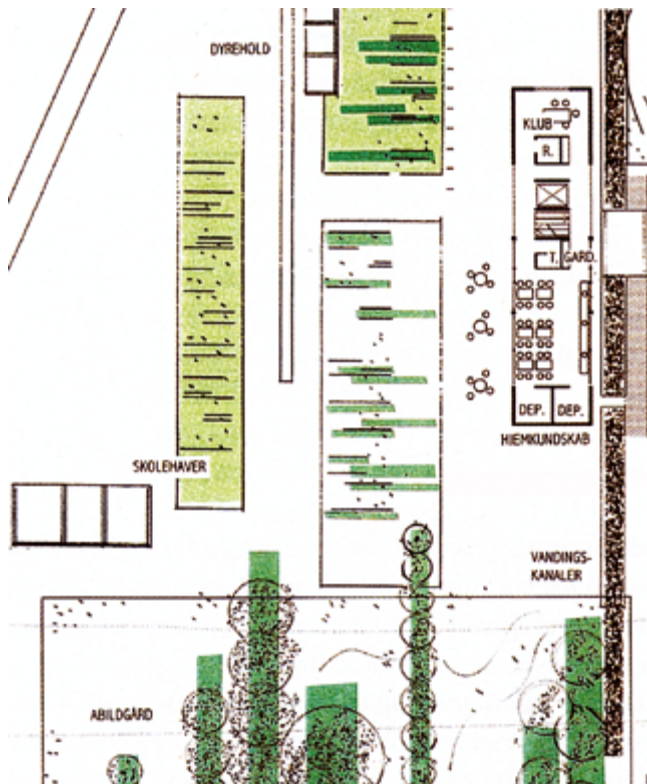
Kommunerne afsatte i 2001 et tocifret milliardbeløb til statsstøttede lån til nybyggeri og renovering af folkeskoler over en 5-årig periode. Sammen med et igen stigende elevtal ansporede lånemulighederne antageligt aktiviteten på området.

Et andet væsentligt initiativ, der helt sikkert har haft stor betydning for skolebyggeriet, er Undervisningsministeriets initiativ: *Rum Form Funktion – i folkeskolen*. I 1998 udskrev ministeriet sammen med tre kommuner en arkitektkonkurrence om henholdsvis ombygning, udbygning og nybygning af tre skoler under overskriften 'Sammenhæng mellem pædagogik og bygninger'. Ideen var, at erfaringerne fra disse byggeprocesser skulle støtte andre kommuners arbejde med at renovere og ombygge deres skoler. Formidling af resultater og erfaringer fra konkurrencen er sket løbende siden 1998 med bl.a. udgivelse af en række publikationer og pjecer, oprettelse af en hjemmeside, m.m. (<http://www.rumformfunktion.dk>).

Generelt kan man sige, at efter mange års manglende fokus på skolens fysiske rammer og en generelt manglende økonomisk prioritering af området er situationen tilsyneladende vendt. Mange kommuner har planer om eller er i gang med at forbedre deres skoler, og skolerne viser stor interesse. Med de modsvarende statslige initiativer på både den idémæssige og økonomiske front er der skabt grundlag for, at skolens fysiske rammer kan blive opdateret. Det giver mulighed for, at skolerne efterhånden kan leve op til folkeskoleloven fra 1993, hvoraf det fremgår, at "*folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.*" (§ 1, stk.2).

◀ De gamle byskoler er typisk store, tunge bygninger, der vidner om skolens daværende betydning i samfundet.

Udearealernes problemer

Konkurrencen om *Rum Form Funktion* – i folkeskolen omfattede udearealerne, men emnet var lavt prioriteret. Der var enkelte opløftende og innovative forslag til udeanlæg. Imidlertid var det generelle billede ved en specifik gennemgang af emneområdet desværre, at udearealerne var behandlet nødtørftigt (Attwell & Schjerup Hansen, 2000, s. 14 og s. 23-24). Hovedparten af konkurrenceforslagene efterlevede på det punkt ikke engang konkurrenceprogrammets få krav.

Man kan undre sig over, at så få konkurrencedeltagere benyttede sig af muligheden for at integrere skolens ude- og indemiljø på en ny og anderledes måde, når der i 1993 var sat fokus på at indarbejde 'det grønne islæt' i skolens virke. En del forslag var udarbejdet uden fagbistand på det landskabsfaglige område, og andre havde tydeligvis indhentet fagbistand som en sidste pynt på konkurrencematerialet. De få gode undtagelser viste, hvad der kan opnås, når bygnings- og landskabsarkitekter samarbejder gennem hele processen: At skolegrundens muligheder udnyttes til at skabe et integreret læringsmiljø, hvor ude og inde spiller sammen i en flot og funktionel helhed.

▲ Uden overvejelser om funktion og om den afledte og ofte komplicerede driftsindsats fremtræder påskriften som Skolehaver, Dyrehold og Abildgård som utroværdige postulater. Konkurrenceforslag, Trekroner Skole, Roskilde.

Det er desværre ikke et specifikt problem for skoler, at udearealerne ofte kommer i sidste række, når der bygges, bygges ud eller bygges om (Attwell m.fl., 1998, s. 5 og s. 29). Man kan spørge, om det betyder noget, at der ikke gøres så meget ved arealerne uden for skolens bygninger? Børn kan jo lege alle vegne, som man siger. Og hvorfor skal udearealerne være anderledes og bedre, end de altid har været?

Der har vist sig at være langt mellem eksemplerne, der tilgodeser rimelige funktionskrav og endnu længere mellem eksemplerne, der inspirerer. Kritikken af udearealernes generelt ringe tilstand har samlet sig om fire problemstillinger: *Den lange hverdag i skolen*, der er kommet med indførelse af skolefritidsordningerne (SFO), *ny viden om børns fysiske og sociale trivsel* set i forhold til skolens fysiske rammer, *tidens pædagogiske tilgang til læring* som andet og mere end envejskommunikation, samt den *nedslidning*, der er resultatet af mange års efterslæb på vedligeholdelsen.

SFO-erne, som blev indført i 1984 til afløsning af forskellige fritidshjem, betød, at skolens bygninger og skolegrunden kunne udnyttes gennem hele dagen, og at børnene ikke skulle skifte miljø midt på dagen. En samfundsmæssig gevinst og ro og tryghed for børnene var blandt de positive argumenter; udearealernes ringe tilbud til den lange dag på skolen blandt de negative. Det stiller andre og flere krav til indretning og faciliteter, end mange skoler havde at byde på – og nogle stadig har – at udearealerne også skal være underlag for skolefritidens aktiviteter. SFO-ernes indførelse har været løftestang for udvikling af mange skolers udearealer med positive konsekvenser for børnenes ofte lange dagligdag i skolen.

▼ På mange skoler er udearealerne stort set ikke ændret, siden skolen blev bygget, og de fremstår ofte som nedslidte og ligegyldige.

◀ Skolehavedyrkning kræver lys, vand, redskaber og vedholdende pleje, hvis aktiviteten skal blive en pædagogisk succes.

Den store asfaltskolegård, idrætsarealet og bænkepladserne langs muren er kendte elementer fra en svunden skoletid, men desværre stadig hovedindholdet i mange skolers udearealer. Nyere forskning peger på de begrænsninger i udeophold, det medfører for andre børnegrupper end mellemtrinnets aktive fodbold drenge, når der mangler adskilte uderum og nicher, der kan give ro og tryghed til mere stille lege og socialt samvær (Schmidt, 2004). Mobning sker oftest udendørs i frikvartererne, og oftest, hvor udearealerne er åbne og uden attraktioner (Schytte, 1998; Sheat & Beer, 1991). Manglende attraktioner medfører desuden, at den fysiske aktivitet mindskes. Der skal spændende udemiljøer til at konkurrere med computerspil og sofakroge (Stanek, 1998).

Set i lyset af ny viden om børn og overvægt, er det et stort problem, hvis den lange skoledags fysiske udfoldelser alene foregår i de i forvejen meget få idrætstimer (Sheat & Beer, 1991). Det er jo ikke alle børn, der dyrker idræt uden for skoletid.

Tilbage i tiden har udearealerne været udnyttet i skoletimernes undervisning til andet end idrætsformål. Det har givet eleverne et førstehåndskendskab til natursammenhænge og egen kultur. Selvom der nu igen er tegn på en øget interesse for udearealerne som et tilbud til læringen som ny tilgang til undervisningsbegrebet, er de reelle fysiske resultater få og ofte halvhjertede. Gamle rutiner, stramme arbejdstidsregler, let adgang til naturområder og mange andre forklaringer kan findes, men de kan ikke bortforklare skolernes generelt manglende udnyttelse af deres egne udearealer i den samlede pædagogiske tilgang til læringen.

◀ Knækkede fliser og fejlbehandlet eller manglende beplantning signalerer ligegyldighed og forfald.

En manglende økonomisk prioritering hører med til kritikken af skolernes udearealer. Organisering af driftsopgaven uden fagkundskab er en del af billedet. Der ses i dag et generelt efterslæb på vedligeholdelsen, som betyder, at skolernes udearealer i vidt omfang fremtræder synligt nedslidte. Det er en samfundsmæssig ringe forvaltning af de midler, der er investeret i anlægget. Det nedslidte skolemiljø vides at påvirke skolebørnene negativt i deres opfattelse af deres eget værd og i den forståelse af kvalitet, som de – også – bærer med sig ind i voksenlivet (Sheat & Beer, 1991; Nørgård, 1998).

Samlet kan det siges, at kritikken af skolernes udearealer er blevet bekræftet ved gennemgang af de næsten 300 folkeskoler, der danner baggrund for eksempelsamlingen. Til trods for både mere og mindre gode eksempler er udearealernes tilstand generelt ringe; dog med SFO-områderne som det positive lyspunkt.

Udvælgelse af eksempelanlæg

De otte udvalgte folkeskoler, der præsenteres efterfølgende, har hver for sig udearealer – eller dele heraf – med en generel eksempel-værdi.

Til brug for den indledende udvælgelse af eksempler blev der opstillet primære kriterier til vurdering af skoleanlæggenes fysiske rammer. De dækkede tilbud til lege- og læringsaktiviteter, samt form og tilstand. Det var planlagt at gennemføre anden udvælgelse på grundlag af kriterier til vurdering af den pædagogiske praksis, bl.a. en formuleret udepædagogik, og involvering af elever, forældre, servicemedarbejdere m.fl. i arbejdet med udvikling af skoleanlægget.

Det lå inden for projektets ramme at udpege og gennemgå 100 skoleanlæg til en første udvælgelse af ca. 25 skoler og en anden udvælgelse af ca. 12 anlæg til præsentation. Det viste sig nødvendigt at besøge næsten 300 skoler for at finde otte egnede skoleanlæg til denne eksempelsamling. Det blev derfor ikke aktuelt at anvende de sekundære kriterier ved udvælgelsen.

De fire primære kriterier blev formuleret på baggrund af bl.a. SBI's tidligere arbejder med skoleanlæg (Attwell & Schjerup Hansen, 2000; Schytte, 1998). De lød:

1. Gode legemiljøer med en rimelig variation af lege- og opholdsmuligheder for alle aldersgrupper og begge køn, dvs. steder til mere vilde lege som f.eks. boldspil og tagfat og nicher til mere rolige aktiviteter i form af f.eks. hyggekroge og krat.
2. Gode læringsmiljøer til brug for andre fag end kun idræt, f.eks. uderum til få eller mange elever, udeværksteder, skolehaver, vejrstationer, våde biotoper, o.l.
3. Nærmiljøfunktion, hvor skoleanlægget er åbent og til rådighed for lokalsamfundet efter skoletid.
4. Tilpasset vedligeholdelse og beplantningspleje, dvs. driftsindsats i overensstemmelse med indhold og slid, så anlægget hverken fremtræder forsømt eller for ordentligt i forhold til form og funktion.

Med undtagelse af nærmiljøfunktionen, som har skullet bekræftes af skolerne, er der tale om forhold, der er umiddelbart synlige på stedet. Kriterierne har derfor været udgangspunkt for den gennemførte recognoscering af de næsten 300 skoler i perioden 2003-2004.

Der findes gode lege- og opholdsmiljøer på mange skoler, og en del er passet på udmærket måde, men det var vanskeligt at finde anlæg med gode læringsmiljøer og vanskeligt at finde anlæg, der har en ekstra funktion som lokalsamfundets nærmiljøanlæg. På mange skoler var driftsindsatsen desuden et problem. De otte udvalgte eksempler kan hver for sig tilgodese to til tre af de opstillede kriterier. Desuden repræsenterer de forskellige størrelser og typer af skoler, forskellig alder og forskellig beliggenhed i forhold til landsdele.

Helt nye skoler blev fravalgt, idet det her ikke ville være muligt at se og drage konklusioner om brugbarhed, slid og drift, men skoler med blot få års brug er indgået. De besøgte anlæg blev udpeget på grundlag af præsentationer i udvalgte skole- og landskabsfaglige tidsskrifter og andre publikationer. Derudover blev lister for tildeling af 'Grønt Flag' og bidrag til naturlegepladser fra Friluftsrådet samt uddeling af

▼ Friluftsrådets tildeling af Det Grønne Flag har sat mange miljøprojekter i gang på skolerne, også på udearealerne.

tips- og lottomidler fra Lokale- og Anlægsfonden til idrætslegepladser i perioden 1998-2003 gennemgået.

Undervisningsministeriet og fagkonsulenter på amternes undervisningscentraler blev kontaktet angående udpegnings af seværdige skoleanlæg, og der blev gennemført afledte søgninger på nettet.

Eksempelsamlingen bygger således på et så bredt udvalg af skoler, at den vurderes at give et troværdigt indtryk af status for folkeskolens udeanlæg. Modsat kan det med den givne udvælgelsesmetode ikke udelukkes, at der findes gode anlæg, der ikke er sporet i gennemgangen, eller som er kommet til siden. Det skal tilføjes, at Bornholm ikke var omfattet af undersøgelsen.

Der er foretaget en fotoregistrering af en stor del af de besøgte skoler, idet mange skoler indeholder enkeltstående elementer eller uderum med eksempelvis værdi. En del af disse anlæg er inddraget i den tværgående emnegennemgang.

De udvalgte skoler er genbesøgt og analyseret i 2004-2005 til brug for eksempelvis samlingens beskrivelser. Repræsentanter for de enkelte skoler har velvilligt stillet sig til rådighed for interview samt været behjælpelige med at indsamle forskelligt dokumentationsmateriale til brug for den endelige beskrivelse. De respektive skoler har desuden godkendt de fotos i publikationen, hvor elever er genkendelige.

Karakteristik af de udvalgte eksempler

I midten af 1900-tallet var der interesse blandt arkitekter og landskabsarkitekter for skolebyggeri, herunder udearealerne. Der blev bl.a. udgivet en publikation om *Skolegrunden* i 1958 (Undervisningsministeriets Byggeforskningsudvalg og Statens Byggeforskningsinstitut). Interessen resulterede i en del anlæg med stor omsorg for udvikling af et moderne, samlet undervisningsmiljø med arkitektoniske kvaliteter. Dette er her illustreret med *Uglegårdsskolen*, hvis 'kanalgård' efter 30 år fortsat står som det nok bedste eksempel på et oprindeligt, multifunktionelt skoleanlæg. Alderen og den noget begrænsede driftsindsats taget i betragtning er der tale om et anlæg, der må kaldes bæredygtigt i ordets bedste forstand. Et nyt modstykke er *Asgård Skole*, hvis få år gamle udeanlæg på samme måde er plan- og anlagt med en kvalitet, der vurderes at have en stor holdbarhed. Sammen med bygningerne signalerer anlægget positivt, at børnenes daglige fysiske rammer og dermed børnene prioriteres højt.

Også *Holmegårdsskolen* har væsentlige kvaliteter i sit zonedelte skoleanlæg, men set i forhold til den samtidige Uglegårdsskole er det specielt omformulering af et funktionsløst prydanlæg til et indholdsrigt aktivitetscentrum for undervisningen, der giver genlyd. Desuden repræsenterer skolen en eksemplarisk samordning af bygninger og store træer.

◀ Der findes nyere skoler, der på opløftende måde vidner om, at nogle kommuner satser på kvalitet i udemiljøet. Asgård Skole i Køge.

Sammen med de tre ovennævnte skoler er *Vittenbergskolen* repræsentant for større skoler i nyere byområder eller i udkanten af provinsbyer. Skolen adskiller sig fra de tre foregående ved at have færre indbyggede kvaliteter i det oprindelige anlæg – herunder skolebygningen. Skolen viser til gengæld, at selv begrænsede iboende muligheder kan udnyttes til at skabe inspirerende lege- og læringsmuligheder for få midler, når der er overskud i gruppen af lærere og pædagoger. Hvad der er nået på *Vittenbergskolen*, kan nås på alle lignende skoler. *Bjedstrup Skole* ligger inden for samme kategori af gør-det-selv eksempler og har i lighed med *Vittenbergskolen* udnyttet de gamle randplantninger aktivt. Skolen tilhører kategorien af mindre, ældre landsbyskoler, som generelt har store udearealer pr. barn og derfor et langt mindre slid at håndtere end større byskoler. *Blenstrup Skole* og *Horbelev Skole* er ligeledes ældre skoler i mindre byer. På *Blenstrup Skole* har man formået at skaffe økonomiske midler til at involvere lokale aktører i gennemførelse og brug af et enestående mytologisk lege- og læringslandskab på skolens tidligere boldbaner. På *Horbelev Skole* har man på mere ydmyg vis omformet udearealerne, så der er både skolegård, skoleskov, skolehave osv. til at understøtte udeaktiviteter i skolens dagligdag. Friluftsrådets 'Grønne Flag' har i flere år vajet over skoleanlægget som symbol på indsatsen. *Horbelev* hører til de skoler, der efter at være blevet nedlagt som folkeskole nu er videreført som privat skole.

Skolen ved Bülowsvej er repræsentant for de gamle byskoler, hvis monumentale skolebygninger vidner om en anden tids skolekultur. Den er imidlertid ikke en typisk repræsentant, idet skolen er udvalgt på grund af sin nye, meget vellykkede skolegård, der er anlagt som del af en større karrégård i et tæt bymiljø. At skolen er eneste udvalgte, ældre byskole må tjene som opfordring til at starte et seriøst arbejde med at udvikle disse skolers ofte nedslidte og grå skoleanlæg på deres helt egen måde.

Sammenfatning og konklusion

Leg er en vigtig del af det sociale liv i skolen. Gennem legen opstår venskaber og relationer eleverne imellem. En stor del af legen i frikvarterer og i skolefritidsordningerne foregår udenfor. Det er derfor vigtigt, at skolens udearealer indeholder lege- og opholdstilbud, der giver optimale muligheder for at udvikle et godt socialt liv.

Fysisk aktivitet i frisk luft er vigtig for elevernes evne til at lære og for deres fysiske form. Det er ikke sjovt at motionere, men det er sjovt at lege. Det er derfor vigtigt, at skolens udemiljø er så attraktivt, at det er sjovt for alle børn at lege udenfor i frikvartererne.

Læring foregår på mange måder. Nogle børn kan læse sig til ny viden, andre børn lærer bedre, når de arbejder praktisk med tingene. Man kalder dem hands-on børn. Mange fag kan omfatte undervisning udenfor, men erfaringen viser, at det skal være let for lærerne at gå til. Det er derfor vigtigt, at skolens udearealer er indrettet til udeundervisning.

Et sted i lokalområdet, hvor man kan mødes med de andre og lege efter skoletid og i weekender og ferier er vigtigt for alle børn. Hvis der ikke er et sådant sted i nærheden, kan skolens udearealer bruges som nærmiljøanlæg uden for skoletiden.

Ud over idrætspladsen er skolens udearealer traditionelt tænkt til leg i frikvartererne. Mange steder er der ikke ændret væsentligt på udearealerne, så de står i dag sjældent mål med de ønsker, nutidens børn har til legemuligheder, der er sjove nok til at konkurrere med indeordninger og elektronisk isenkram. Med de hensigter, lovgivningen på skoleområdet i øjeblikket udtrykker til skolens virke, er det med baggrund i gennemgangen af næsten 300 danske folkeskoler blevet synligt, at rigtig mange skolers udearealer trænger til en opdatering af både indhold og tilstand. Hvis det skal lykkes at inddrage 'det grønne islæt' i læringen, som det blev præciseret med Folkeskoleloven fra 1993, skal der en nytænkning til. Udearealerne skal trækkes ud af den tornerosesøvn, de har levet i i årtier, og fornyes og udvikles, så de kan blive inspirerende og levende udeanlæg for skolens dagligdag – og gerne også for både børn og voksne uden for skoletid, hvis der ikke er så mange andre udendørs lege- og opholdsmuligheder i nærmiljøet.

Bogen tager udgangspunkt i en præsentation af *Eksempler* i form af otte udeanlæg, der på hver sin måde eksemplificerer, hvad der kan opnås, når udearealerne udnyttes aktivt. Det drejer sig om Asgård Skole i Køge Kommune, Bjedstrup Skole i Ry Kommune, Blenstrup Skole i Skørping Kommune, Holmegårdsskolen i Karlebo Kommune, Horbelev Skole i Stubbekøbing Kommune, Skolen ved Bülowsvej i Frederiksberg Kommune, Uglegårdsskolen i Solrød Kommune og Vittenbergskolen i Ribe Kommune.

Til brug for en nytænkning, der kan belyse det enkelte skoleanlægs givne, uudnyttede muligheder, sætter eksempelsamlingen i kapitlet *Tematisk analyse* fokus dels på skoleanlæggets fysiske forhold, dels dets funktion i forhold til leg og læring i og uden for skoletid. Den konkrete emnegennemgang bygger hovedsageligt på de otte skoleanlæg, der er præsenteret i ord og billeder, men der er også inddraget viden fra andre af de mange skoler, der har dannet baggrund for eksempelsamlingen.

Beskrivelsen af de fysiske forhold i *Skoleanlægget*, der må inddrages i en analyse af, hvordan den enkelte skole bedst kan gribe en udvikling af udearealerne an, samler sig om det budskab, at den enkelte skoles specielle forhold bør danne udgangspunkt for udviklingstanker. Der er set en del eksempler på ændringer og nyanlæg, som hverken funktionelt eller æstetisk vurderes at kunne leve op til de ønsker om forbedring af udearealerne, der helt sikkert har ligget bag. En analyse af mulighederne i de eksisterende fysiske rammer har bl.a. manglet.

Børn kan lege alle vegne, siges det populært. Men de leger der og med det, der fanger deres interesse. I arbejdet med at udvikle skolens udearealer er det derfor vigtigt at spørge sig, hvad der er attraktivt for den enkelte børnegruppe – alder, køn, etnisk baggrund, stille og aktive typer osv. – når de leger udenfor. Ellers kommer mange skolebørn kun tvungent udenfor og får den friske luft og motion, som man i dag ved, er afgørende for læringsprocessen. I afsnittet *Legemiljøer* gennemgås områdetyper og legefaciliteter, der som positive tilbud til udeleg kan rumme mange forskellige børnegrupper i mange forskellige sociale konstellationer. Et budskab er, at det er afgørende, at skolens udemiljø indeholder en stor variation af rum og nicher med forskellige muligheder, så der kan forekomme flest mulige former for leg uden konflikter. Hvis der kun er asfalt og græs, er det typisk de meget aktive, boldglade drenge fra mellemtrinnet, der dominerer frikvarterets udeleg. Et andet budskab er, at man skal satse på legemiljøer frem for kun på legeredskaber, gerne legemiljøer, der stimulerer fantasi og trang til at undersøge, skabe, bygge, gemme sig og opleve med alle sanser sammen med andre eller alene. Legeredskaber kan være udmærkede, bl.a. hvor pladsen er trang, men det pointeres, at de for tiden så populære naturlegeredskaber kun er forskellige fra mere traditionelle legeredskaber i deres fremtoning. Uanset 'natur-mærkatens' kan man også der kun klatre op, balancere hen, og rutsje ned.

Behovet for gode lege- og opholdsmuligheder på skolerne er blevet forstærket med indførelsen af skolefritidsordningerne (SFO), som i langt de fleste tilfælde nu er placeret på selve skolerne. Mange SFO'er har udviklet attraktive legeområder ud fra den holdning, at udendørs leg og aktiviteter skal være en central del af skolefritidsordningens tilbud og pædagogiske praksis. Der er set positive eksempler på, at skolens lærere har fundet interesse i at udnytte disse udemiljøer i undervisningen.

Helt op i 1970'erne fandtes mange steder velfungerende skolehaver i både forstads- og landskoler til glæde for biologiundervisning og husgerning, som hjemkundskab hed dengang. Det var måske en kombination af nye tiders ændrede fokus og pensionering af ældre lærere, der havde været tovholdere på skolehaverne, der var årsag til havernes nedlæggelse. Kun faget idræt bibeholdt brug af udearealerne i sommerhalvåret. Med folkeskoleloven af 1993 kom de forskellige fags udnyttelse af 'det grønne islæt' igen i fokus. Undervisningsministeriets fagkonsulenter beskrev, hvordan næsten alle fag kunne drage nytte af omgivelserne på skolens egen grund eller af andre egnede udearealer, herunder skovområder, men der blev desværre ikke fulgt op med afledte krav til ændring af skolens fysiske rammer.

Nogle skoler har vist, hvor godt skolens egne arealer kan udvikles og udnyttes i undervisningen. Desværre er det endnu forholdsvis få skoler, der på den måde viser vejen frem til en anderledes og mere praktisk læringsform. Med udgangspunkt i de beskrevne eksempler er budskabet i afsnittet *Læringsmiljøer*, at det ikke er de økonomiske midler til ændringerne, der er den største barriere, men organiseringen af tilbudet som en accepteret del af skolens undervisningspraksis. Det er desuden et budskab, at de nødvendige faciliteter skal være funktionelle og brugbare inden for rammerne af selv en enkelt undervisningstime. Det ser ud til at øge lærernes overskud til at planlægge udetimer som en indholdsrig afveksling til livet i klasseværelse og faglokaler.

Der er set flere eksempler på, at der er kommet fokus på udearealerne i forbindelse med en generel målsætning om at gøre skolen mere grøn og bæredygtig. Skolerne har her taget Friluftsrådets udfordring op i forhold til at arbejde med energi, affald, vand osv. under projektet 'Grønt Flag – Grøn Skole'. Deltagelse i et sådant projekt har vist sig at være et glimrende incitament til at inddrage og udnytte udearealerne mere aktivt.

Ved gennemgang af undersøgelsens mange skoler blev der bl.a. fokuseret på, om udearealerne blev brugt uden for skoletid. Baggrunden herfor er, at skolens udemiljø kan være et positivt tilbud til et lokalsamfund med ingen eller få udendørs aktivitets- og mødesteder. Praksis for på den måde at udnytte den samfundsmæssige investering, som folkeskolerne udgør, ud over skoletid, er tilsyneladende stigende. Der blev dog fundet enkelte steder med skilte, der angav, at adgang og leg efter skoletid var uønsket. Modsat blev der også fundet eksempler, hvor kommunen havde af-

sat ekstra driftsmidler til at imødegå det – positive – ekstra slid, som mange brugere uden for skoletid medfører. I afsnittet *Nærmiljøanlæg* er det et budskab, at dobbeltudnyttelsen kan lade sig gøre uden de store konflikter, der nogle steder giver frygt og modstand mod at åbne skoleanlægget til lokalsamfundets brug. Det er desuden et budskab, at et skoleanlæg er attraktivt for lokalsamfundet, hvis det er attraktivt for skolebørnene. Der skal ikke specielle faciliteter til.

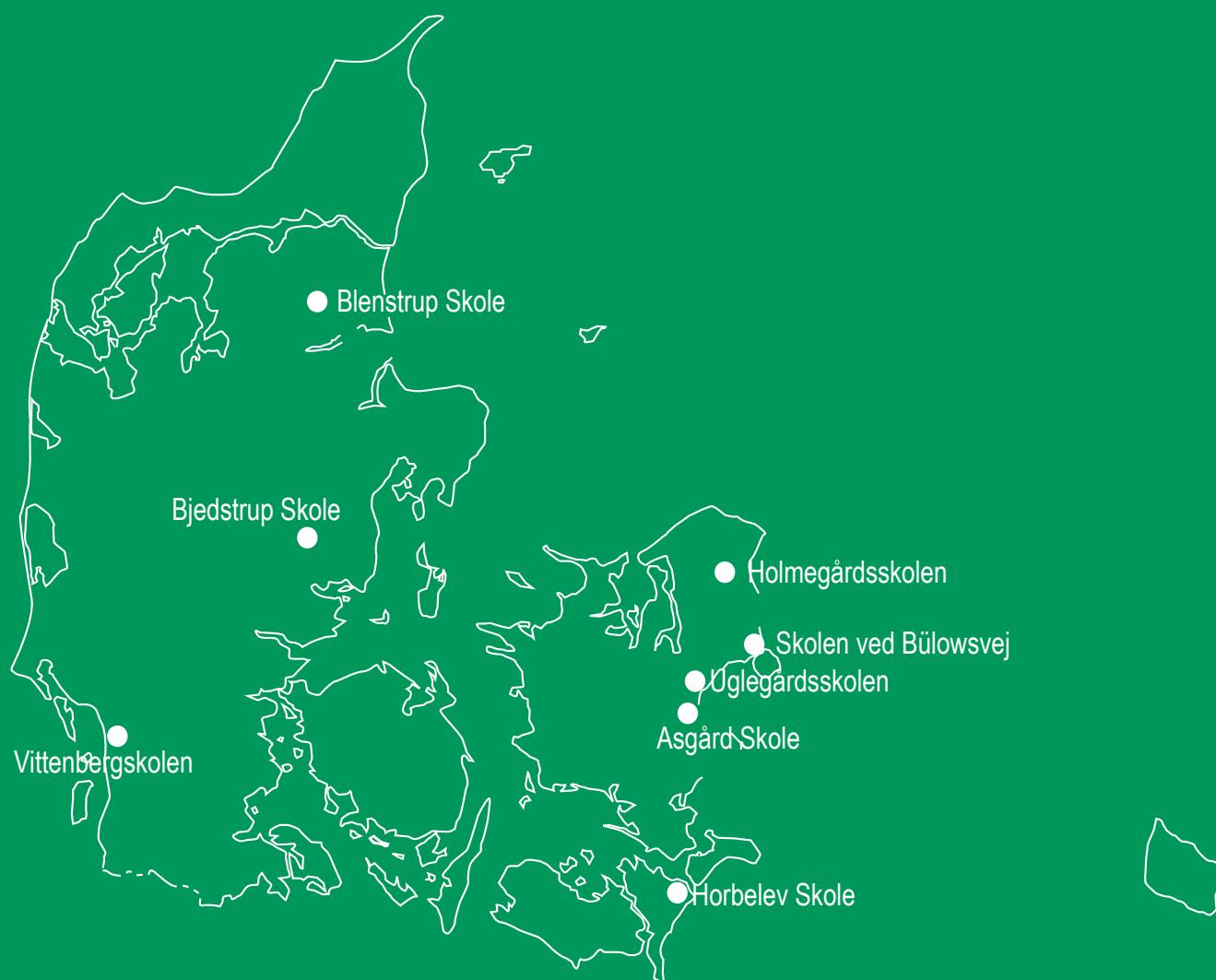
Det har vist sig at være vigtigt at fokusere på *Udviklingsprocesser* i arbejdet med at udvikle folkeskolens udemiljø. For bedst muligt at udnytte de givne ressourcer, må der tages udgangspunkt i kobling af en analyse af det enkelte skoleanlægs muligheder og en målsætning for de funktioner, skolen ønsker at understøtte. Budskabet er, at de faciliteter, der skal indgå i anlægget, skal modsvare de kompetencer, som skolen ønsker, at børnene skal udvikle. For at nå hertil, er det en god ide at involvere en landskabsfaglig rådgiver i processen sammen med skolens personale, børn og eventuelt forældre. Pedellen er en anden vigtig sparringspartner i arbejdet, idet rigtig pleje og vedligeholdelse af skoleanlægget er en forudsætning for, at det kan udvikle sig rigtigt og holde i mange år. Ofte er driftsindsatsen i skolernes udearealer for ringe, dvs. ukorrekt, for sen eller manglende, i forhold til de investeringer, der ligger i anlæggene. Budskabet er, at indsatsen skal passe til anlæggets krav og det aktuelle slid, og modsat, at anlæggene – også nye – skal tilpasses de driftsmæssige muligheder. Dette er et gammelt budskab, der gælder alle udeanlæg, men et budskab, der endnu ikke er erkendt alle steder, mange skoler inklusive. I den forbindelse skal det nævnes, at gartnerisk efteruddannelse af pedeller og en kvalitetssikring af driftsindsatsen kan medvirke til at forbedre forholdene.

Selv om mange skoler i Danmark i dag kun i begrænset omfang har udnyttet deres udearealer til at skabe attraktive og varierede lege- og læringsmiljøer, og selvom udearealerne mange steder stadig har en ringe vedligeholdelsesstandard, er konklusionen af undersøgelsen af de næsten 300 danske folkeskoler, at der er en positiv udvikling i gang. Her beskrives otte af de skoler, der er med til at 'vise vejen'. Trods deres forskellighed har de alle udearealer med en værdi som eksempel til inspiration. Skolens placering, bygninger, udearealernes størrelse, elevtal osv. har ikke afgørende betydning for, om udearealerne er gode. Det har derimod skolens ønsker om og vilje til en forandring, der kan berige leg og læring i skolens dagligdag. En fælles forståelse for, at udearealerne er en central del af skolens liv, betyder, at der alt andet lige bliver flere ressourcer at bygge på. Det er en stor udfordring for den enkelte skole at udnytte sine specielle fysiske og økonomiske muligheder og de personer, der som skoleansatte, elever eller forældre samt eksterne rådgivere kan involvere sig i ideudvikling, planlægning og anlægsarbejde samt pleje og vedligeholdelse af skolens udemiljø. Med udgangspunkt i de beskrevne skoleeksempler kan det konkluderes, at det absolut er værd for skolerne at tage udfordringen op.

108

Eksempler

Asgård Skole

Barndommens landsby

Navn	Asgård Skole
Kommune	Køge
Adresse	Norsvej 2 4600 Køge
E-post	eebsjes@koege-kom.dk
Hjemmeside	www.koegekomp.dk
Antal elever	599
Klassetrin	Bh.kl.-9. klasse
Antal klasser	33, heraf 8 specialklasser
Antal børn i SFO	350
Byggeår	2002-2005
Landskabsarkitekt	Le Fèvre Jacobsen
m ² udeareal	74.100
m ² udeareal pr. elev	99
Plejeudgift i kr. pr. m ²	1,3
Daglig pleje af udearealerne	Skolens service-medarbejdere
Fornyelse af udearealerne	Nyanlæg

Asgård Skole er et eksempel på en ny provinsbyskole, hvor udearealerne er prioriteret så højt, at de fra starten fremstår som en flot helhed, der modsvarer bygningsanlæggets kvalitet. Intentionen var blandt andet at skabe udearealer med lignende tilbud til leg og naturfagsundervisning som et landsbymiljø med gadekær, krat og haver. Anlægget tegner sig med en gennemgående formgivning, herunder spændende belægningsmønstre m.m., der sjældent ses på skoler. Det er med til at signalere en oprioritering af skolelivet, der helt sikkert må påvirke både børnene og skolens image positivt.

Skolen

Den store skole med plads til 650 børn ligger i den nordlige del af Køge Kommune i et relativt fladt område med en landsby, et villakvarter og tæt-lav bebyggelser som naboer.

Skolen ligger direkte op til vej mod både syd og øst. Især villakvarteret syd for skolen tegner sig med en træbe-

plantning, der er med til at danne rum og læ for de nyetablerede udearealer.

Skolen er endnu ikke færdig med at udarbejde sit værdigrundlag, men der er ønsket om, at udearealerne skal indgå heri med udgangspunkt i kommunens Agenda 21 profil.

Med udgangspunkt i de gode muligheder for udendørs aktiviteter har skolen i perioder haft udeordninger for frikvarterer og en ugentlig bevægelsestid for de mindre elever. Målet var at inspirere børnene til at bruge de mange nye uderum og sætte leg og bevægelse i fokus som en integreret del af skolens kultur. Hvorvidt skolen fortsat skal have faste udeordninger og bevægelsestimer giver fortsat anledning til en række diskussioner i lærergruppen.

Skoleanlægget

Skolebygningerne på Asgård Skole samler sig indadtil om et stort, centralt rum, skoletorvet, og åbner sig udadtil med gårdrum, der med facader på tre sider ligger som nicher mod de omgivende aktivitetsområder.

Skolens indgangsparti tegner sig beskedent, men tydeligt, når man ankommer. Der er blandet cykel- og biladgang, tilsyneladende uden konflikter.

Ankomsten er positivt præget af pladens træplantninger, der er i god vækst. Træerne vil ad åre afbalancere ankomstarealet i forhold til bygningerne med et grønt massiv og gøre parkering tæt på skolen "spiselig" for andre end de lærere, der helt sikkert er glade for placeringen.

Den nyanlagte cykelparkering er desværre for lille til behovet. Supplerende, løse cykelstativer har skullet løse problemet. Der er ligeledes opsat ekstra skraldespande. For begge ting gælder, at de til trods for den hensigtsmæssige funktion opleves som en lidt negativ tilføjelse, fordi de afviger fra skolens samlede design.

Et af skolens mål med udearealerne var at skabe en variation af muligheder, som kan udfordre elevernes fantasi og lyst til at bevæge sig. Der findes traditionelle legeredskaber, sandkasser osv. Flere multibaner og græsområder kan bruges til forskellige former for boldspil, men fodbold er stadig det mest populære. Der er tilplantet områder, der med tiden vil kunne danne grønne rum til f.eks. gemme- og rollelege. De bygningsnære uderum er også anlagt med henblik på aktive lege, men med deres forskellige

karakter har de vist sig at være lige så velegnede til de mere rolige aktiviteter, som især pigerne har brug for rum til.

Selvom de samlede udearealer på Asgård Skole har en usædvanlig høj kvalitet, skal i det følgende fremhæves to specielle anlæg: skoletorvet og gadekæret med naturhus og bålplads.

Fra skolegård til skoletorv

Asgård Skole har et indre gårdrum, der i sin størrelse og afgrænsning trækker tråde til en traditionel skolegård. Her

▲ Asgård Skoles indre gårdrum er et fint bud på en nutidig skolegård.

▼ Parkeringsarealets træer præger indtrykket af ankomsten til Asgård Skole.

► Skolegårdens bugtede og mønstrede flisebelægning er både flot og funktionel.

er dog ingen asfalt, men en smuk flisebelægning, der med et sort-hvidt mønster over et blødt formet terræn distancerer sig fra det trivielle med en munter kunstnerisk dimension. Skoletorvet, som området er blevet døbt, er møbleret med lette træer og fine bænke og andet inventar og har funktion som skolens samlingsplads. Her er der plads til, at alle kan samles til flaghejsning og større fællesarrangementer.

Flisebelægningen er meget velegnet til leg og boldspil og har den store fordel, at den er uden terrænspring og derfor kan benyttes, selvom man er kørestolsbruger.

Det betyder, at de funktionshæmmede elever på Asgård Skole deltager aktivt i leg og boldspil sammen med de øvrige elever.

▼ 'Gadekæret' og naturhuset er et eksklusivt tilbud til naturfagsundervisningen.

Gadekær og naturhus

Skolens ide med at lade udformning og indretning af udearealerne tage udgangspunkt i 'barndommens landsby' var baggrunden for etablering af den lille sø, der kaldes gadekæret. Fra et bassin med opsamlet regnvand løber vandet gennem en grøft med sten i sider og bund ned i gadekæret. Den ellers frodige søbredsvegetation er flere steder godt slidt. Det underbygger oplysninger om, at dette område virker som en magnet på børnene.

Etableringen af regnvandsanlægget har ikke været problemfrit. Det har afstedkommet en lang række diskussioner, som eksempelvis om børnene overhovedet må lege i kanalen, og om søen skal indhegnes af hensyn til børnenes sikkerhed. Disse diskussioner er sko-

▲ Det er mest i SFO-tiden, at bålpladsområdet benyttes.

◀ Hvor der vand, er der børn.

◀ Den nye beplantning på skolegrundens grønne arealer er lidt for enkel og pæn. 'Naturen' er henvist til regnvandsbassinet på den anden side af trådhegnet.

lens personale langt fra færdige med. Det har vist sig vanskeligt at finde et fælles regelsæt, som alle kan blive enige om, selv om børnene er meget glade for anlægget.

Skolens naturhus er bygget ud fra et klart ønske om at støtte naturfagsundervisningen med gode fysiske rammer. Ønsket blev formuleret i skolebyggeriets programmeringsfase. Skolen har som resultat heraf fået et fornemt væksthus med undervisningsfaciliteter. Dets placering ud til gadekæret betyder, at der er skabt et samlet miljø for natur/teknikfaget. Husets overdækkede terrasse skaber en god overgang mellem inde og ude og kan i sig selv fungere som et udendørs undervisningsrum. Det er skolens plan, at der i tilknytning til et hjemkundskabslokale i naturhuset skal etableres skolehaver for at give en yderligere dimension til den naturfaglige hands-on undervisning.

Nu synes der blot at mangle, at naturhusfaciliteterne, herunder dyrkningsmulighederne, udnyttes af engagerede lærere, så der kan skabes et frodigt og in-

spirende undervisningsmiljø i det endnu meget tomme væksthus.

Som en del af det naturfaglige udeområde - på den anden side af gadekæret - er placeret et bålhus og en bålplads. Bålhuset har brændekomfur og fungerer endvidere som udeværksted og opbevaringssted for forskelligt båludstyr. Huset kan derfor udnyttes i mange forskellige fag, fra hjemkundskab til historie, men det vurderes at kræve oparbejdelse af en undervisningskultur, der udnytter stedets muligheder. I dag bruges stedet mest i SFO-tiden og til forældrearrangementer.

Materialer og beplantning

Generelt signalerer anlægget, at der er satset på kvalitet. Det afspejler sig i valg af materialer og inventar, herunder legeredskaber og i anlægstekniske løsninger. Specielt belægningerne er gennemtænkte og gennemtegnede, og de er anlægsteknisk lagt til og helt ned til de mest vanskelige sammenskæringer af former, farver og mønstre.

Beplantningen er meget enkel - må-

► Beplantningen i skoleanlæggets grønne del er spagfærdig i forhold til de mange faciliteter og til skolens placering tæt ved vej.

ske for enkel i forhold til skoleanlæggets ide og muligheder. Den består mest af enartsplantninger af få træarter, bøgehække, lave stjernetopbuske og dværgparadisæble samt klippet græsplæne. Lidt naturpræg kan opleves gennem trådhegnet uden for skolegrunden på skråningerne ned mod et tilgrænsende bassin til forsinkelse af regnvand samt i gadekærets bredvegetation, men ellers er der ikke på plantesiden meget af det righoldige natur- og havemiljø, der kendetegner ideoplæggets 'barndommens landsby'.

Desuden er beplantningen mod især de tilgrænsende veje utilstrækkelig. Det har betydning for opfattelsen af uderummens afgrænsning og for bilos og bilstøj i området. I skoleanlæggets videre udvikling vil det være muligt at råde bod på begge ting.

Der er forskellige steder op mod bygningerne opstillet en del sekskantede blomsterkasser, nogle malet rød- og hvidstribede. Ved starten på sommerferien i 2004 var de fleste kasser tomme, mens SFO-ens placering kunne spottes på frodige Petuniaplantninger. Blomsterkasser kan være et muntert indslag, når der er ressourcer til at passe dem.

Driftsindsats

Den daglige vedligeholdelse af skoleanlægget varetages af skolens serviceledere, herunder pleje af beplantninger og græsklipning.

Beplantningen er ny, men der er gjort meget for, at planterne kan klare sig i det hårde slid, som mange, aktive børn nu engang medfører. Der er, som der bør, opsat et let beskyttelseshegn af et par glatte tråde på lave rafter omkring ud-

satte hæk- og buskplantninger. Det har sin tydelige virkning.

Asgård Skoles udeanlæg er gedigent og gennemtænkt, men det er afgørende for den videre positive udvikling, at der sættes tid og ressourcer af til den løbende driftsindsats med f.eks. ukrudtsbekæmpelse i de nye bede og særlig renholdelse af f.eks. gadekæret og andre steder, hvor børnene leger mest. En god driftsopfølgning giver et positivt indtryk af skolens omsorg for de værdier, der ligger i det nye anlæg; noget som også skolebørnene oplever.

Skolen ønsker at lade driftsindsatsen tage udgangspunkt i kommunens Agenda 21 profil. Man har f.eks. besluttet at udelade anvendelse af pesticider til ukrudtsbekæmpelse og at benytte regnvand til vanding.

Det hører klart med til bæredygtighedstanken, at man tager vare på det anlæg, der er etableret. Det vurderes, at skolens videre arbejde med Agende 21 profilen med fordel kan følges op med en plejeplan, der beskriver, hvordan skoleanlægget bedst kan passes inden for netop det koncept. Den viden kunne være til nytte for også andre skoler, der satser på naturvenlig drift.

Sammenfatning

Skolen er medtaget som eksempel på et skolebyggeri, hvor udearealerne har fået samme opmærksomhed som bygningerne. Det kan blive et anlæg med eksempelvis værdi i forhold til de mange spare- og gør-det-selv indsatser, som er det nødtørftige svar på beskårne eller manglende midler til udearealerne ved ny-, ud- og ombygninger: Skoleanlægget har en kvalitet, der vil kunne holde

gennem mange år, hvis der gennemføres den vedligeholdelse og pleje, der er afgørende for anlæggets udvikling over tid.

De rumlige muligheder, som bygningsanlæggets arkitektoniske struktur har skabt, er i planlægningen af udearealerne blevet udnyttet på en god måde. Der er skabt en kombination af steder til intens, fysisk aktivitet og til ophold i rolige omgivelser, som vurderes at give rum til alle former for lege uden domænekonflikter. Samtidig er det samlede anlæg udført i en kvalitet, der kan tjene som eksempel til efterfølgelse. Her demonstreres det, hvad man kan få ud af en helhjertet, professionel indsats.

Selvom skolen er ny, tegnede der sig et billede af, at der endnu mangler at blive opbygget en kultur til udnyttelse af skolen udearealer i undervisningen. Det er en udfordring for skolen i de kom-

mende år at få organiseret udnyttelsen af de gode faciliteter.

Det er skolens intention, at udearealerne skal kunne fungere som lokalsamfundets nærmiljøanlæg, dvs. benyttes af de lokale børn og voksne uden for skoletiden. Allerede nu bruges de af en del unge til skateraktiviteter, boldspil osv., men skolen er meget interesseret i, at også andre brugergrupper vil benytte skolens spændende udearealer, blandt andet de nyanlagte petanquebaner. Forudsat at driftsindsatsen følger op på den afledte slidpåvirkning, vurderes det oplagt at udnytte det indholdsrige anlæg på denne måde.

▲ Der er, som der bør være, en synlig sammenhæng mellem karakter og driftsindsats i skoleanlæggets forskellige dele.

◀ Slid er et udtryk for, at børnene bruger anlægget meget, men det er nødvendigt med en hurtig istandsættelse, så total nedslidning afværges.

Bjedstrup Skole

Vildmark og havekultur

Navn	Bjedstrup Skole
Kommune	Ry
Adresse	Bjedstrupvej 1 8660 Skanderborg
E-post	inr@ry.dk
Hjemmeside	www.bjedstrup-skole.dk
Antal elever	140
Klassetrin	Bh.kl.-6. klasse
Antal klasser	7
Antal børn i SFO	Børnehus med børnehave: 45, fritidsklub: 60, klub: 70.
Byggeår	1949, 1980, 1995, 2000
Landskabsarkitekt	Hans Lyngsgård
m ² udeareal	30.000
m ² udeareal pr. elev	200
Plejeudgift i kr. pr. m ²	-
Daglig pleje af udearealerne	Serviceleder
Fornyelse af udearealerne	Haver, huggehus, tipi m.m.: 1996

Bjedstrup skole er en landsbyskole, hvor der lægges vægt på udeliv i både frikvarterer og skoletimer. Skift mellem at være ude og inde opfattes som en naturlig del af undervisningen. De oprindelige udearealer, herunder de oprindelige plantninger, er bevidst udnyttet og udviklet, så der er skabt en mangfoldighed af rum til at være, lege og lære i, helt i tråd med den viden om et optimalt udemiljø for skolebørn, som forskere i forskellige lande har samlet.

Skolen

Den lille skole ligger i landsbyens udkant, højt mellem skov og grønne marker og med en flot udsigt mod syd ud over det bakkede, midtjyske Søhøjland. Skolens 145 børn kommer hovedsageligt fra småbyerne og landbrugsområderne i det nære opland.

Skolen blev opført i 1949 og er løbende blevet renoveret. Den sidste større renovering og et nybyggeri blev afsluttet i 2000, og skolen fremtræder nu som et vellykket u-formet konglomerat af rødstens- og træbygninger. Blandt tilføjelserne er en stor idrætspavillon di-

▲ Skiltet med destinationer til den store verden blev udført som et skoleprojekt.

rette ud til idrætsarealerne og en ny pavillon til cykelparkering.

Skolens lærere har gennem mange år været optaget af at tænke udearealerne ind i dagligdagen og har inddraget og aktiveret hele skolegrunden. Det gælder blandt andet det læbælte, som afgrænser skolens idrætspads.

Skolen har en meget fleksibel undervisningsstruktur, og man betragter udearealerne som læringsrum på lige fod med de indendørs rum. Det viser sig blandt andet ved, at der er etableret mange forskellige uderum, som hver for sig kan inddrages i undervisningen. Udearealerne bliver også brugt som et slags udstillingslokale for skulpturer og andre ting, som børnene har udført. Et eksempel er et mangevinget skilt, hvor man kan læse afstanden fra Bjedstrup Skole til forskellige destinationer i den store verden.

Som eksempler på den daglige brug af udearealerne kan nævnes, at eleverne i matematik f.eks. måler op og udregner arealer udenfor, tæller fuglere der, vinduer osv., men der foregår også længerevarende forløb og projekter på tværs af klasser og fag.

Skoleanlægget

Den oprindelige disponering af skolens arealer er fastholdt: Ankomst og parkering/cykelparkering fra den vej, der ligger op til skolens vestlige side/skolegård i det u-formede bygningsanlægs sydvestvendte rum, haverum og arealer til skolefritidsordningen mod henholdsvis syd og sydvest, aktivitetsområder mod øst, idrætsarealer mod nord. Den let opfattede struktur er understreget af den nu veludviklede beplantning omkring skolen, herunder en kraftig og

frodig randplantning mod nord og øst. Beplantningen afbalancerer desuden bygningerne og giver læ, som man generelt ved, har betydning for, hvor meget man er ude. Men den veludviklede beplantningsramme har også været et væsentligt udgangspunkt for udviklingen af udearealerne til et mere indholdsrigt skolemiljø, end den nybyggede skole i sin tid har kunnet byde på.

Skolen har et formuleret ønske om og gode erfaringer med at bruge udearea-

▲ Et kig ind i skolegården set fra vejsiden.

◀ Den kraftige randplantning er et aktiv for skolen, både funktionelt og æstetisk.

▼ På Bjedstrup Skole er der en gennemgående udepraksis i undervisningen.

▲ En ældre beplantning er et robust og udfordrende legested.

lerne i dagligdagen. Det betyder, at udvikling af udearealerne er en løbende proces. Inden for de senere år er der f.eks. etableret et huggehus, hvor der foregår undervisning hele året rundt og i al slags vejr, og hvor også børnene søger læ i frikvartererne.

En nyanskaffet tipi danner rum for historier og eventyr, tilberedning af mad over bål, musik og teater. Med til historien om tipien hører, at den blev indviet på ægte indianermaner sammen med en af børnenes forældre, som i flere år har opholdt sig i Bolivia.

De miljøer, der gør Bjedstrup Skoles udearealer til noget helt specielt, er imidlertid udnyttelsen af et eksisterende læbælte til aktivitetsområde og et meget usædvanligt skolehaveområde.

Fra læbælte til vildmark

Læbæltet samt et tilgrænsende markareal mod nord er blevet til skolens såkaldte vildmark. Den er nu ikke så vild endda, men læbæltets skovagtige karakter samt de to borge i hver sin ende af marken giver anledning til mange – også mere vilde – lege og kampe. Børnene opholder sig meget i dette område i både frikvartererne og efter skoletid. Der er utallige legemuligheder og -udfordringer i og mellem læbæltets træer og buske. Det er også her, børnene bygger huler. Fra skolens side værdsætter man i øvrigt hulebyggeriet på den måde, at børnene ind imellem gerne må være i deres huler i undervisningstiden, hvis de f.eks. skal læse, arbejde sammen i små grupper eller bruge hulerne som måleobjekt i matematik.

Et eksempel på et udendørs undervisningsforløb for en 2. klasse, hvor målet var at kombinere dansk, frisk luft og natur:

1. Eleverne inddeles i grupper efter fagligt niveau.
2. Grupperne samler ting fra naturen, som de tror, de kender begyndelsesbogstavet på.
3. Efter aftalt tid fortæller eleverne om deres ting (er det f.eks. en gren eller en pind?).
4. Tingenes navne skrives ned, og der laves sætninger og små historier af ordene.

Ifølge lærerne giver sådanne opgaver, hvor man kombinerer faglighed, bevægelse og frisk luft, en fin variation i undervisningen og øger elevernes koncentration og motivation for læring, uanset deres faglige niveau.

◀ Bjedstrup Skoles haver er med deres mangfoldighed enestående i skolesammenhæng.

Området indeholder desuden svævebane, tovbaner, forhindringsbane, udkikspost over idrætsarealet m.m., og det er et yndet sted om vinteren som børnenes kællebakke.

Vildmarken omfatter et relativt stort areal, ligesom læplantningen er så bred, at den med sine store træer har fået skovkarakter. Mulighederne for et godt resultat har altså været til stede. Langt mindre randplantninger kan dog udnyttes på lignende måde, og Bjedstrup Skole er her et eksempel til inspiration.

Skolehaver

På det skrånende areal syd for skolebygningerne, i lys og med en dejlig udsigt over hækken til landskabet, er der anlagt en række forskellige, økologisk dyrkede haver, som spiller en central rolle i skolens udeundervisning og udeliv i øvrigt. Man har udsigt ud over haverne fra terrasse og flisearealer langs sydfacaden, men selve haverne ligger i et lavere niveau og er afgrænset af beplantning, så man ikke kan kikke ned i dem. De danner deres helt egne rum. Havestemningen er understreget af hvidmalede Drachmann-bænke.

Samtidig med, at haverne fungerer som et meningsfuldt læringsmiljø, skaber de rum for sanselighed og nydelse, og kan efter skolens opfattelse give både børn og voksne en sindstilstand, der „uforglemmeligt kan fylde sjælen med skønhed og styrke“, som det er formuleret i formålet med haverne.

Hver klasse på skolen har en have, dvs. samme stykke jord, i al den tid, børnene går på skolen. Haverne er for-

holdsvis små, så de er lette at overskue og passe. Gennem haverne følger børnene årets gang, og gennem dyrkning og pasning får de indsigt i naturens mangfoldighed – og ukrudts vækstkraft, hvis sommervedligeholdelsen ikke fungerer.

Som supplement til klassernes egne haver er der anlagt temahaver – videnshaver, som de kaldes – som klasserne på skift står for et år ad gangen. Der er blandt andet bærhaver, krydderurtehave, tehaver, farve- og dufthave samt lægeurtehave. Hertil kommer den gamle frugthave. Alle haveafsnit er passet, så de med blomster og frugt og et rigt insektliv fremstår som fortryllende alternativer til de fleste skolers udetilbud.

Der fremstilles i øvrigt kompost og samles regnvand til vanding af haverne fra taget på børnehavens tilgrænsende havepavillon. Derudover holdes der bier. Det er et særligt projekt, der hvert år gennemføres som et samarbejdsprojekt mellem 6. klasse og børnehaveklassen.

Skolens lærere oplever, at havearbejdet giver en direkte og ægte motivation hos eleverne. De er meget optagede af at producere noget, de selv kan have glæde af, som for eksempel at høste frugter og lave marmelade, tørre te og krydderier, udvinde duftolier, presse æblemost og høste honning.

Haverne fortæller en historie om et engageret lærerteam, der finder det værdifuldt at viderebringe dansk havekultur til fremtidens voksne. En succeshistorie, som medfører en undren over, at der kun er fundet så få gode eksempler på andre skoler.

▼ Havedyrkning i skolen videregiver en dansk kulturtradition til de nye voksne.

▲ Et huggehus i samme materialer som skolens andre bygninger signalerer æstetisk omtanke for skoleanlæggets helhed.

Materialer og beplantning

Skolen fremtræder som gedigen på grund af bygningsreoveringens arkitektoniske resultat, herunder indpasningen i det eksisterende anlæg, som knap nok synes berørt af arbejderne. Der er bygget et huggehus med plads til oplag af materialer tæt på de øvrige bygninger, men da skolebygningerne omfatter træbeklædninger, passer huggehuset naturligt ind i billedet.

De få, enkle betonflisebelægninger passer til anlæggets stil. Det samme gælder den indbydende skolegård, hvor asfalten i vidt omfang har måttet vige for perlegrus.

Skolens beplantninger, der rækker fra dyrknings- og prydhavemiljøer til natur- og skovmiljøer, har hver for sig en meget tydelig karakter. Den rumligt væsentligste beplantning er den oprindelige, skovlignende randplantning, som er udnyttet til Vildmarken. Den består af veludviklede bøg, eg, naur og ahorn med indslag af bl.a. hylde. En udvidelse af idrætsarealet mod nordvest er omgivet af en mindre, tilplantet vold. Volden forstærker arealets rumlige definition på en hensigtsmæssig måde. Et andet væsentligt beplantningselement er en tidligere naurhæk langs indkørselens parkeringsareal. Hækken er vokset op til en

tæt, dobbelt træække, der rumligt definerer adgangen. Samtidig efterlader den en morsom smal stil mellem stammerne, som børnene bruger. Mod sydøst er skabt et andet specielt sted, hvor blomstrende havebuske afgrænser et cirkelrundt haverum med skolens flagstang. Frugthaven med de gamle træer er afgrænset mod vest af en fint bugtet bøgehæk, der sammen med et græsklædt terrænspring, som man kan sidde på, giver stedet en særlig karakter.

Det er sjældent at finde et skoleanlæg med en så mangfoldig og vellykket beplantning.

Driftsindsats

Plejen af Bjedstrup Skoles udearealer er tilpasset anlæggets enkelte dele. Med en enkelt undtagelse i kompostområdet og lidt manglende sommerpasning af klassehaverne er alt, som det bør være. Vildmarkens skov- og naturområde er plejet ekstensivt, og haverummene er plejet som have. Der er renholdt og ordenligt alle vegne, uden at det er overgjort. Udearealerne er brugte, men ikke nedslidte. Der er kort sagt den ønskelige balance mellem anlæg, brug og driftsindsats, som savnes på overordentlig mange skoler.

◀ Frodige blomstrende havebuske i et skoleanlæg er et særsyn.

Sammenfatning

Bjedstrup Skole eksemplificerer, hvordan et ældre skoleanlæg kan udvikles til et sted, der sprudler af initiativ og aktivitet i mødet mellem leg og læring. Anlægget viser, hvordan uderummenes karakter kan differentieres, så de får en klar karakter. Det viser desuden, hvordan denne differentiering kan understøttes med en vedligeholdelse og beplantningspleje, der sikrer, at anlægget udvikler sig hensigtsmæssigt.

Udearealerne er et fremragende eksempel på, at det er muligt at inddrage 'det grønne islæt' i undervisningen, som det var et af målene med folkeskolelo-

ven fra 1993. Det grønne islæt indgår som en integreret del af dagligdagen på Bjedstrup Skole, og det er værd at bemærke, at den grønne tankegang også afspejler sig indenfor. Som en af de første skoler i Danmark har skolen etableret en finsk masseovn og et træpillefyr. Det har givet betydelige energibesparelser og tilført den miljørelaterede undervisning en ekstra dimension. Det er næsten selvfølgelig, at skolen flere gange har modtaget Friluftsrådets Grønne Flag.

Blenstrup Skole

I mytologiens verden

Navn	Blenstrup Skole
Kommune	Skørping
Adresse	Brøndumvej 3 9520 Skørping
E-post	pbji@skoerping.dk
Hjemmeside	www.blenstrup.dk
Antal elever	100
Klassetrin	Bh.kl.-7. klasse samt heldagsskole med 10 elever
Antal klasser	8
Antal børn i SFO	42
Byggeår	1959
Landskabs- arkitekt	Ingen
m ² udeareal	15.000
m ² udeareal pr. elev	136
Plejeudgift i kr. pr. m ²	8,5
Daglig pleje af udearealerne	Pedel
Fornyelse af udearealerne	1999-2001

Blenstrup Skole er en jysk landsby-skole, der har formået at samle midler til at gennemføre en radikal ændring af sit udemiljø. Den traditionelle asfaltskolegård er bibeholdt til bl.a. boldspil, men den er med en meget fantasifuld portbygning blevet koblet til den tidligere græsboldbane, som over de senere år er blevet ombygget til et mytologisk landskab. Området bruges i frikvarterer og skoletimer, men også uden for skoletid, hvor det fungerer som lokalsamfundets legeplads og samlingssted, et såkaldt nærmiljøanlæg.

Midgårdsprojektet udmærker sig desuden ved at være et eksempel på, at det er muligt at samle både lokale kræfter og økonomiske midler til et udviklingsprojekt, hvor der ikke er kommunale midler til rådighed.

Skolen

Blenstrup Skole ligger syd for Aalborg i Skørping kommune. Skolen blev bygget i 1959 og er sidst moderniseret i 1992.

Den er med sine rødstensbygninger og store, sprosseløse vinduer helt typisk for skolebyggeriet i 1950'erne. Skolens

SFO blev i august 2000 omdannet til hel-dagstilbuddet 'Folkvang' for elever med emotionelle og sociale vanskeligheder. Som skolens nabo og samarbejdspartner ligger også den aldersintegrerede børneinstitution Valhalla. Valhalla er placeret i byens kultur- og aktivitetshus, der ligger sammen med idrætshallen direkte op til skolen. Det tætte samarbejde mellem skolen, børneinstitutionen og det øvrige lokale kulturliv skaber mange muligheder i det lille lokalsamfund.

Skolen lægger vægt på en social profil med stort forældre- og elevengagement. Det er udnyttet optimalt i forbindelse med udvikling af udearealerne. Udgangspunktet var her et stort ønske om at skabe spændende og inspirerende udearealer, som også kunne benyttes til undervisningsformål, bl.a. i de uger om året, hvor undervisningen omlægges til helhedsorienteret frem for fagdelt undervisning.

Skoleanlægget

Den vinkelformede skolebygning ligger mod vest ud til vejen med sit oprindelige tidstypiske indgangsparti og med indkørsel til skolegården, herunder til cykelparkeringen. Det smalle areal langs bygningen er afgrænset mod vej af en kraftig randplantning, der fortsætter i vest- og sydskel som en stærk ramme om skolen og det tilgrænsende idrætsanlæg. Forarealet omfatter den oprindelige hovedindgangs formelle pryd-anlæg. Forarealet fortsætter rundt om hjørnet og mod nord som et smalt græs-bælte op mod bygningen og en nyligt udskiftet plantning i skel til naboens have. Et bagareal, som ingen synes at interessere sig meget for. Mod nordøst, ud mod den tilgrænsende idrætshals parkeringsplads, er placeret affalds-containerne under en overdækning og en mindre cykelparkering i forbindelse med en indgangsdør. Skolen tegner sig således som et helt konventionelt anlæg ud-til, men det snyder. Skolens asfaltsko-

legård, der ligger i bygningsanlæggets sydvestvendte vinkel, og – især – det græsklædte idrætsareal syd herfor er langt fra konventionelt.

I skolegården er asfaltbelægningen bibeholdt som bl.a. boldspilsareal. Der er opsat basketstativ, og der findes bænke i sol og læ, men der er også malet cirkelmønstre på asfalten, som anvendes aktivt til bl.a. anskuelsesundervisning i matematik. Skolegårdens mest iøjnefaldende element er dog en muret portbygning mod syd. En lille trappe fører op på portbygningens tagterrasse. Herfra kan man kikke ud over, hvad der nærmest må betegnes som det forjættede land, når man sammenligner med

skoleanlæg, som de findes flest: Det er gudernes Midgård.

Fra fodboldbane til Midgård

Idet skolen ligger direkte op til byens idrætshal med tilhørende fodboldbaner, var skolens egne græsarealer nærmest overflødige og kunne derfor uden videre udnyttes til andet formål. Området, der ligger i vinklen mellem dels skolen og institutionen Folkvang, dels daginstitution, kulturhus og idrætshal, blev derfor i 1999-2001 genstand for et udviklingsprojekt.

Resultatet blev det mytologiske landskab, Midgård, der er fuldt af muligheder for fysisk aktivitet og socialt samvær

▲ Skolens mytologiske landskab er et unikt lege- og læringsmiljø.

◀ Skolens indgangsparti, som ligger ud mod vejen, er godt gemt væk bag en frodig randplantning.

▼ Med få ændringer er den gamle skolegård også blevet anvendelig til undervisningsformål.

► Det kræver kræfter at komme op ad den frithængende rebstige, men det er eneste adgang.

og for læring inden for og på tværs af fagene. Templer, værksteder, skulpturer og symboler med de nordiske guders navne danner en usædvanlig ramme om børnenes hverdag på Blenstrup Skole. Anlægget er bygget op om en midgårdsorm, hvis slyngede form veksler mellem jordvold og beplantning, herunder en piletunnel, hvor ormen 'skyder ryg'. Hovedet rejser sig hvæsende som en let ståltrådgitterfigur fra den tunge krop. Thors geder og forskellige andre mytologiske væsener er udført som bl.a. træskulpturer og i en kunstnerisk kvalitet, der giver liv til anlægget.

Anlæggets forskellige afsnit er antydet med hække, pileflet og en række

seljerøn og understøttet med templer og andre bygningsværker, der har hver deres særpræg og funktion. Nogle er umiddelbart tilgængelige, andre kræver det en fysisk indsats at komme op i. Det næsten obligatoriske bålhus er der, men der er også en utraditionel samlingsplads i ly under et stort, grønt sejl og en samlingsplads til mange i fri luft på Brages Hals amfiteater. Anlægget rummer desuden et afsnit med shelters, der gør det muligt at overnatte udendørs. Sheltergruppen ligger i tilknytning til et haveområde med bl.a. krydderurter i runde højbede, bærbuske og pilebede, hvor der produceres vidjer til anlæggets pileflet.

Alt i alt er anlægget et sammenflettet kompleks af lege- og læringsmuligheder, hvor der er plads og rum til mange forskellige aktiviteter og lege på én gang. Det er åbent alle ugens dage for alle i byen. Året igennem afholdes en række større fælles arrangementer. Ud over skolens og institutionernes egne arrangementer har der bl.a. været afholdt friluftsgudstjenester og opført store egnsspil med over 100 skuespillere fra skole og lokalsamfund. Den lokale pentanqueklub holder også til på området.

Gennemførelse af projekt Midgård

Skolens ledelse havde den centrale rolle i ideudviklingen og etableringen, men ideerne til området blev udviklet i bl.a. en række workshopper, 'fremtidsværksteder', hvor bl.a. skolens elever var vigtige aktører. Øvrige samarbejdspartnere i projektet var lærere, pedel, forældre og andre personer fra byen, herunder lokale foreninger, samt børn og pædagoger fra børneinstitutionen. En styregruppe bestående af en projektleder og repræsentanter fra de forskellige samarbejdspartnere forestod hele processen.

Målet var at skabe et stort underum, der kunne tilgodese alle målgrupper og samtidig støtte byens sociale liv. Man ønskede at tage udgangspunkt i naturen, i årstiderne, i økologiske sammenhænge, i de fire elementer jord, ild, luft og vand, samt syns-, høre-, føle-, smags- og lugtesansen. Man ville skabe rammer, som gav mulighed for kreativitet og motorisk og social udvikling.

Projektet fik økonomisk støtte på i alt 209.000 kr. fra bl.a. Lokale- og An-

lægsfonden og Friluftsrådet. Det havde desuden status som et beskæftigelsesprojekt og fik som sådant 800.000 kr. i støtte til lønmidler fra den statsligt finansierede Grønne Jobpulje. Projektlederen blev lønnet af disse midler.

Der blev i perioder afholdt efteruddannelseskurser for bygningsarbejdere og pædagoger, som løste specifikke anlægsopgaver som en del af kursusforløbet. Også projektets øvrige aktører deltog i det fysiske anlægsarbejde. Med sin baggrund som både kunstner, tømrer og bygningskonstruktør tilskrives det dog i høj grad projektlederens indlevelsessevne og færdigheder, at anlæggets visioner er blevet efterlevet så godt i udførelsen.

Skolens, Folkvangs og Valhallas lærere og pædagoger afholder mindst en gang om året et fællesmøde for at drøfte og videreudvikle nye ideer og planlægge den pædagogiske linje for skolens underum, specielt Midgård. Og eleverne deltager med ønsker og ideer, som opstår ved deres daglige brug af anlægget, så udviklingsprocessen fortsætter.

Materialer og beplantning

Den gamle del af skolen er præget af de oprindelige betonfliser og asfalt, der funktionelt og uprætentiøst har klaret snart 60 års brug. Der er stort set ingen bygværker. Modsat er Midgård i vidt omfang præget af bygværker, men også af materialer og bygningskonstruktioner, der vurderes at have en relativt kort levetid. Materialevalget giver et morsomt og uhøjtideligt præg, hvis lige kun er set i 'bæverrafting'-landskabet i den syd-

▼ Anlægget er altid åbent og udnyttes af både skole og lokalsamfund som et nærmiljøanlæg.

▲ De rustikke shelters, som ligger lidt for sig bag en række seljerøn, er charmerende, men de kræver løbende vedligeholdelse.

sjællandske forlystelsespark Bonbonland. Valget hænger antageligt sammen med, at man har villet skabe så omfattende et projekt for de midler, der var til rådighed, at det fik en virkelig effekt. Og det er lykkedes til fulde – selvom der ikke var penge til "guld på taget", men kun græs.

Beplantningen, der er med til at tegne former og markere de forskellige aktivitetszoner, er modsat bygningsværkerne ikke så betydelig. Ud over pilehegn og -hytter, bøgehække og frugttræer og selvfølgelig Ygdrasil's Ask er det mest de gamle hegnsplantningers træer, der giver anlægget karakter. Det gælder den randplantning, der indrammer både skolen og det tilgrænsende

idrætsanlæg, samt den række seljerøn, der står mellem have- og shelterområdet og det øvrige Midgård. Den oprindelige del af randplantningen af løvfældende træer og buske langs skolens nordskel er blevet afløst af en række normannsgren, som ikke passer til anlæggets præg og aldrig vil udvikle sig tilfredstillende i skyggen fra nabejendommens beplantning. De kan heldigvis let erstattes med løvfældende buske.

Driftsindsats

Blenstrup Skole har fra projektets start arbejdet med begrebet medejerskab. Det gælder for eleverne, forældrene og personalegruppen og for byens forningsliv. Helt konkret omfatter begre-

▼ Den lidt for omhyggelige vedligeholdelse går ud over det oprindelige anlæggs frodighed.

bet, at 'egen' brug af området medfører deltagelse i to årlige arbejdslørdage. Det er således ikke alene et skoleanlæg, men hele byens nærmiljøanlæg, som alle følgelig har et ansvar for. Medejerskabet vurderes at være af betydning for, at alle passer godt på denne "byens park", som da også fremstår uden spor af hærværk og anden uhensigtsmæssig aktivitet. Gruppen "Midgårdsvægterne" har ansvaret for planlægning af den løbende vedligeholdelse og for organisering af fælles arbejdslørdage og øvrige aktiviteter.

I juni 2005 blev der observeret problemer med vandindtrængning i konstruktioner og begyndende rådangreb i f.eks. træbeklædninger. Det vurderes nødvendigt at afhjælpe sådanne ting hurtigt for at undgå et forfald, der kan ende med at give sikkerhedsproblemer.

Det vurderes også hensigtsmæssigt at sikre ressourcer til træbeskæring og anden beplantningspleje, eventuelt gennem efteruddannelse. Med en relativt beskeden indsats kunne f.eks. det tidstypiske indgangs anlæg mod vejen igen blive et værdigt visitkort for skolen. Der er styr på klipning af de nye bøgehække og levende pilehegn i Midgård, og både græsklipning og vedligeholdelse af anlæggets grusstier er i orden. Det indikerer, at viljen til at vedligeholde anlægget er til stede, og det bør bakkes op.

Sammenfatning

Det var både overraskende og opløftende af finde et skolemiljø, der på den måde sprudler af overskud og fantasi. I dag har alle elever på Blenstrup Skole en viden – kropsligt som intellektuelt – om den nordiske mytologi. Eleverne har ikke bare gået i skole; de fleste har været med i det konkrete arbejde med at anlægge Midgård. De har leget på midgårdssormen, arbejdet i Alfheims naturværksted, været jætter og aser, spillet teater og kælket på Brages Hal osv. Det er læring for livet. Man kunne ønske, at også de lidt glemte arealer langs skolens nord- og vestfacader fik et løft.

Selvom Midgård fremhæves som et godt eksempel på, hvad der kan opnås med en fælles praktisk indsats, ligger der dog en bekymring tilbage, som bør tages alvorligt af både skolen selv og af de skoler, der inspireres af eksemplet: Med sine mange bygværker af materialer og konstruktioner med kort levetid kræver anlægget et vedholdende og tilstrækkeligt vedligeholdelsesarbejde for ikke hurtigt at forfalde til en tilstand, hvor sikkerhedskrav betyder, at der må afspærres og nedrives. Det kræver driftsmidler og fagkyndig vejledning at sikre anlæggets holdbarhed over en længere årrække, men det sprudlende anlæg er absolut indsatsen værd.

▲ Figurernes størrelse og kunstneriske kvalitet er med til at gøre anlægget 'levende'.

Holmegårdsskolen

Kundskabens gård

Navn	Holmegårdsskolen
Kommune	Karlebo
Adresse	Holmegårdsvej 102 2980 Kokkedal
E-post	holmegaardsskolen@karlebo.dk
Hjemmeside	www.holmegaardsskolen.dk
Antal elever	472
Klassetrin	Bh.kl.-9. klasse samt specialklasser
Antal klasser	38 inkl. specialklasser
Antal børn i SFO	Ingen SFO
Byggeår	1973
Landskabsarkitekt	Skaarup & Jespersen
m ² udeareal	27.000 m ²
m ² udeareal pr. elev	43
Plejeudgift i kr. pr. m ²	11
Daglig pleje af udearealerne	Kommunen, herunder gartneruddannet personale
Fornyelse af udearealerne	Naturlegeplads og Naturhistorisk værksted: Succesivt fra 1999

Holmegårdsskolen er en stor, nyere byskole i to etager med veludviklede træer så tæt op mod bygningerne, at skolen udefra ser ud til at ligge i en skovplantning. Udearealerne er disponeret med et rumhierarki, hvor der er klare overgange mellem arealer, der knytter sig til klasse-lokalerne, og uderum, der er fælles for dele af og for hele skolen. Skolens største gårdrum, som er for hele skolen, er af skolen udviklet til et indholdsrigt, naturhistorisk værksted. Det benyttes bl.a. meget i undervisningen, fordi brugen er organiseret af den ansvarlige lærer, så det er let for de andre lærere eller lærer-team at booke sig ind.

Skolen

Holmegårdsskolen ligger i Kokkedal i Karlebo Kommune ca. 30 km nord for København. Skolen er bygget i 1973. Med næsten 500 elever inkl. specialklasser med i alt ca. 40 børn hører den til gruppen af store skoler. Skolefritidsordningen er fælles med og beliggende på Egedalsskolen, som ligger lige ved siden af.

Holmegårdsskolen tegner sig med store, røde tegltage på de to etagers sammenbyggede længer, der danner

åbne gårdrum mod syd, øst og vest. Mod nord ligger sportshal og idrætsbaner. Med kun en offentlig hovedsti som adskillelse ligger skolen direkte op til Egedalsskolen, som er af stort set samme størrelse og type. Skolen ligger ligeledes op til stier mod syd og vest, mens en sti på skolens nordside ligger mellem skolens sportshal og idrætsbaner. Stisystemet sikrer gode adgangsforhold for skolebørnene. Parkeringspladsen, som er fælles for de to naboskoler, ligger øst for skole og stisystem.

Skolen har ikke formulerede pædagogiske mål for udearealernes brug, men der er etableret en praksis for brugen af skolens naturhistoriske værksted, som følger op på skolens mål om at kunne tilbyde varieret undervisning for alle elevgrupper.

Skoleanlægget

Skolens bygninger samler sig om åbne gårdrum med terrasser, hjørner, kroge og trapper lige uden for klasselokalerne. Især mod vest er en fin opdeling i zoner, understreget af niveauspring: Øverst en terrasse med direkte udgang fra klasserne, i næste niveau et fælles gårdrum, basketballarealer m.m. og sidst et større, samlet legeareal i laveste niveau i skolens sydvestlige hjørne. Beplantede skrån timer og enkelte store træer understøtter opdelingen og giver rummene karakter. Størsteparten af gårdrummene er belagt med fliser og asfalt og i enkelte findes legeredskaber i form af sandkasser, træstubbe, hinkeruder m.v.

Det største legeareal ligger som et beplantningsafgrænset 'bassin' op mod den offentlige sti, ude af syne fra skolebygningernes vinduer. Arealet, som kaldes naturlegepladsen, er grusbelagt og indeholder bl.a. gynger og legeredskaber i grove naturmaterialer samt et grusbelagt boldspilsareal. På en sydvendt skrån timer er der etableret en god 'sidde-trappe' af træstammer, hvor man kan 'se på' eller blot hygge sig i fred og ro. Na-

turlegepladsen er udtænkt og bygget af en skovtekniker med hjælp fra elever og lærere. Halvdelen af udgiften på i alt 200.000 kr. blev finansieret med en kommunal ekstrabevilling, mens resten blev afholdt af skolens eget budget.

Både gårdrummenes mange hjørner og kroge og det store, åbne legeareal udnyttes i frikvartererne til alle mulige former for lege og boldspil, og af og til

også i undervisningen, hvor der samles forskellige blade, kryb og kravl i beplantningen. Den store idrætsplads mod nord omfatter græsbaner og faciliteter til bl.a. atletik og basketball. Dette område benyttes både i frikvartererne og i idrætsundervisningen samt uden for skoletid, hvor der er adgang gennem et officielt hul i hegnet – som netop er for lille til cykler.

▲ Skolens karakteristiske, sammenbyggede længer danner beskyttede gårdrum udadtil.

◀ En rigtig god og beskyttet kikke-på sideplads, som er let at gøre efter.

▼ Skolens frodige randplantninger er gode at lege i, men bruges også i naturfagsundervisningen, når der skal samles 'kryb og kravl'.

▲ Det indholdsrige naturhistoriske værksted udnytter terræn og beplantning i gård- rummets tidligere prydanlæg på forbillig vis.

Naturhistorisk værksted

I 1999 tog en af skolens lærere initiativ til at få omdannet det store, østlige gård- rum til et udendørs undervisningsrum, et naturhistorisk værksted. Gården, som har store terrænforskelle, var tidligere mest til pynt. Den var anlagt med støttemure og en varieret beplantning af mindre træer og buske.

Anlægget blev udviklet ud fra skolens ønske om at skabe en mere fleksibel og varieret undervisning, som kan målrettes de enkelte elevgrupper, herunder de børn, som lærer bedst "gennem hænderne", dvs. ved at arbejde fysisk med tingene frem for at læse om dem.

Værkstedet ligger lige uden for de naturfaglige lokaler, hvilket gør det enkelt at få fat i materialer og værktøj. Det er bygget op om de eksisterende trap-

per og støttemure og med stor respekt for den eksisterende beplantning, hvis veludviklede træer og buske er et aktiv for rummet.

Værkstedet er ramme om mange aktiviteter: buefremstilling, lerbrænding, høstfest, modelbygning, pileflet, klimaforsøg, hønseavl, slagtning, skindsyning, brødfremstilling, madlavning og meget mere, og der bliver regnet og beregnet, planlagt og noteret i tilknytning hertil.

Området blev opbygget successivt. Først blev hønsehus, bålplads og urtehaver etableret. Da anlægget var kommet i brug, blev smedje, vejrstation, pizzaovn og brændeskur bygget, og der blev sat bænke og parasoller op.

Skolens elever og lærere har bygget anlægget som led i en læringsproces i fagene matematik og historie. Friluftsrå-

▼ En gennemtænkt organisering af undervisningen betyder, at det naturhistoriske værksted udnyttes optimalt.

det bevilligede 25.000 kr., og skolen afholdt yderligere 20.000 kr. Det er meget få midler i forhold til det velfungerende anlæg, der er blevet resultatet. Man må konkludere, at der kan opnås meget for meget få midler, hvis der er engagerede personer, og hvis lærere og ledelse løfter opgaven i et kreativt fællesskab. Der søges fortsat om fondsmidler til videreudvikling af anlægget.

Organisering af udeundervisningen

Holmegårdsskolens naturhistoriske værksted er et eksempel på, hvordan skolens udearealer kan udnyttes som ressource i undervisningen.

Undervisningsforløbene organiseres ved, at lærerne booker værkstedet en hel skoledag. Denne model drager fordel af skolens selvstyrende lærerteam. Hvis lærere fra et lærerteam ønsker at bruge det naturhistoriske værksted, kan de internt bytte sig til skemafridage med klasserne. Disse dage arbejder eleverne i helhedsforløb og roterer i hold mellem udvalgte aktiviteter, såvel indendørs som udendørs. Hensigten er at skabe forskellige forløb, hvor eleverne får en både teoretisk og praktisk indsigt i et bestemt emne eller tema. Eksempelvis kan flere klasser arbejde sammen i et

forløb, hvor de opdeles i hold, der veksler mellem udendørs værksted og indendørs undervisning.

Værkstedet koordineres af en såkaldt 'ressourcelærer', der har erfaring og faglig viden på området, og som har været projektets ildsjæl. Denne ressource bruger en del af sin timepulje til at hjælpe lærerne med at planlægge og gennemføre aktiviteterne på en fagligt forsvarlig måde, og det fungerer godt.

Værkstedet giver mulighed for at øve tværfaglighed og samarbejde lærerne imellem. Det er helt op til de enkelte lærerteam at afgøre, om de vil benytte værkstedet i deres undervisning, men det er populært. Værkstedet profileres ved, at ressourcelæreren via ideopslag inspirerer og motiverer lærerne til at udnytte værkstedets muligheder i forbindelse med hjemkundskab, historie, musik, drama, matematik, naturfag osv.

Det er erfaringen, at udnyttelse af det naturhistoriske værksted i undervisningsforløbene åbner for større kreativitet. Når værkstedet er i brug, opstår der et samspil og en tættere kontakt mellem elever og lærere. Den praktiske arbejdsform gør også eleverne mere aktive i læringsprocessen. Især de såkaldte hands-on børn har stor fordel af tilbuddet.

▲ Træer og bygninger understøtter hinanden i en fin arkitektonisk helhed. Eksemplet afviser den 'træforskækkelse', der ses i manglende og fejlbeskærede træer på rigtig mange skoler. Kommunens dygtige gartnere varetager træplejen.

▲ Fra P-pladsen opleves Holmegårdsskolen, som om den ligger i en skov.

Materialer og beplantning

Holmegårdsskolen er planlagt med en omhu og kvalitet, der ikke var en selvfølge i 1970'ernes skolebyggeri. De gule teglstensfacader og de røde tegltage beskriver stadig denne kvalitet, mens anlæggets oprindelige betonflisebelægninger, cykelstativer og inventar snarere afspejler resultatet af tidens tand og slid af mange børn gennem 30 år.

Modsat ses det, at anlæggets træbeplantning først nu har nået sit højdepunkt. Det er karakteristisk for Holmegårdsskolen, at de efterhånden store træer har fået lov til at blive stående og til at udvikle sig, selv om de står tæt på bygningerne. Det er lidt af et særsyn. Det giver skolen et helt udsædvanligt indtryk af at ligge i en skovbeplantning, et indtryk som distancerer anlægget fra de mange skoler, hvor store træer er en mangelvare.

Den offentlige sti, der ligger mellem idrætshal og idrætsbaner er beplantet med en poppelallé, der som de øvrige træer nu har nået fuld udvikling. Den afbalancerer hallens store volumen på bedste vis og er en oplevelse at færdes igennem for stiens mange brugere.

Det er i øvrigt karakteristisk, at der både langs idrætsarealets øvrige tre sider og skolens øvrige udearealer findes veludviklede, robuste rammeplantning

ger af træer og buske, der tilsammen både definerer skolens domæne rumligt, afskærmer for indkik og vind og slører de tilgrænsende bebyggelser, antagelig helt som oprindeligt tænkt.

Driftsindsats

Det naturhistoriske værksted vedligeholdes i stort omfang af eleverne. Ressourcelæreren udbyder plejeopgaver, hvor nogle børn for eksempel passer urtehaven en fast ugedag eller hønsene i ferietiden. Resultatet af den konsekvente organisering er, at det naturhistoriske værksted er Holmegårdsskolens frodigste og mest velpassede sted.

Kommunens folk står for vedligeholdelse og pleje af de andre udearealer. Her kniber det nogle steder lidt med vedligeholdelsen – eller måske med de tildelte økonomiske midler. Der bør snart sættes ind med en renovering af bl.a. flisebelægninger, legeredskaber og cykelparkering, hvis man vil undgå, at skolen får et forsømt præg.

Heldigvis har kommunens gartnerne passet skolens karakteristiske træplantninger på udmærket vis, herunder den træbeskæring, der forsømmes eller gøres forkert på mange skoler uden gartnerfaglig ekspertise. Træerne har stort set udviklet sig optimalt. Der er med en-

kelte undtagelser heller ikke de store problemer med den øvrige beplantning. Randplantningerne vurderes med deres artsvalg og naturprægede udtryk at være planlagt til at være plejelette, dvs. at kunne udvikle sig med et minimum af pleje, når de først er kommet i god vækst. Her er ukrudt ikke ukrudt, men blot urter, der indgår som en naturlig del af vegetationen som f.eks. i et skovbryn. Den mest renoveringstrængende beplantning findes i et par indre gårdrum, hvor artsvalget kræver en større plejeindsats, end der har været mulighed for.

Det skal understreges, at skolens tilsyneladende høje driftsbudget, der umiddelbart står i modsætning til vedligeholdelsesniveauet, angiveligt skyldes, at skolens pedeller ikke deltager i vedligeholdelsen, som det er almindeligt på de fleste skoler. Udgiften på 11 kr. pr. m² tegner derfor et billede af de reelle driftsudgifter.

Sammenfatning

Holmegårdsskolens udearealer fremstår med et udemiljø, der har kunnet bære gennem 40 års brug uden at miste sine kvaliteter. Specielt er den klare zone-delning fra klassearealer til fællesarealer for hele skolen værd at lægge mærke til. Skolen demonstrerer desuden, hvad 40 års ordentlig træpleje som opfølgning

på et gennemtænkt beplantningsprojekt betyder.

Effekten af de store træer helt op mod bygningerne i de inderste gårdrum og den flotte allé af popler op mod sportshallens store nordfacade er værd at lægge mærke til og lære af. Det er vurderingen, at træernes eksistens og udvikling skyldes, at der har været gartnere frem for servicemedarbejdere med anden faglig baggrund til at udføre plejen. Træerne giver skolen et helt specielt udtryk af frodighed, som savnes på mange skoler, og som afbøder det begyndende renoveringsbehov på udearealerne.

Det naturhistoriske værksted ses som så vellykket, at det bør tjene som eksempel til efterfølgelse, både fysisk, pædagogisk og organisatorisk. Det vurderes, at det i vidt omfang er organiseringen af undervisningstilbuddet, der har gjort det naturhistoriske værksted populært i lærergruppen. Det er lige til at bruge; en slags halvfabrikata, som kan inkorporeres i undervisningen uden egne store forberedelser og usikkerhed om resultatet. Organiseringen af det naturhistoriske værksted vurderes desuden at give udeundervisningen en status, der synes at mangle på de fleste skoler.

▲ Valget af robuste, danske arter betyder, at randplantningerne har naturpræg. 'Ukrudt' er her blot vilde planter og plejeindsatsen derfor begrænset.

Horbelev Skole

Grøn skole på landet

Navn	Horbelev Skole *
Kommune	Stubbekøbing
Adresse	Erikdalsvej 29, 4871 Horbelev
E-post	-
Hjemmeside	-
Antal elever	158 (2004)
Klassetrin	Bh.kl.-7 klasse + 3 specialklasser
Antal klasser	-
Antal børn i SFO	48
Byggeår	1907
Landskabs- arkitekt	Ingen
m ² udeareal	9560
m ² udeareal pr. elev	61
Plejeudgift i kr. pr. m ²	-
Daglig pleje af udearealerne	Skolebetjent, perso- nale, elever og forældre
Fornyelse af ude- arealerne	Løbende siden 1994 med økonomisk støtte fra Friluftsrådet

* Horbelev Skole blev august 2004 til Horbelev Friskole. Oplysninger er fra før august 2004.

Horbelev Skole er en mindre landsby-skole, der snart kan fejre hundred-års fødselsdag. Skolen var med helt fremme, da de første tanker om miljørigtige skoler kom på dagsordenen i slutningen af 1980'erne. Skolen blev gennem flere år udnævnt til Grøn Skole af Friluftsrådet, og der blev ikke kun sparet på el, vand og papir. Personale, elever og forældre lagde mange kræfter i udvikling af skolens udearealer med udgangspunkt i natur- og miljøforhold. Horbelev Skole blev herved en grøn skole i ordets bogstaveligste forstand med bl.a. skoleskov, skolehaver med væksthuis, naturlegeområde m.m., som fortsat giver gode muligheder for at udnytte udearealerne til både undervisning og leg. Og med en 'grøn læseplan' som udgangspunkt blev brugen af dette udemiljø indarbejdet som en praksis på skolen.

Skolen

Skolen ligger i centrum af den lille by Horbelev på Falster. Skolen blev bygget i 1907, men er blevet udbygget ad flere gange, senest i 1960. Skolen, som rummer knap 160 elever, går kun til og med 7. klasse. Der er desuden tre specialklasser og en skolefritidsordning til knap 50 børn.

Indtil sommerferien 2004 var skolen en kommunal skole under Stubbekøbing Kommune. På grund af et kommunalt ønske om at omstrukturere skoleområdet blev skolen nedlagt i juni 2004, men blev genåbnet allerede efter sommerferien, dvs. i august 2004, som Horbelev Friskole. Nedenstående beskrivelse tager udgangspunkt i tiden som folkeskole.

Skolen fik i kølvandet på Friluftsrådets projekt 'Grønt Flag – Grøn Skole' fra 1994 etableret et miljøråd, der bestod af skoleleder, pedel, SFO-leder, to elever, en lærer og et skolebestyrelsesmedlem. Skolen fik derefter det grønne flag næsten hvert år som tegn på, at der var blevet arbejdet med et miljøprojekt.

Miljørådet stod i flere år for en grøn, tværfaglig læseplan, der involverede alle børn og ansatte på skolen i aktiv brug af udemiljøet i undervisningssammenhæng. Planens formål var ifølge *Grøn læseplan for Horbelev skole, 2001-2002* „at fastholde og udvikle arbejdet med den grønne dimension, udvikle børnenes bevidsthed om egne handlemuligheder i udviklingen af et bæredygtigt samfund samt at lade det teoretiske arbejde tage udgangspunkt i det praktiske arbejde med skolens udearealer“. Læseplanen og den udvikling af skolens udearealer, som miljørådet også stod for, vurderes at have påvirket hinanden positivt.

Skoleanlægget

Skolen ligger med sine rødstensbygninger og den gamle asfaltskolegård ud til gaden mod øst og syd. Den er med lavt hegn og beplantning indbydende åben mod byen, som således får liv af at kunne se og høre skolens børn i frikvartererne.

Skolegårdens asfalt er udnyttet til optegning af en fodboldbane og en cykeltræningsbane, og der er opsat basketballkurve. Derudover findes en række forskellige opholdssteder med borde og bænke samt et udendørs bordtennisbord.

Som led i udviklingen af udearealerne fik indskolingen sin egen skolegård i skoleanlæggets nordøstlige del. Her er en stor sandkasse, klatrestativer, legehus og en rund bålhytte med til at danne rammen om de små børns første oplevelser af skolelivet. Hytten er lavet af uforarbejdede stolper og har græs på taget. Den har bænke, som er fastgjort til væggen hele vejen rundt. I midten findes et bålsted med en skorsten til at tage den værste røg. Hytten bruges flittigt af skolefritidsordningen til historie-

læsning, træsnitning og madlavning. Et lille græsareal til boldspil er afgrænset fra legeredskaber og bålhytte med en græsbevokset vold, således at boldspillet ikke forstyrrer de øvrige aktiviteter. Samtidig er volden et godt sted at lege og sidde på.

Mod nord og vest er skoleanlægget afgrænset af henholdsvis en skoleskov og et beplantningsbælte, der tilsammen giver både rumfornemmelse og læ til skolens græsklædte sportsplads og til den såkaldte grønne legeplads. Sports-

▲ Skolens grønne flag er placeret, så alle i byen kender til skolens grønne profil.

◀ Med enkle midler er den gamle asfalt-skolegård gjort mere anvendelig.

▲ Indskolingen har sit eget område.

► Bålhytten bruges flittigt i undervisningen.

pladsen formodes anlagt alene til brug for den udendørs idrætsundervisning. Den anvendes nu ligesom asfaltskolegården af de ældste drenge til boldspil i frikvartererne, mens den grønne legeplads byder på alternative muligheder for andre, mindre pladskrævende aktiviteter.

Den grønne legeplads

Den grønne legeplads er et af resultaterne af den bevidste udvikling af skolens udearealer, som skolens miljøråd var med til at sætte i gang.

Selv om arealet bærer navnet grøn, er det for en stor del belagt med grus og barkflis, antagelig fordi disse materialer skal kunne fungere som faldunderlag for de forskellige fysiske udfordringer, der er placeret her. Her ligger blandt andet

et stort klatretræ, som skolen har fået af en lokal skovejær. Nedgravede stolper i forskellig højde og balancebomme danne en forhindringsbane. En gruppe velvoksne platantræer danner skygge på varme skoledage. De er forsynet med fuglekasser, hvis funktion som redesteder for fugle sås udkonkurreret af hvepse, antagelig fordi der her er for uroligt til rugende fugle.

Den grønne legeplads har dog også græs og beplantning af buske og hække, som danner flere hyggelige rum, hvor der er opsat bænke. I området er der endvidere en bålplads.

Anlægget er i sin helhed simpelt, men anvendeligt på mange måder til forskellige lege og fysiske aktiviteter, til 'hænge-ud-sted' for de ældste børn, og til iagttagelse og undervisning. Træ-

► Den grønne legeplads giver mulighed for andre lege og aktiviteter, end den gamle asfaltgård byder på.

erne giver karakter til både arealet selv og hele den nordvestlige del af skoleanlægget. Det område, der sandsynligvis tidligere har været et lidt kedeligt bagareal ud mod skolens sportsplads, er således blevet et vedkommende og multifunktionelt uderum med en indsats – også økonomisk – som de fleste skoler vil kunne klare.

Læringsmiljøer

Som led i udviklingen af Horbelev Skoles udearealer blev der for ca. 10 år siden plantet en skoleskov på ca. 20x40 m i sportspladsens nordlige ende. Træerne, som omfatter de almindelige danske

træarter, har nu nået en højde, hvor de til trods for arealets ringe størrelse tegner sig som en lille skov. Skoven er blevet plejet med udhugst, så den har udviklet et meget autentisk indre skovmiljø til trods for det relativt lille areal. Der er blevet plads til en sti gennem skoven, og der er placeret borde og bænke i små lysninger. Skoleskoven fungerer som lege- og opholdssted i frikvartererne og som et udendørs undervisningsmiljø, så man ikke behøver at tage uden for skolen for at opsøge den danske flora og fauna. Og der er ro nok til, at fuglene ruger i de opsatte kasser.

Som skoleskoven i sin essens er et udtryk for den del af vores kulturlandskab, der kaldes natur, er skolehaven et udtryk for den del af dansk havekultur, der omfatter dyrkning af nytteplanter. Skolehaveområdet, der ligger op mod gymnastiksalens vestvæg, omfatter klassehaver, krydderurtehave og væksthusedomen til dyrkning af sartere planter.

Selvom området ligger lidt for tæt på bygningerne i forhold til optimalt lysindfald for dyrkning, er der i eftersommeren produkter nok til både suppe og salat fra krydderurte- og klassehaver.

I drivhusdomen, som er udført i plast, dyrkes med held både figner, abrikoser, druer, agurker, peberfrugter og tomater samt diverse blomster. Der er etableret et vandingsanlæg i form af nedgravede slanger med huller i. En del af vandet kommer fra en stor regnvandsbeholder, som er placeret ved hovedbygningens tagedløb. Gødningen kommer fra sko-

▲ Væksthuset er en vigtig del af skolehaveprojektet. Det er indrettet med bænke, så der er plads til udeundervisning indenfor.

Horbelev Skoles grønne læseplan indeholdt helt konkrete idéer til aktiviteter for de enkelte klassetrin. Eksempelvis:

0.-2. klasse:

- fremstille fuglefoder af frugter og frø
- gå på opdagelse i skoleskoven

3.-4. klasse:

- dyrke afgrøder i skolehaven
- observere fugle på fuglefoderpladsen

5.-6. klasse:

- dyrke og passe planter i væksthusedomen
- fremstille kasser til fugle, humlebier og flagermus

▲ Asfaltskolegården er efter de mange års brug fortsat en attraktiv del af Horbelev Skoles udemiljø.

lens egen kompostbeholder, hvor der er udsat kompostorme. Det er simpel anskuelsesundervisning i fødekæder, stofkredsløb og plantevækst, som er helt i tråd med den understregning af det grønne islæt i undervisningen, som folkeskoleloven fra 1993 foreskriver.

Materialer og beplantning

Det oprindelige skoleanlæg er genkendeligt med sin helt almindelige asfaltskolegård med et enkelt – lidt nødlidende – træ, den græsklædte sportsplads og det pæne, malede lågeparti i hækken mod vejen. Sammen med faste bænke langs muren er det stort set det udetilbud, en skole kunne byde i midten af 1900-tallet. Men ordentligt og enkelt

▼ Kompostering hører med til forståelsen af naturens kredsløb.

var det, og det har med over 50 års brug vist sig som holdbare rammer for skolens udeliv. Et enkelt bed i skolegårdens hjørne mod vejen ser med sin knækflisemur og lave beplantning ud til at være yngre. Her står flagstangen med det grønne flag, som godt nok er synligt, men som ikke fylder meget i forhold til et stort træ, der her savnes for at give rummet afgrænsning og karakter.

I sammenligning med det gamle anlæg fremstår den grønne legeplads og haveområdet mod nord med en midlertidig og selvgjort karakter, der opleves positivt, fordi den signalerer, at der har været frivillige kræfter til rådighed. Træmaterialer, plastvæksthus, flytbare møbler og få faste belæggninger signalerer, at der skal skiftes ud og ændres i takt med tidens ønsker. I SFO-området er naturmaterialer og konstruktioner i det indkøbte anlæg mere gedigne og vurderes at have en noget længere levetid. Mindst gennemtænkt virker den gamle have omkring institutionen i den villa, der ligger i skoleanlæggets sydvestlige hjørne. Stort set hele haven er belagt med flisemateriale som underlag for legeredskaber. Ud over at have udvisket haven, vil flisbelægningen ved nedbrydning byde på så store mængder allergifremmende svampesporer, at det næppe er acceptabelt i et legeområde.

Den beplantning, der er tilføjet i forbindelse med de nye anlæg, underordner sig fint de eksisterende randplantninger og få store træer. Skoleskoven er på bedste pædagogiske vis plantet med danske arter. Den er desuden et eksempel på, hvor meget man kan få ud af et par bundter træer i den lille, billige skovplantestørrelse, når der plantes i kultiveret jord og så tæt, at træerne hjælper hinanden i vækst.

Driftsindsats

Forældre og elever har gennem årene lagt mange kræfter og tid i at være med i indretning og vedligeholdelse af udemiljøet. Det har givet skolen et stærkt sammenhold på alle planer. Personale, børn og forældre og ikke mindst servicelederen har fået et ejerskab til skolens udearealer. Det kan ses. De er passet på et niveau, der svarer til det robuste brugsanlæg, det er. Der er ren- og vedligeholdt på forsvarlig vis, og med enkelte undtagelser er det gartnerfaglige arbejde også i orden. Pedellen, som har været på skolen i mange år, er desuden god til at involvere børnene i vedligeholdelsen, fortælles det.

Sammenfatning

Det gamle skoleanlæg er så stærk en ramme, at det har kunnet rumme nye elementer uden at miste sine oprindelige kvaliteter. Den grønne legeplads er blevet en grøn pendant til den sorte skolegård. Den vurderes at have en begrænset levetid, men det ses som en positiv fleksibilitet, fordi den dels ikke har været ret dyr, dels vil kunne fjernes og erstattes af noget andet uden at slå skår i det oprindelige anlæg. Der er således en sammenhæng mellem udgift

og forventet levetid, som der altid bør stiles imod, når man planlægger udviklingsprojekter.

Projekt 'Grønt Flag – Grøn Skole' var uden tvivl med til at gøre både personale, elever og forældre opmærksomme på miljøforhold. Projektet har på den måde ledt fra ressourcebesparelser til forbedring i det grønne udemiljø, herunder etablering af skoleskoven, der er et oplagt bud på udnyttelse af skolearealer med begrænset brug. Ud over de rumlige og lokale klimatiske fordele, kan skoven fungere som et lokalt eksperimentarium for specielt naturfagsundervisningen.

Man må håbe, at den nye privatskole på stedet vil drage nytte af og passe anlægget mange år frem i tiden.

▲ Skoleskoven er en effektiv tilføjelse til skolens udendørs lege- og læringsmiljø. Skoven er et godt eksempel til efterfølgelse på mange skoler.

Helene og Sara har skrevet et digt om det at være Grøn Skole:

Når vi skal gøre skolen grøn, skal legepladsen være køn
ingen skrald der ligger og over det hele flyder
for det er i skraldespanden, alle hjælpen yder.
Der har vi sorteret i den rigtige spand
udover det sparer vi også vand
og slukker lyset når vi går
derfor Det Grønne Flag vi får.
Ikke kun de voksne er med
børnene hjælper på alle led.
De renser skrald fra vores flade
derfor er alle altid glade.
Og så får alle på Horbelev en god skoledag
og hvert år får vi Det Grønne flag.

Skolen ved Bülowsvej

Fra baggård til skolegård

Navn	Skolen ved Bülowsvej
Kommune	Frederiksberg
Adresse	Fuglvangsvej 5 1962 Frederiksberg
E-post	skolenbulowsvej@frederiksberg.dk
Hjemmeside	www.frb-bu.dk
Antal elever	761
Klassetrin	Bh.kl.-9. klasse
Antal klasser	33
Antal børn i SFO	450
Byggeår	1890, 1994
Landskabsarkitekt	Susan Friis, Frederiksberg Kommune
m ² udeareal	30.000
m ² udeareal pr. elev	41
Plejeudgift i kr. pr. m ²	3,5
Daglig pleje af udearealerne	Skolens service-medarbejdere; beplantningspleje ved kommunens gartnere
Fornyelse af udearealerne	Ny skolegård 1994

Skolen ved Bülowsvej er en gammel byskole, der i forbindelse med udbygning fik tilført et stort udeareal som supplement til den gamle asfaltskolegård. Udearealet var en del af karréens tidligere baggård. Det blev ledigt, da bl.a. skolebyggeriet erstattede de gamle boligejendomme. Den nyanlagte skolegård har mange aktivitetstilbud på et relativt begrænset areal, blandt andet boldbaner, der forsegler forurenede jord. Den nye skolegård er åben og bruges meget af lokalområdets beboere uden for skoletid.

Skolen

Skolen ved Bülowsvej ligger i et tæt bykvarter i Frederiksberg Kommune i København. Den oprindelige skolebygning er opført i 1890. Med sin fireetagers, monumentale bygningskrop i røde mursten er den typisk for datidens byskolebyggeri. Den udstråler, at skolens virksomhed var et vigtigt samfundsanliggende. Ved en skolesammenlægning i 1989 blev skolen udvidet med et stort nyt udeareal og en ny bygning på den anden side af gaden. Samtidig fik den sit nuværende navn.

Den gamle skolebygning benyttes af de ældste elever, mens skolens yngste klasser er placeret i den nye bygning.

Skolens to fritidsordninger har deres egne bygninger og egne friarealer i den sydlige del af karréen. Mellem den nye skolegård og den gennemgående færdselsåre Bülowsvej er der opført en kommunal idrætshal, som skolen benytter i idrætsundervisningen. Den danner væg i skolegården og afskærmer for trafikstøj og luftforurening fra gaden. En mindre grusparkering mod Bülowsvej med en markant beplantning af platantræer giver et fint tilskud til gadebilledet, samtidig med at træerne markerer skolens placering. Parkeringspladsen er til både skolen og idrætshallen.

Skolen har ikke en formuleret målsætning for udnyttelse af udearealerne, men skoleledelsen var meget involveret i planlægningen af den nye skolegård.

Skoleanlægget

Den gamle skolegård, som er skoleanlæggets nordligste område, er en helt traditionel asfaltskolegård med bænke op mod de omgivende plankeværker og en drikkekumme af ældre dato. Trods de mange års slid er skolegården stadig et velproportioneret og brugbart uderum til brug for boldspil og andre aktiviteter, der kræver et hårdt underlag. For de ikke-boldspillende børn er der dog ikke mange aktivitetsmuligheder. Det er således den flotte bygning, der dominerer indtrykket af denne del af Skolen ved Bülowsvej.

Modsat er det i den nye del af skoleanlægget. Bygningen er af samme dimensioner som karréens beboelsesejendomme og følger sig derfor beskedent ind i den bymæssige helhed uden specielt at signalere skole. Her er det den mangfoldige nye skolegård syd for bygningen, der dominerer indtrykket.

Gaden mellem skolens to dele er lukket med betonplantekummer og kæder for at skabe en trafiksikker zone for den

tværgående færdsel, men der er ikke ændret ved gadens profil. Kørebane, kantsten og fortov er bibeholdt; måske fordi en ændring afventer de nødvendige midler, måske fordi det giver mulighed for engang igen at opdele skolen. For at støtte den funktionelle sammenhæng mellem de to adskilte skolebygninger er der i gaden opført et fritstående og meget utraditionelt trappetårn med direkte adgang til den gamle skolebygningens første etage. Det har dog ikke afhjulpet det umiddelbare indtryk af midlertidighed, som gadelukningen efterlader.

Ud over den nye skolegård består skoleanlæggets sydlige område af udearealer til skolens to fritidsordninger og et mindre anlæg, 'Tulipanen', til specielle aktiviteter. De to SFO-legepladser og Tulipanen er i modsætning til resten af området ikke offentligt tilgængelige.

Tulipanen ligger som et appendix til den nye skolegård ind langs den nye bygnings sydfacade. Navnet kommer af, at regnvand fra skolens tag via en farvestrålende tulipanskulptur løber ned i et lille bassin. Anlægget har endvidere et græsområde med nyplantede frugt-

▲ Den nye skolegårds mange aktiviteter er samordnet med god forståelse for, at der skal være klare domæner. Det betyder, at konfliktsituationerne er få, selvom der er rigtig mange børn på arealet.

◀ De gamle kastanietræer er afgørende for oplevelsen af den gamle skolegård. Dem skal der passes på.

▲ Skolegården er anlagt med henblik på at styrke børnenes fysiske udfoldelse – og det er lykkedes.

træer, en bålplads og et terrasseområde med bord og bænkesæt.

Ideen med Tulipanen var at have et udendørs læringsmiljø til fag som natur/teknik, hjemkundskab osv. I praksis har det dog vist sig, at lærerne kun i begrænset omfang benytter anlægget i undervisningen. Til gengæld er det meget benyttet til forældre- og lærermøder i sommerhalvåret.

Det, der udmærker skoleanlægget i forhold til andre byskoler, er imidlertid den nye skolegård.

Den nye skolegård

Den nye skolegård blev anlagt i 1994 på en stor del af den karrégård, som den nye skolebygning ligger ud til. Skolegården blev tegnet af en af kommunens landskabsarkitekter efter en række drøftelser med skolens personale. Projektet fik økonomisk supplement fra bl.a. Lokale- og Anlægsfonden, som støtter udvikling af lokale idrætslegepladser. Gården indeholder to store, centrale multibaner med henholdsvis asfalt og kunstgræs og et legeområde med klatrenet og legedyr på sandunderlag. Der er et større fliseområde med bænke, træer og store kampesten op mod øst-

muren af den tilgrænsende idrætshal og mindre, beplantede legebakker i anlæggets østside. Bakkerne danne en rumlig afgrænsning mod den østlige del af karrégården, der fortsat benyttes af bolig ejendommene på J. M. Thieles Vej.

Gårdens forskellige aktivitetsdomæner er antydnet med terrænforskelle, baner omkring boldbaner og siddearrangementer, men ellers er der tale om et åbent anlæg i den forstand, at man kan se fra den ene ende til den anden gennem trækronernes slør. Legefunktionerne griber ind i hinanden på en måde, der gør, at alle arealer er brugbare. Det er optimalt i et byskoleanlæg med mange børn i forhold til det samlede areal. Det er da også karakteristisk for elevernes adfærd, at de benytter hele området; der er ingen 'døde' hjørner. Boldspillet er centralt, men der er også mulighed for mange andre former for leg, samvær og ophold. Eksempelvis er de beplantede bakker et yndet lege- og opholdssted for især de mindre drenge og piger. Selvom bakkerne ikke er ret store, udgør de med deres smalle stier og beplantning, man kan gemme sig i, en anderledes verden end skolegården i øvrigt byder på.

► Tulipanen har fået sit navn efter tulipanskulpturen til regnvandsopsamling. Området er tænkt som et undervisningstilbud, men bruges ikke ret meget.

Den nye skolegård benyttes af både de større og de mindre elever i frikvartererne til trods for, at de større elever også har eget domæne i den gamle skolegård. For at sikre, at alle kan få mulighed for at benytte boldbanerne uden større konflikter, har eleverne via elevrådet udarbejdet en model, hvor klassetrinnene bruger dem på skift, og det fungerer angiveligt hensigtsmæssigt.

Der er i den pågældende del af byen kun få parker med aktivitetstilbud til børn og unge. De første år blev den nye skolegård i perioder aflåst for offentligheden, men på grund af den store interesse blandt børn og unge for at benytte anlægget i fritiden, har man valgt at holde den åben. Skolens udearealer fungerer derfor nu som områdets nærmiljøanlæg og benyttes flittigt af børnehaver og børnefamilier samt af mange børn og unge. Boldbanerne er populære. Specielt asfaltbanen anvendes meget til fodbold, rulleskøjtehochey og skateboarding. Belysningen gør, at anlægget også kan bruges om aftenen.

Materialer og beplantning

Der er ofret mange midler på anlægget af den nye skolegård. Dels ønskede

man en kvalitet, der kunne tåle det forventede, store slid, dels stødte man undervejs på et fordyrende forureningsproblem. Ved anlægsarbejdet viste det sig nemlig, at en stor del af arealet var forurenet med olie fra en tidligere fabrik. Man fastholdt dog projektet med de nødvendige afledte ændringer og foranstaltninger. Det meste af området blev forsejlet med faste belægninger, og jorden blev udskiftet i beplantningsarealer. Der blev desuden nedgravet en membran under hele anlægget som en ekstra sikkerhed.

De faste belægninger har den fordel, at anlægget tåler stort slid, f.eks. kan boldbanernes faste belægning af asfalt og kunststof benyttes året rundt uanset vejret. Også anlæggets øvrige materialer og inventar er gedigent og slidstærkt. En undtagelse er bænkene og plantekasseelementerne mellem fliseplads og boldbaner, som allerede efter 10 år er tjenlige til istandsættelse eller udskiftning.

Til trods for det urbane præg med en høj belægningsgrad er der gjort meget for at give den nye skolegård et grønt image. Bl.a. er en del af belægningen udført som armeret græs. Græsset tri-

▲ I kanten af skolegården er der mere fredelige zoner til stille aktiviteter.

◀ Hvor græsarmingscellerne er placeret på et sløjft bed med jord som underlag, gror græsset godt. Her skjuler græsset armeringen, som det skal, selvom slidet er stort.

▲ Det kræver både et stort bed og en ordentlig afskærmning at få et nyt træ til at vokse godt i en eksisterende belægning, men det er helt rigtigt tænkt, at der skal plantes en afløser i god tid, før gamle træer er udlevet.

► Parkeringspladsens platanlund giver et grønt tilskud til gadebilledet på den meget trafikerede Bülowsvej.

ves dog ikke. Det indikerer, at hovedparten af græsarmeringen desværre er udført på et komprimeret bærelag af stabilt grus frem for på et rodvenligt bærelag (Holgersen, 2006). Der er plantet mange store træer i og langs belægningerne og buske, der danner krat på legebakkerne. Med undtagelse af træerne i belægningen øst for idrætshallens mur

trives beplantningen så fint, at skolegården allerede har både en grøn ramme og områder med grønt løvtag. Hetil kommer, at der i karréarealerne uden for skolegården er bevaret et par store gamle træer, som påvirker det samlede grønne indtryk.

Hvor meget det betyder med træer, der over mange år har fået lov til at udvikle sig optimalt, ses i den gamle skolegård. En meget stor hestekastanje i hver ende af gården og en tredje i et tilgrænsende gårdrum længere mod nord giver karakter og afbalancerer skolebygning og gårdrum på fineste måde. Træerne er sandsynligvis lige så gamle som skolen. Der er fornuftigt nok plantet et nyt træ midt i gården til engang at afløse de gamle træer, men det står noget udsat mellem boldmålene.

Ud mod Bülowsvej er der på en lille parkeringsplads plantet en lund af platantræer. Træerne er et fint grønt tilskud til bymiljøet samtidig med, at de markerer skoleanlæggets placering i gadebilledet.

Driftsindsats

Skolen afsætter årligt 70.000 kr. til ren- og vedligeholdelse af begge skolegårde samt SFO-arealerne. Arbejdet udføres af skolens personale. Derudover finansierer kommunen træbeskæring og anden beplantningspleje, som udføres af kommunens gartnere. Arbejdsdelingen fungerer angiveligt fint, og resultatet er synligt vellykket.

Selv om den nye skolegård er udformet og anlagt som et robust anlæg til mange børn, er det klart, at dets brug

som både skoleanlæg og populært nærmiljøanlæg betyder, at sliddet er meget stort. Det har imidlertid vist sig, at anlæggets kvalitet og en vedligeholdelse og beplantningspleje, der er i orden, har betydet, at området nu 10 år efter opførelsen fremstår som slidt, men ikke nedslidt. Og bortset fra lidt graffiti har der angiveligt ikke været hærværk.

Det store slid på det populære anlæg har nyligt udløst en kommunal ekstrabevilling på 200.000 kr. til genopretning og videreudvikling. Det er optimalt, at et anlæg således sættes i stand, før et positivt slid bliver til et negativt forfald. Det kan mange skoler – og kommuner – lære af. Det er desuden billigst i det lange løb.

Som et dryp malurt i bægeret skal nævnes, at den fine gamle skolegård fortjener en lignende istandsættelse.

Sammenfatning

Skolen ved Bülowsvej har sin eksempel-værdi som et utraditionelt bud på, hvordan man kan skabe nutidige aktivitetsarealer til skoler i tætte bydele.

Muligheden for at udvide skolens udeareal blev udnyttet. Det blev til et populært idrætslegeanlæg for skole og lokalsamfund i et kvarter med begrænsede udendørs udfoldelsesmuligheder

for børn og unge. Det er desuden værd at bemærke, at området er så godt udnyttet, at der i frikvartererne er børn i aktivitet over hele anlægget, uden at det giver anledning til funktionskonflikter.

Den stort set vellykkede beplantning giver den nye skolegård et grønt image, som løfter anlægget op over det rent funktionelle, og som formodes også at give et kvalitetsløft til tilgrænsende boligegendomme i karréen.

Sliddet på det populære anlæg afhjælpes med ekstra driftsbevillinger, men der bør også afsættes bevillinger til istandsættelse af den autentiske, gamle skolegård, så dens kvaliteter kan bevares samtidig med, at der skabes nye brugsmuligheder. En vanskelig opgave bedømt ud fra, at det ikke er lykkedes at finde et eneste godt eksempel på renovering af byskolegårde i hverken københavnsområdet eller provinsen.

Skolens mulighed for at udnytte Tulipanen som et lokalt læringsmiljø har indtil nu været begrænset. Hvis det ikke lykkes at udvikle den udeundervisning, der var tanken bag anlægget, bør det overvejes at åbne arealet til brug for leg i frikvartererne. Det er der rigeligt brug for. Bygningsnærheden betyder dog, at arealet ikke er egnet til at være åbent efter skoletid.

▲ Der bliver løbende fulgt op på sliddet i det meget brugte anlæg med både en ordentlig, daglig vedligeholdelse og ekstra kommunale bevillinger til istandsættelsesarbejder.

Ulegårdsskolen

At lære og være ved kanalen

Navn	Ulegårdsskolen
Kommune	Solrød
Adresse	Tingsryds Alle 24 2680 Solrød
E-post	uglegårdsskolen@solrod.dk
Hjemmeside	www.uglegaardskolen.dk
Antal elever	817
Klassetrin	Bh.kl.-9 klasse
Antal klasser	41 inklusive specialklasserække
Antal børn i SFO	380 i fire afdelinger
Byggeår	1973-74
Landskabsarkitekt	Ginman, Harboe og Borup
m ² udeareal	51.000 (inklusive idrætsareal)
m ² udeareal pr. elev	67
Plejeudgift i kr. pr. m ²	3,5
Daglig pleje af udearealerne	Skolens service-medarbejdere; kommunale gartnere
Fornyelse af udearealerne	-

Ulegårdsskolen er en nyere forstads-skole, hvis mest karakteristiske træk er en central kanal mellem skolens to lange, parallelle bygningsrækker. En rustrød pergolaoverdækket sti langs kanalen giver sammen med frodig beplantning en næsten østerlandsk stemning i dette populære uderum. Skoleanlægget omfatter desuden et stort område, hvor byggelegeplads og boldspilslege er placeret i en samling cirkelformede rum. Den naturprægede bevoksning på og imellem cirkelrummenes volde danner en mangfoldighed af rum og stiforløb, som er meget populære legesteder.

Skolen

Ulegårdsskolen ligger i Solrød Kommune, ca. 30 km syd for København. Med godt 800 børn, hvoraf 380 går i skolens to fritidsordninger, er der tale om en stor skole.

Skolen blev bygget under 1960-70'ernes byvækst langs Køge Bugt. Den er placeret på et hævet plateau i det lave, kystnære område og er efter datidens byplantanker tilgængelig fra alle sider via et separat stisystem. Byens idrætsanlæg med boldbaner, svømme-

hal, sportshal m.m. ligger op til skolens arealer. Skolen er således en integreret del af et samlet offentligt tilbud.

Skolen adskiller sig med sine mørke træbeklædninger og karakteristiske tøndehvælv over fællesrummene fra den tids gængse betonarkitektur, men som et-planskole i to parallelle rækker af bygninger er den tro mod idealet om et skolebyggeri i menneskelig skala. Skolen blev i 2003 udvidet med flere nye klasselokaler. Det skete ved en sammenbygning af den vestlige længes to separate afsnit. Skolens oprindelige struktur blev således bibeholdt.

Skolen har ikke en formuleret pædagogisk målsætning for inddragelse af udearealerne i undervisningen, kun en målsætning om at tilbyde fysisk aktivitet i frikvartererne. Der har imidlertid været så gode muligheder indbygget i anlægget, at der alligevel har udviklet sig en praksis med anvendelse af udemiljøet som undervisningsrum og som undervisningsobjekt.

Skoleanlægget

Skolen var og er unik ved at være bygget op omkring en syv meter bred kanal i hele skolens længde. Den østlige bygningsrække ligger parallelt med en offentlig hovedsti, der er udvidet med en langstrakt cykelparkering, så man kan smutte direkte op i et af slippene mellem bygningerne. Den vestlige bygningsrække vender ud mod et stort, grønt lege- og idrætsområde, der ligger som et bassin mellem bygningsplateauet og de omkringliggende stier, der er bygget på volde.

Stisystemet sikrer gode adgangsforhold for skolebørnene. En mindre parkeringsplads ligger mod syd neden for skolen og stisystemet og signalerer sammen med adgangsvejens bump, at biladgang er nedprioriteret. Det samme er en egentlig hovedindgang. Den midterste, østlige indgang fra hovedstien er nok hovedindgang af navn, men af gavn

▲ Kanalgården er et unikt lege- og læringsmiljø. Efter mere end 30 års brug er det stadig ikke overgået.

◀ Udearealerne op mod skolens øst- og vestfacader trænger til istandsættelse og aktivering.

opleves den mest som en sideadgang på lige fod med de andre adgangsmuligheder. Skolens enkle struktur betyder imidlertid, at en veldefineret hovedadgang ikke savnes.

Det smalle område langs skolens østside er udnyttet til små plateauer med

træhegn i en højde, så man komfortabelt kan stå og se på, hvad der sker nede på stien eller vente på en kammerat. Området langs skolens vestside er udnyttet til små terrasser for de enkelte hjemklasser, der ligger i denne bygningsrække. Begge ydersiders brugsværdi vurderes

◀ Ulegårdsskolens tøndehvælv og mørke træbeklædninger adskiller skolebyggeriet fra samtidens gængse betonbyggerier.

▲ Den heldige kombination af den kraftige røde pergolakonstruktion og kanalens specielle beplantning leder tanken hen på østens havekultur; måske det var inspirationskilden.

dog påvirket af en begyndende nedslidning. Modsat er det i kanalgården og i det mangfoldige legemiljø, som er udviklet i de store cirkelformede rum, der med volde og beplantning tegner sig som en samlet skovplantning i skoleanlæggets vestlige lege- og idrætsområde.

Kanalgården

Gårdrummet omkring kanalen er meget specielt. Skolens lave, mørke træbygninger danner rammen, som sammen med kanalen, den rustrøde pergolaoverdækning over den tilgrænsende sti og den lidt eksotiske beplantning an-

slår en stemning, der leder tanken hen på østens havekultur. Let hævede trædæk ud mod kanalen er rolige væresteder ved den lange sti, og broer giver adgang på tværs og kik på langs ned over vandspejlet.

Den vestlige side af den lange gård har et stort, klippet busket med snoede, smalle stier og afskærmede opholdspladser med direkte adgang fra klasse-lokalerne. Arealet benyttes flittigt i både frikvarterer og timer.

Det er et attraktivt område, hvor eleverne kan sidde og hygge sig, lege, gemme sig, fiske, fange smådyr og i

► Let hævede trædæk langs den pergoladækkede sti danner gode væresteder ud mod kanalen.

hård frost om vinteren lege på isen. Det er også et indholdsrigt læringsmiljø, som benyttes meget i forbindelse med skolens naturfagsundervisning. Den frodige vegetation og vandet giver mulighed for, at eleverne kan gennemføre projekter inden for en enkelt skoletime samtidig med, at miljøet danner underlag for et meget nærværende fugleliv.

Byggeren og labyrinten

Skoleanlæggets vestlige areal omfatter et stort græsareal til idræt og et lige så stort område med cirkelformede rum, afgrænset af beplantede volde. Fra klasselokalerne er der god udsigt over området, som er let tilgængeligt med ramper ned over skoleplateauets meterhøje, græsklædte volde – der i sig selv er et godt legested.

De største cirkelrum var angiveligt beregnet som beskyttede boldbaner, hvor fodboldmålene kunne flyttes i takt med det opståede slid. Med beplantningens udvikling har rummene ændret ka-

rakter, og i dag bruges de til mange forskellige aktiviteter.

Det største cirkelformede rum indeholder 'Byggeren', der er en byggelegeplads. Her er der bålplads, forskellige værksteder, skure, bænke og klatretøj i træ. Den høje beplantning på volden gør, at Byggeren er næsten skjult udefra, men fantasifulde indgangsporte signalerer, at her er der rum for børn.

Byggeren blev etableret i 1993 efter ønske fra den ene af SFO's personale. De bruger Byggeren som et kreativt værested i deres dagligdag, men eleverne leger også gerne i Byggeren i frikvartererne og uden for skoletid. Her er der spændende udfordringer til alle aktivitetsniveauer. Der er mulighed for at lege, bygge, omforme, lave butik, hygge sig, kravle på tage og træborge eller prøve kræfter med hjemmelavede våben. Stedet er multifunktionelt og bliver løbende udbygget og forbedret.

I tilknytning til Byggeren er der opstået en spændende labyrint i den be-

▲ På Uglegårdsskolen behøver man ikke tage på tur for at undersøge vandmiljøets dyreliv.

◀ Terrasser med direkte udgang fra hjemklasserne skjuler sig i beplantningen langs kanalens vestside.

◀ Kun porten til det store cirkelformede uderum bag voldens beplantning fortæller, at her er indgangen til 'Byggerens' børneland.

▲ Smalle stier, der slynger sig mellem kanal og klasseterrasser betyder, at Kanalgårdens specielle vegetation kan opleves på nærmeste hold.

plantning mellem cirkelrummene, der siden etableringen har fået lov til at vokse og brede sig frit. Mellem jordvolde, træer og tæt krat er der slidt et net af stier, der i den tætte vegetation fungerer som en labyrinth. Her leger de mindre børn ofte fangelege og gemmelege. Labyrinthen er også et godt sted til rollespil, som inspireres af de mange forskellige forløb og rum i lille skala.

Materialer og beplantning

Der er på Ulegårdsskolen anvendt helt almindelige materialer og inventar. Små belægningssten til de snoede belægninger i kanalgårdens vestside, lidt større fliser på mere regelrette flader, trækanter og træhegn er anonyme detaljer i anlægget. I kanalgården er det den kraftige pergolakonstruktions rustrøde farve og den frodige beplantning i og langs kanalen, der dominerer indtrykket. "Det er næsten kinesisk", som et besøgende barn udtrykte det. Græsser, slyngplanter, vandplanter, buske og enkelte træer danner et mangfoldigt og frodigt miljø, der er lige så ualmindeligt i en skole som de store, stedsegrønne vedbendbevoksninger i kanalgårdens skyggeside. Sammen med gulgrenede kornel og piletræer op mod de mørke træfacader i kanalgårdens vestside tegner de et vinterbillede, der ikke er set magen til på nogen anden skole.

En anderledes, men lige så frodig ve-

getation findes på og mellem cirkelrummenes volde i skoleanlæggets sydvesthjørne. Her har danske træer og buske fået lov til at udvikle sig frit, så de fremtræder som en samlet skovplantning. Om det var hensigten, vides ikke, men det er helt klart, at i legesammenhæng er det hensigtsmæssigt med en naturpræget skovbevoksning, der kan tåle mange børns slid samtidig med, at den byder på et rumligt alternativ til skolens andre områder. Området vurderes desuden meget velegnet som supplement til kanalen i forbindelse med naturfagsundervisningen.

Som man kan se af de oprindelige planer, var skoleanlægget tænkt med en rumlig afgrænsning af alléer langs alle stier. Mod øst er stiens oprindeligt etablerede træplantning desværre fjernet – måske fordi den skyggede for meget for skolens østvinduer. Til gengæld er der nyplantet efter de oprindelige planer langs stierne rundt om det store, vestlige idræts- og legeområde. Det vil ad åre samle skoleanlægget til en flot helhed.

Driftsindsats

Skolens kendetegn, kanalen, er et af de første eksempler i skolesammenhæng på lokal udnyttelse af regnvand som et alternativ til direkte afledning til kloak. Vandet kommer fra tage og pergolaoverdækning, men bliver dog i tørre perioder suppleret med vandværksvand.

Kanalen er udført i beton og har et overløb, der sikrer en maksimal vandstand på ca. 20 cm. Den daglige ren- og vedligeholdelse udføres af skolens pedel, mens kommunens gartnerstab varetager beplantningsplejen. Denne opgave udføres ad hoc efter pedellens anmodning og inden for en af kommunen tildelt timepulje. Eleverne er sommetider med til at plante og vedligeholde vegetationen i og omkring kanalen.

Skolens eget budget til almindelig vedligeholdelse af udearealerne dækker småreparationer af træværk, men der skal søges ekstra tilskud fra kommunen til større arbejder eller nyanskaffelser. Det vurderes at blive nødvendigt inden for de førstkomende år, for pergolaoverdækning og hegn i forbindelse med kanalen er ved at trænge til en større istandsættelse. Det vil være be- kosteligt, men nødvendigt, hvis denne perle af en skolegård skal bibeholdes til glæde for skolen selv og til inspiration for alle andre, der beskæftiger sig med skolernes udemiljø.

Også dele af beplantningen er ved at trænge til fornyelse. Specielt langs vestfacaden er der kun få sunde eksemplarer tilbage af de oprindelige robinie-træer og vildroser. Det er dog mindre arbejder set i helheden af det ellers frodige anlæg.

Sammenfatning

En ekspertgruppe, der i 1999 beskrev forskellige, markante skoleanlæg, noterede sig, at kanalgården på Ulegårdsskolen ejede en ro og styrke, der påvirkede skolens elever (Dirckinck-Holmfeld, 1999).

Der findes enkelte andre skoleanlæg med kanalen som motiv, men det er vurderingen, at ingen af dem kan måle sig med Ulegårdsskolens anlæg i dimensioner, sammenhæng og karakter. Det er samtidig bemærkelsesværdigt, at det 30 år gamle anlæg har overlevet tidens tand uden at miste sin fortryllelse. Det siger noget om levetiden for et skoleanlæg, når ide og anlægskvalitet går hånd i hånd.

Ud over kanalgården ligger skoleanlæggets eksempelværdi i kombinationen af de stramme, voldafgrænsede cirkelrum, der er overlejret af en frodig naturpræget bevoksning af træer og buske. I mødet mellem de to formudtryk er

der opstået en variation af oplevelses- og læringsmuligheder, som mange skoler med store, ubrugte græsarealer med fordel kunne lade sig inspirere af. Det er fysiske rammer, der utvivlsomt er med til at styrke elevernes udvikling. Skovvolumenet giver desuden en fin modvægt til bygningsanlægget og skaber rum for byggelegepladsens helt egen verden og er med til at gøre skolens udemiljø rummeligt for skolens mange børn. Det undrer derfor ikke, at der angiveligt kun forekommer meget få konflikter på udearealerne, ligesom hærværk er et næsten ukendt fænomen. Dette på trods af, at området også fungerer som nærmiljøanlæg, dvs. bliver benyttet af bydelens børn og unge om aftenen og i weekender.

Ulegårdsskolen står foran bygningsrenoveringer. Det er en klar vurdering, at også udearealerne bør istandsættes og udvikles i sammenhæng med de oprindelige intentioner, så skoleanlægget kan bibeholde sin værdi for de mange kommende elevers skoleliv og sin eksempelværdi for alle, der beskæftiger sig med skolers udearealer.

Vittenbergskolen

At lære ind ude

Navn	Vittenbergskolen
Kommune	Ribe
Adresse	Haulundsvej 3, 6760 Ribe
E-post	vittenbergskolen@ ribe.dk
Hjemmeside	www.vittenbergsko- len.dk
Antal elever	555
Klassetrin	Bh.kl.-10. klasse samt specialunder- visningscenter for børn med fysisk/ psykisk udviklings- hæmning
Antal klasser	41 inklusive special- klasserække
Antal børn i SFO	95
Byggeår	1971
Landskabs- arkitekt	Ribe Kommune
m ² udeareal	35.000
m ² udeareal pr. elev	42
Plejeudgift i kr. pr. m ²	2
Daglig pleje af udearealerne	Ribe Kommune, Teknisk forvaltning
Fornylse af ude- arealerne	Det udendørs pæda- gogiske værksted og legeareal: Løbende siden 1999

Vittenbergskolen ligger i udkanten af Ribe. Fra vejen ligner den umiddelbart en rækkehusbebyggelse og ikke en skole – slet ikke en skole med idérige og inspirerende udearealer. Dem finder man bag skolebygningen, hvor et bredt grønt bælte på et skrånende terræn er udviklet til attraktive udemiljøer til leg og læring. Området fungerer som en populær base for skolens naturfags- og friluftundervisning, idet der er forskellige udeværksteder med tilbud til alle klassetrin, men også skolens fritidsordning, specialklasser og et undervisningscenter for udviklingshæmmede børn er flittige brugere. Området er udviklet inden for en meget begrænset økonomisk ramme, men med sans for udnyttelse af en eksisterende skov- og kratplantning og det skrånende terræns muligheder.

Skolen

Skolen er bygget i starten af 1970'erne og er med sine over 500 elever en stor skole. Skolens elever kommer dels fra den gamle bydel, dels fra de omkringliggende landsbyer.

Skolen rummer en række specialklasser med bl.a. læsesvage børn, et specialundervisningscenter for knap 40 fysisk/psykisk udviklingshæmmede børn fra 1. til 10. klasse samt en SFO med ca. 100 børn. Skolen ligger tæt på en række forskellige naturområder, spe-

cielt marsklandet, som benyttes flittigt i naturfagsundervisningen.

Inden for de senere år har skolen forsøgt at styrke naturfagene yderligere og har sideløbende med udvikling af udearealerne til undervisningsformål afholdt flere tværfaglige, udendørs undervisningsforløb. Et særligt satsningsområde fra skolens side er udeundervisningen af de ældste elever. Skolen tilbyder natur- og friluftaktiviteter som valgfag for skolens 8. og 9. klasse. Skolen har desuden en 10. klasse-ordning for hele kommunen, som tilbydes tilvalg af idræt og friluftsliv. Skolen afsætter hvert år økonomiske midler til både aktiviteter og rekvisitter, og det viser sig, at mange af skolens ældste elever – med en lille overvægt af drenge – vælger disse fag.

Skoleanlægget

Vittenbergskolens toetagers bygning er udformet som et L. Skolens ankomstareal ligger nord for den korte side i L-et. Den lange side har den gamle skolegård mod øst og det nye aktivitetsareal i vinklen mod sydvest. Idrætsarealet ligger syd for skolen.

Skolens ankomstareal, med p-areal og cykelskure ligger ud til en større indfaldsvej til Ribe. Der mangler en rumlig afgrænsning mod vej, fordi de tidligere træer er skåret ned.

Den gamle skolegård mod øst er opdelt på tværs af et halvtag, således at den fremtræder som to separate gårde. Halvtaget optager desuden et terrænspring. Rummet under halvtaget er afgrænset på begge sider af et lavt hegn. Det er især pigernes domæne. Det bruges til ophold og boldspil, og så er der god mulighed for at følge med i, hvad der foregår på begge sider. Den ene asfalkolegård benyttes fortrinsvis til fodbold, mens den anden benyttes til ophold, fange- og tagfatlege, bordtennis osv. Skolen har planer om at istandsætte den sidstnævnte, så den bliver mere grøn og indbydende.

Sydøst for skolegården findes et område med traditionelle legeredskaber og en banedbane til boldspil samt et større græsareal med bl.a. fodboldbane, volleyballbane og atletikfaciliteter.

Tæt på skolens vestfacade er opstillet en blåmalet pavillon. I modsætning til de ubrugte arealer med fliser og hegn direkte op mod facaden signalerer blomsterkasser med farvestrålende sommerblomster, at pavillonen indeholder et fritidstilbud med et indbydende overskud.

Det er imidlertid området vest for pavillonen, der tegner sig med eksemplarisk fantasi og vilje til at udvikle det givne udemiljø til et pædagogisk aktivitetsområde. Området ligger som et bredt, skrå-

nende areal, der sammen med den veludvoksede beplantning danner et veldefineret og beskyttet uderum op mod skolens lange vestfacade.

Et udendørs pædagogisk værksted

Den vestligste del af aktivitetsområdet er udviklet til undervisningsformål.

De nicher, som terræn og beplantning danner i kanten af området ind mod skolens facade, er udnyttet til en række af aktivitetsmuligheder, der samlet kan betegnes som et udendørs pædagogisk værksted. Her findes en bålplads omkranset af et lavt amfiteater, en 'lavo' (tipi), et huggehus, et brændeskur, en smedje og arbejdsborde samt redskabsskur med rekvisitter til natur- og

▲ Vittenbergskolens fokus på natur og friluftsliv har været udgangspunkt for udviklingen af skolens udearealer.

◀ Set fra vejen ligner Vittenbergskolen mest en lidt bar rækkehusbebyggelse.

▼ Et terrænspring er udnyttet til at opdele skolegården med et tværgående halvtag. Det beskyttede uderum er et populært opholds- og legested i al slags vejr.

▲ De gamle skolegårdsafsnit er stadigvæk funktionelle, men den planlagte istandsættelse er tiltrængt.

friluftaktiviteter. Skolen har selv finansieret anlægget med tilskud fra Friluftsrådet.

Området fungerer som et udendørs klasserum for fagene natur/teknik, sløjd og friluftsliv, men benyttes også til forskellige former for tværfaglige undervisnings- og projektføløb.

Skolen har stor glæde af dette udendørs undervisningsmiljø, og eleverne er angiveligt altid meget engagerede i den undervisning, som foregår der.

En væsentlig baggrund for det vellykkede udendørs pædagogiske værksted er, at skolen har en meget kompetent og engageret lærer, som er efteruddannet i natur- og friluftsliv. Han har været primus motor i arbejdet, men bakkes op af skoleledelsen og skolens øvrige lærere og pædagoger. Hans faglighed som natur- og friluftvejleder præger undervisningen og de aktivitetsmuligheder, som udeværkstedet kan tilbyde.

▼ Værkstedbygningerne betyder, at der kan undervises ude i al slags vejr.

Et rummeligt legeområde

Den østlige del af aktivitetsområdet er indrettet som legeområde for SFO-en 'Musvitten', som har lokaler i hovedbygningen og i den blå pavillon, der ligger ud til aktivitetsområdet. Ca. 1/3 af Musvittens 100 børn går i specialklasse eller er tilknyttet specialundervisningscentret. Om formiddagen benyttes legeområdet meget af specialklasserne og specialundervisningscentret, og der er udfordringer til alle børn på alle årstider.

Det er personalet i SFO-en, som blev etableret i 1990, der sammen med specialklasselærerne og børnene har udviklet legeområdet. Der er blevet tyndet ud i randplantningens træer og buske og skabt en række nicher og rum med forskellige lege- og bevægelsesmiljøer, og der er etableret en bålplads og et overdækket opholdssted.

Når børnene kommer fra skole, leger de meget ofte udenfor. Personalet har med opbakning fra forældrene valgt, at SFO-en skal være en computerfri zone.

De vægter børnenes bevægelse og udeleg året rundt og forsøger hele tiden at skabe rammer og aktiviteter, der tilgodeser alle børnegrupper.

Specialundervisningscentrets lærere lægger vægt på, at eleverne får erfaringer og oplevelser, der passer til deres situation. Året igennem giver det nære liv i naturen, årstidernes og vejrets skiftet stof til konkrete undervisningssituationer og autentiske oplevelser med basale begreber som varme/kulde, vådt/tørt, blødt/hårdt osv. Lærerne fra specialundervisningscentret fortæller, at eleverne er utroligt motiverede, også når undervisningen kræver kedeldragt og gummistøvler.

Materialer og beplantning

Der er stort set ikke anvendt belægningsmaterialer i aktivitetsområdet. Aktivitets- og legehuse, klatrearrangementer osv. er opført af træmaterialer. Med undtagelse af enkelte af bygningerne bedømmes materialer og konstruktioner til at have en

kort levetid. Det giver et indtryk, der kan sammenlignes med byggelegepladsers dynamik. Det gør ikke brugsværdien mindre, men det betyder, at der til staidighed skal arbejdes med at skifte ud og bygge nyt, så standarden og 'stedets ånd' kan opretholdes samtidig med, at sikkerheden tilgodeses.

Da skolen er ret gammel, er materialer og elementer fra det oprindelige anlæg ved at være tjenlige til udskiftning. Årenes slid – og sandsynligvis også vintersaltning – har sat synlige spor på flisebelæggningerne, og buskene i de tidstypiske bede langs nordfacaden er også udlevet. Anderledes er det med de randplantninger, der omgiver udearealerne mod øst, syd og vest. De har nået en udvikling og højde, der gør, at de samler skoleanlægget rumligt med en grøn ramme og giver læ for Vesterhavsvinden. Den veludviklede randbeplantning mod vest er med sine krat og træer fundamentet i aktivitetsområdet. Det har været muligt med udhugst at danne de

▲ På SFO'ens legeområde er der mulighed for at trække i ly for regnen, mens legen forgår i det fri.

▼ At anlægget indeholder elementer med kort levetid giver en mulighed for at udvikle og forandre i en løbende proces, der passer til værkstedstanken.

▲ Skolens indgangsparti trænger til et løft, der passer til skolens gode idéer og projekter. Blot en ny beplantning med sunde, velpassede træer på ankomstarealet mod vejen ville forbedre både indtrykket af skolen set udefra og udsigten set fra skolen.

nicher, rum og stier, der 'bærer' det samlede anlægs faciliteter. Hertil kommer, at et par flotte grupper træer, specielt fyrretræer, i aktivitetsområdets nordlige ende samler bygning og udeareal på en fin måde. Dette motiv kunne genbruges, når indgangssiden skal renoveres.

Man kan se på beplantningens vækst, at jorden er mager og vinden hård, men den er alligevel så veludviklet og frodig, at den kan tåle sliddet fra de mange børn. Den varierede beplantning af danske træer og buske formodes desuden at rumme et fugleliv, der kun kan være berigende for brugen af området.

Driftsindsats

Aktivitetsområdet og de øvrige randplantninger viser, at når der er naturpræg, er anlægget mindre afhængigt af driftsindsatsen end arealer med havebuske og højstammede træer. Randplantningerne og hermed aktivitetsområdet opleves derfor positivt med deres plantesamfund af græsser og urter mellem krat og træer, der kun fjernes eller beskæres, når der er brug for det i forhold til aktiviteterne. Det er angiveligt den lærer, der tog initiativ til aktivering af området, der også står for plejen.

Det er Ribe Kommunes Tekniske Forvaltning, der står for driften af de øvrige arealer. Der ser desværre ud til at have manglet ressourcer til at udføre dette arbejde optimalt, og der er ved at være behov for egentlige istandsættelsesarbejder. Det vil i øvrigt betyde meget for bl.a. resultatet af den planlagte istandsættelse af det ene skolegårdsområde,

at den mulige driftsindsats vurderes under planlægningen.

Skolen har i flere år fået tildelt det Grønne Flag under Friluftsrådets ordning 'Grønt Flag – Grøn Skole'. Temaerne har været energi, vand og affald; det rigtig grønne, udearealerne, kunne måske inddrages i dette arbejde som det er set på andre skoler. Udviklingen af aktivitetsområdet viser, at der er ressourcer til det i både lærer- og elevgruppen.

Sammenfatning

Vittenbergskolen er et eksempel på en nyere skole, som de er flest; hvor der i det oprindelige anlæg ikke blev tænkt så meget på det udendørs, men blot på at få skolen bygget og i brug hurtigst muligt. Der er ikke ændret meget siden, og det har ikke været muligt at skaffe ekstra ressourcer til udvikling. Vittenbergskolen er således det gode eksempel på, at det kan lykkes at få noget godt ud af det, man har, når blot der er engagerede lærere og pædagoger med idéer, viden og håndslag. At den oprindelige randplantning er blevet skolens aktiv, vurderes at hænge sammen med to ting, dels at skolen har natur- og friluftaktiviteter som fag, dels at skolen rummer en stor gruppe specialklasser, der har brug for hands-on undervisning i deres udvikling.

Få skoler har natur- og friluftaktiviteter som fag for de ældste klasser. Det er en aldersgruppe, som typisk er svær at trække udenfor, men på Vittenbergskolen er det lykkedes på grund af bl.a. dette fag. At skolen har etableret et vel fungerende udendørs læringsrum til

formålet, spiller uden tvivl en væsentlig rolle for elevernes interesse.

Det er ligeledes få skoler, der er så 'rummelige', at fysisk og psykisk udviklingshæmmede børn kan dele legeområdet med den almindelige skolefritidsordning, men på Vittenbergskolen fungerer det angiveligt fint, og området og faciliteterne udnyttes derfor optimalt.

Skolen ønsker at videreudvikle ude-

arealerne. Måske en renovering af skolens 'ansigt' mod vejen kan komme med på ønskelisten, for det er med til at tegne skolens image. Ligeledes ønsker skolen at indrette skolehaver og andre biotoper i udkanten af skolens idrætsplads. Skolens gode erfaringer med at bruge udearealerne til leg og læring synes således på bedste måde at ansprende flere udendørs initiativer.

▲ En sund og veludviklet beplantning kan tale at blive udnyttet til leg. Her behøves ikke dyre legeredskaber.

▼ Mangler i driftsindsatsen ses mindst i naturprægede arealer, mens andre anlæg hurtigt kommer til at se forørmte ud.

Tematisk analyse

Skoleanlægget

I dette afsnit præsenteres de emner, som i undersøgelsens gennemgang af næsten 300 danske folkeskolars udearealer er bedømt til at fortjene en speciel belysning. Emnebehandlingen tager udgangspunkt i de otte præsenterede skoler, men der suppleres med eksempler fra andre skoler. Emnerne omfatter *disponering* af skolens udearealer, *ankomst* – arealer og signaler, udnyttelse og udvikling af *uderum*, anvendelse af *terrænforskelle* og -formationer, sammenhæng mellem *inde* og *ude*, anvendelse af *materialer* og *inventar* samt af *beplantning*.

Arealdisponering

Der er ingen tvivl om, at børn og voksne, der dagligt færdes på en given skole, hurtigt lærer skoleanlæggets funktioner at kende, uanset hvordan de er strikket sammen. Men lige så klart er det, at en velgennemtænkt disponering af skoleanlægget giver en bedre udnyttelse af arealerne og – måske vigtigst – klare funktions- og karakterforskelle, som igen giver rummene en egen karakter. Modstykket er de skoler, hvor udearealerne er så udifferentierede, at de i bedste fald er ligegyldige, i værste fald medfører konflikter mellem forskellige lege, fordi de mangler forskelle i rumstørrelser og karakter.

Ulegårdsskolen (s. 56) er et prima eksempel på, hvor forskellige skolens uderum kan være – kanalgård, byggelegeplads og 'naturskov' – i kontrast til de gængse, græsklædte idrætsarealer, der findes på stort set alle skoler uden for den tætte by. Horbelev Skoles 'sorte skolegård' og 'grønne skolegård' samt skolehave, skoleskov osv. (s. 44-49) fortæller, at hvis karakteren er klar nok, er det let at koble et beskrivende navn til stedet. Måske kan man gå så langt som til at hævde, at hvis de forskellige uderum kan beskrives med særegne udtryk, har de en tilstrækkelig karakterforskel til at understøtte forskellige lege- og læringsformål på en optimal måde.

For den ældre Karlebo Skole i Nordsjælland kan man tegne et enkelt diagram over de velfungerende udearealer: Adgangsareal med parkering mod vest, asfaltgård med afskærmet solterrasse mod syd, mod øst først et krat med en hytteby for de mindste, så opholdshave, urtehave og skoleskov, mod nord klatreborg for de større børn, idrætsareal og fritidsklub – og så er man tilbage ved ankomstarealet igen. Der er en velgørende klar sammenhæng mellem områdernes form og funktion

► Ulegårdsskolens kanalgård har et særpræg, der påvirker både elevernes samvær og skolens samlede image. Ulegårdsskolen i Solrød.

samtidig med, at opdelingen er så klar, at konflikter i udnyttelsen, herunder frikvarterernes lege, er forebygget. Den præsenterede Bjedstrup Skole (s. 26) er af samme type. Den eksemplificerer, at det er muligt at disponere og anvende eksisterende uderum, så der opnås optimale funktions- og karakterforskelle.

Ankomst

De ældre byskolers centrale indgangspartier, ofte understreget af flotte porte, tunge trapper osv., lader ingen i tvivl om, at man er ankommet til skolen. Modstykket findes i byggerier fra 1980'erne. Her blev skoler sammenbygget med de tæt-lave boligkvarterer, hvor alting og alle som princip skulle være af lige rang og vigtighed. Det kan være svært at finde ud af, hvor kontoret er, hvis man ikke lige kender skolen, for der er døre ind og ud alle vegne. Man kan i nogle tilfælde faktisk komme i tvivl om, hvad der er skole, og hvad der ikke er det. Skolebørnene kommer fra alle retninger via de tilgrænsende stisystemer, så faktisk er det mest praktisk, at de kan gå ind mange steder.

Stenvadskolen i Farum er et udmærket eksempel på et skoleanlæg, der har taget form af det tæt-lave bymiljø (Dirckinck-Holmfeld, 1999, s. 18-21). Blandt de præsenterede eksempler er Uglegårdsskolen (s. 56) af samme type. Her ligger cykelparkeringen langs hele sydfacaden, så man kan smutte ind ad den smøge, der passer bedst. Bilparkeringen ligger for sig selv et helt andet sted efter dens tids tanker om adskilte trafikformer.

På den nye Asgård Skole (s. 20) ser man blandet biltrafik og cykeltrafik i den sydlige hovedadgang. Cykelparkeringen ligger dog tættest på skolebygningerne. Indgangspartiet tegner sig mindre monumentalt, men lige så tydeligt som i 1800-tallets skoler. Selv om man kan komme ind og ud mange andre steder, har skolen således både en hovedadgang og en hovedindgang. Det vurderes at kombinere tradition og fornyelse på en eksemplarisk måde. Det signalerer, at man ankommer til en undervisningsinstitution med selvrespekt og værdighed. Det kan påvirke børnenes opfattelse af deres skole og dermed af dem selv (f.eks. Attwell & Schjerup Hansen, 2000, s. 12-13).

På de fleste ældre landsbyskoler har der oprindeligt været en hovedindgang, men der er gennem tiden lagt forskellig vægt på ankomstens betydning. På Blenstrup Skole (s. 32) er den gamle hovedindgang, der med et fint lille anlæg har tegnet skolen mod bygaden, blevet glemt og forsømt til fordel for skolens nye, spændende anlæg. På Bjedstrup Skole (s. 26) derimod, danner en dobbelt træække fortsat en indbydende ramme om adgangsarealet. Set fra vejen: En grøn port til skolen, der nedtoner både cykel- og bilparkering. Enklere og smukkere kan det ikke gøres.

Uderum

At bygningsstrukturen på den enkelte skole er af stor betydning for udnyttelsen af udearealerne er næsten selvfølgerligt. Mange sammenbyggede længer skaber veldefinerede, bygningsnære uderum og gode muligheder for sammenhæng mellem

▲ På Vestermarksskolen i Odder er man helt klar over, hvor den officielle indgang er.

◀ På Uglegårdsskolen i Solrød er der mange adgange til skolen fra de omkringliggende stier.

▲ Mellem træerne i den dobbelte træ-række langs Bjedstrup Skoles indgangs-parti er der slidt en smal sti; det er sjovt at gå mellem træerne. Bjedstrup Skole ved Skanderborg.

► Større og mindre grønnegårde giver både dagslys til skolens lokaler og et beskyttet uderum til leg og læring. Pilegårds-skolen på Amager.

inde og ude, især i de nyere skoler, hvor der er mulighed for at gå ud i det fri direkte fra klassen. På f.eks. Holmegårdsskolen (s. 38) er denne mulighed udnyttet på en måde, hvor små tilplantede terrænforskelle klart definerer, hvad der er klassernes zoner i forhold til de forskellige fælles arealer længere ude og nede. På Asgård Skole (s. 20) er rummene mellem de u-formede bygningsstrukturer fælles, men meget forskellige og med lige så forskellige udnyttelsesmuligheder. På andre skoler, f.eks. Vangeboskolen i Søllerød, er der helt lukkede grønnegårde, der med deres beskyttede klima er ideelle til f.eks. undervisning i det fri (Skovgaard Hoaran, 2002, s. 43-46).

Modsat kræver skolebygninger uden nicher, at uderum opbygges som en del af udeanlægget. Skolen ved Bülowsvej (s. 50) viser på eksemplarisk måde, hvordan der med bånd om boldarealer, med små terrænforskelle og med beplantning kan skabes mange rum i et stort sammenhængende skoleanlæg ud for en skolebygning facade. Det er samtidig gjort så fint, at rummene glider umærkeligt over i hinanden i et sammenflettet forløb, der tilgodeser fri bevægelighed og synergi mellem funktionerne. Det glidende forløb mellem forskellige uderum – her defineret af pilehegn, hække og jordformationer – kendetegner også Blenstrup Skoles mytologiske landskab (s. 32).

De store asfaltskolegårde er de aktive leges arena. Som uderum levner de ikke megen plads til andre, mere stille aktiviteter, med mindre der er skabt nicher til det. På Vittenbergskolen er den langstrakte skolegård opdelt på tværs af brede, overdækkede gange, der samtidig optager et terrænspring. Det betyder, at der er skabt en form for 'helle' til andre aktiviteter, men med udsyn til de dominerende boldspil- og fangelege, som man i sikkerhed kan kikke ud på. Der er således på en enkel måde

► Det er vigtigt at skabe klare domæner til både de stille og de aktive lege, så der ikke opstår konflikter. Vittenbergskolen i Ribe.

◀ Slidet viser, at skråningen udnyttes aktivt af børnene. Bjedstrup Skole ved Skanderborg.

skabt rum, der gør asfalkolegården brugbar for forskellige grupper børn. Samtidig betyder overdækningen, at der er mulighed for at opholde sig udenfor i frisk luft i frikvartererne og f.eks. spille bordtennis, selvom det er regnvej.

Terræn

At udnytte det givne terræn omkring skolen til at skabe uderum er en anden, men sjældnere set mulighed. Bjedstrup Skoles udnyttelse af et sydskrånende terræn til skjulte haverum er et fint eksempel (s. 26), og Vittenbergskolens udnyttelse af terræn og beplantning til en serie af forskellige rum og nicher i børneskala (s. 62) er positive modstykker til kedelige, tilplantede og utilgængelige skråningsarealer på andre skoler.

Udnyttelsen af de store terrænforskelle i Holmegårdsskolens pædagogiske værkstedsgård til rum og nicher med forskellige funktioner er unik (s. 38), men idéerne kan også bruges, hvor terrænforskellene er mindre. Et typisk, smalt restareal langs vestfacaden på Baunebjerg Skole i Humlebæk viser, at det ikke er pladsen, der er afgørende for, om terrænforskelle er værd at bygge på. Det veludnyttede område er dog i dette tilfælde hegnet og kun tilgængeligt for SFO-børnene. Også på Holmegårdsskolen (s. 38) markerer lave, beplantede skråninger de forskellige domæner fra 'klasseprivat' til fælles. Lignende lave skråninger op mod offentlige stier definerer et lavtliggende, fælles legeareal og er desuden med et par træstammer, der er lagt ind i skråningen, indrettet som en uformel 'kikke-på' siddeplads i sol og læ.

Der er andre steder set amfiteatre, rutsjebaner, svævebaner osv., der udnytter terrænforskelle på skolegrunden på en optimal måde, men eksemplerne er forbausende få i forhold til de mange skoler, som har terrænforskelle. Her ligger en oplagt udviklingsmulighed.

◀ Hvis skolen ligger i et fladt område, er kunstige legebakker og terrænformer en oplagt mulighed. Fladhøjskolen i Rødekrø.

▲ På Sigrid Undset Skolen i Kalundborg er en randplantning tyndet og stammet op, så man får et kik ud over landskabet.

En anden mulighed ved terrænforskelle, der sjældent ses udnyttet til at skabe en kvalitet i skolens udemiljø, er udsigten – fra klassen, terrassearealet, indkørslen – til landskabet, byen osv. Blandt de præsenterede eksempler er Bjedstrup Skole (s. 26) en undtagelse, men her er udsigten over landskabet også specielt flot. Udsigt fra en landsbyskole til smukke landskaber er det hyppigste eksempel, der er set, men det fineste eksempel er set på specialskolen Sigrid Undset Skolen i Kalundborg: En randplantning var tyndet og stammet op på et kort stykke, så man fra en repos på en stejl trappe pludselig fik et kik over bakker og hav mellem træerne.

Det skal i sammenhæng med udnyttelse af terrænforskelle også nævnes, at der er set gode eksempler på markante jordformer bygget på fladt terræn, måske af overskudsjord. Blandt de præsenterede eksempler kan her nævnes Ulegårdsskolens flere meter høje jordvolde omkring store cirkelformede rum (s. 56), Midgårdsskolen på Blenstrup Skole (s. 32) og bakketerrænet på Asgård Skole (s. 20), men det er værd også at nævne Tuse Skole ved Holbæk for et gennemført, kunstigt bakkelandskab, der bedømt på det aktuelle slid må være meget populært.

► En klart defineret udezone op mod skolens facader kan være med til at skabe grobund for undervisning i det fri. Stenvadsskolen i Farum.

▼ Det er ikke nok at skabe rammerne, de skal også vedligeholdes og bruges.

Inde og ude

I ældre skolebygninger med høj sokkel og i byskoler med flere etager kan det være vanskeligt at skabe en tæt sammenhæng mellem aktiviteter indenfor og udenfor. Det er ikke stort bedre i mange af 1950-60'ernes centralskoler, hvor sammenhængen mellem inde og ude var planlagt til at foregå via et centralt indgangsparti. Den vanskelige sammenhæng gør det mindre indlysende at udnytte udemiljøet i undervis-

ningen og gør det måske også sværere at lokke skolebørnene udendørs året rundt i frikvartererne, med mindre der virkelig er noget at komme ud efter, eller der er udeordning, hvor man skal ud. Disse skoletyper stiller store krav til attraktive aktivitetstilbud i udemiljøet, hvis de skal efterleve tidens ønsker om at udnytte skolens samlede fysiske ramme i skolens virke og om at inddrage "det grønne islæt" i undervisningen. Om- og tilbygninger på centralskolerne omfatter typisk etablering af direkte udgang fra de enkelte lokaler i stil med, hvad der ses på nyere skoler.

Det har imidlertid vist sig, at det ikke er nok at tilvejebringe muligheden for sammenhæng mellem ude og inde. Etplanskolerne fra begyndelsen af 1970'erne, som blev projekteret med udgangspunkt i nye pædagogiske principper med tanke på bl.a. udvikling af sociale kompetencer, er ofte placeret i åbne, grønne omgivelser med direkte kontakt til klasseterrasser og andre veldefinerede uderum, men trods mulighederne er det kun på enkelte skoler, at udearealerne ser ud til at spille en rolle i skolens dagligdag og anvendes som planlagt. Der findes adskillige skoler, hvor f.eks. vækst af ukrudt og forrådnede bladbunker foran dørene med al tydelighed viser, at de gode muligheder ikke udnyttes, til trods for, at der er tale om velafskærmede små terrasser mod syd. Modsat er der på f.eks. Ulegårdsskolen (s. 56) og på Stenvadskolen i Farum set åbne døre og koncentrerede skoleaktiviteter, der via døre og trapper 'flød' ud af bygningen og ud i de beskyttede uderum langs skolebygningerne på en meget overbevisende måde.

Forholdet har ikke været genstand for nærmere granskning i denne undersøgelse, men på baggrund af enkeltstående bemærkninger skal det nævnes, at en grund til den manglende udnyttelse af døre direkte ud i det fri kan skyldes renholdelseshensyn. Der slæbes uacceptabelt meget snavs ind i klasselokalerne i forhold til rengøringsbudgettet, og tidsforbruget til check af aflåsning af de mange døre er for stort.

På Kingoskolen i Ølstykke er sammenhængen mellem ude og inde baseret på adgang fra gangarealer, som er placeret ud mod en central vandhave. Her færdes man på trædæk og får således ikke snavs med ind på de nye trægulve. Aflåsningen af den indre gård er heller ikke et problem. Anlægget eksemplificerer, at når funktioner og materialer er samtænkt, kan mange afledte driftsproblemer forebygges.

Med udgangspunkt i forholdene på specielt Holmegårdsskolen (s. 38) i forhold til Asgård Skole (s. 20) skal det imidlertid fremhæves, at den måske væsentligste barriere for udnyttelsen af en sammenhæng mellem ude og inde synes at ligge i tilgangen til skolens virke. Det vurderes som afgørende at udvikle en udekultur på skolen, hvis man vil sikre, at de fysiske muligheder for at bruge udemiljøet optimalt i undervisningstid og frikvarterer udnyttes.

Materialer

Med de næsten 300 besøgte skoler som udgangspunkt tegner der sig et klart billede af, at det ikke er materialevalget, der afgør, om udemiljøet fungerer i det daglige. Modsat er det lige så klart, at materialevalget skaber forskellige æstetiske indtryk, som kan præge det enkelte anlæg væsentligt.

◀ På Asgård Skole i Køge er anlægskvaliteten i orden helt ned i mindste detalje.

▲ Kingoskolen i Ølstykke samles indadtil om en flot vandhave. Trædækkene forhindrer, at der slæbes snavs med indendørs.

På Asgård Skole (s. 20) er der arbejdet bevidst med belægningsformer, terrænvariation og mønstre, og resultatet er seværdigt – også fordi anlægskvaliteten er i orden.

De ældre skoler er præget af 1900-tallets betonfliser i forskellige størrelser og af asfalt, men ofte anvendt på en gennemtænkt og ordentlig måde. Så længe belæggningerne er intakte, er de et udmærket 'gulv' for de udeaktiviteter, der kræver fast underlag. Samtidig betyder deres anonyme fremtræden, at det er andre ting, bl.a. uderummenes grønne rammer, der præger det samlede billede. Men hvor belæggningerne er stykket sammen efter de forhåndenværende søms princip og måske samtidig er hullede eller har eroderede og knækkede fliser, bliver indtrykket hurtigt negativt.

På en del landsbyskoler ses perlestensarealer i skolegårde og på parkeringsarealer. Hvor sliddet ikke er for stort, vurderes det at være et både uhøjtideligt og funktionelt supplement til de faste belæggninger – selvom snerydning er vanskelig – og i forhold til fliser og asfalt er belægningen billig. Der ses mange steder store funktionsløse arealer af udskiftningstrængende fliser. Hvor det på grund af lysforhold ikke er aktuelt at erstatte fliserne med græs, kan perlesten eller knust granit overvejes som et muligt alternativ. Grus derimod er problematisk, fordi det hænger fast på skoene og slæbes med indenfor.

► Det hverken fungerer godt eller ser godt ud i det nye skoleanlæg med de ekstra, løse cykelstativer.

Inventar i form af cykelstativer, bænke, skraldespande, belysning osv. har en lignende betydning som belæggningerne: Elementerne kan være *positivt synlige* på grund af et gennemført design og en gennemtænkt placering, de kan være *positivt usynlige* på grund af valg af og god vedligeholdelse af funktionelle standardelementer, og de kan være *negativt synlige* på grund af manglende omtanke i valg, placering og vedligeholdelse.

Når den samlede inventarløsning er gennemtænkt, virker det uovervejende, at skolen efterfølgende supplerer cykelstativer og skraldespande med andre typer af langt ringere kvalitet – også selvom økonomien skal vurderes. Når der er anvendt mange økonomiske midler på et skoleanlæg med kvalitet, må opretholdelse af denne kvalitet prioriteres højt.

Legeredskaber og lette konstruktioner som bålhytter og pavilloner er et emne for sig, men ses elementerne i lyset af materialediskussionen, kan de bidrage til at illustre, at helhed og kvalitet ikke nødvendigvis hænger sammen med prisniveau: Blenstrup Skoles mytologiske landskab (s. 32) er i vidt omfang bygget af billige træmaterialer. Det er fantastisk, så længe det holder, og så må det udskiftes. Asgård Skoles gennemtegnede og flotte anlæg (s. 20) har været dyrt. Det vil kunne holde i mange år, hvis det passes, som det bør. Det billige holder kort tid og det dyre lang tid. I begge tilfælde er der altså en forsvarlig sammenhæng mellem pris og forventet levetid, en sammenhæng der altid bør tages i betragtning under planlægningen af såvel nye anlæg som renoveringsopgaver.

Beplantning

Med udgangspunkt i de viste eksempler er det tydeligt, at der ofte er lagt stor vægt på skoleanlæggets beplantning. De ældre skoler demonstrerer klart betydningen over tid af en stærk og karakterfuld beplantning, både brugsmæssigt og synsmæssigt. Det er lærerigt at lægge mærke til, hvordan ældre beplantninger i dag har stor betydning for de pågældende skoleanlæggs funktion som ramme for leg og læring og for det samlede indtryk af skolerne.

På skoler fra 1960'erne og 70'erne, som blev bygget på bar mark i udkanten af

▲ Der er i begge tilfælde en sammenhæng mellem anlæggets kvalitet og pris i forhold til forventet levetid. Asgård Skole i Køge og Vittenbergs skolen i Ribe.

◀ Selv en forvokset, oplejet ø af vegetation i skolegården kan være et vigtigt legested. Kalvehave Skole ved Vordingborg – før renovering.

▲ På Bjedstrup Skole ved Skanderborg er randplantningen blevet et robust skovmiljø, der er populært i både undervisnings- og legetiden.

▼ Et enkelt velvoksnet træ kan præge det samlede indtryk af skolen. Skole ved Bülow'svej på Frederiksberg.

større eller mindre byer, blev der ofte helt fornuftigt plantet en kraftig randplantning, sandsynligvis med henblik på at skærme udearealerne for vind. Mange steder har disse smalle eller brede randplantninger udviklet sig til kraftige rammer med store træer, der definerer og samler skoleanlægget til en forståelig helhed. På Blenstrup Skole (s. 32) er det både skolens egne arealer og det tilgrænsende idrætsanlæg, der er indrammet af randplantningens høje, grønne vægge. På Holmegårdsskolen (s. 38), Vittenbergskolen (s. 62) og Bjedstrup Skole (s. 26) er det skolens egne arealer, der er omfattet. På de to sidstnævnte skoler er randplantningerne relativt brede, og de er placeret på et skråningsareal. Skråningerne er sandsynligvis opstået som følge af planering af terrænet i forbindelse med skolebyggeriet. Man har gemt skråningerne væk i en tæt beplantning og koncentreret skolens udeliv på idrætsplads og i skolegård. Men, som de to skoler viser, har netop kombinationen af terræn og en udvokset beplantning med karakter af skov og krat vist sig at være et værdifuldt aktiv i tidens ændrede og udvidede brug af skolens udemiljø: Et naturmiljø af en helt anden karakter end skolens gængse arealer til brug for aktiv, fysisk udfoldelse, til rollelege, til undersøgelse og undren i skoletid og i fritid. En oplagt mulighed, som det i de givne tilfælde har krævet relativt få ressourcer at udnytte. Det er helt i tråd med Danmarks Naturfredningsforenings kampagne 'Børn har ret til krat', som blev lanceret i 1998, og som også var henvendt til skolerne.

En af årsagerne til, at randplantningerne i dag er så brugbare, er, at træer og buske har fået lov at udvikle sig i fred på et areal med gode vækstvilkår. Den samme frodige udvikling gælder de ældre og nyere skoleskove, der et set, men som desværre er sjældne i forhold til, hvor meget man kan få ud af et mindre, samlet skovareal. På Horbelev Skole (s. 44) er den ende af idrætsarealet, der blev pløjet op og tilplantet for få år siden, allerede vokset så godt til, at den opleves som en skov. Den er vellykket i både undervisnings- og legesammenhæng som et alternativ til skolens mere åbne og kulturprægede udearealer. En skoleskov vurderes samtidig at kunne være et oplagt – og økonomisk overkommeligt – udviklingsprojekt, som skolens ansatte, elever og forældre kan være fælles om at gennemføre.

Bortset fra rand- og skovplantningerne er der set mange dårligt voksende og dårligt passede træer på skolerne, og på en del skoler mangler der helt store træer til at samle og møblere skoleanlægget. Et rigtig godt eksempel på, hvor meget, store velpassede træer tæt på skolebygningerne betyder for det samlede indtryk, er Holmegårdsskolen (s. 38). Det markante bygningskompleks fremtræder i ligeværdig balance med store træer i de indre gårdrum, ved indgangspartiet og langs hele idrætshallen. Også de ældre byskoler kan eksemplificere værdien af enkelte, fuldvoksne træer. Den gamle skolegård på Skolen ved Bülow'svej (s. 50) har blot to store kastanjetræer. I udspring, i blomst, med efterårsfarve og med sne bærer de enorme trækroner naturens historie helt ind i den tætte by og helt tæt på vinduerne i skolens øverste etager. Man kan måske konkludere, at når det gælder skolens enkeltstående træer, skal man hellere plante og passe ét træ, så det gror og udvikler sig optimalt, end at plante og passe ti træer halvgodt.

På skolen på Lyø i Smålandshavet findes stadig det oprindelige anlæg med prydhave, grusbelagt skolegård og frugthave, og på Blenstrup Skole (s. 32) er den oprindelige frugthave med krogede træer på en bølgende græsskråning syd for skolen intakt. Et herligt uderum til leg og læring. Men ellers er frugthaven mærkeligt nok et sjældent udnyttet motiv i skolernes udearealer.

I de præsenterede skolers udeanlæg er der overbevisende eksempler på anvendelse af prydbuske og af urteagtige planter til blomstrende havemiljøer som f.eks. på Bjedstrup Skole (s. 26) eller til naturmiljøer som på Asgård Skole (s. 20), men det er en generel vurdering, at sådanne beplantninger kun vil fungere i det lange løb, hvis engagementet og plejeindsatsen følger med. Hvis disse forudsætninger mangler, og der ikke er ressourcer til efteruddannelse af de driftsansvarlige, vurderes det at være bedre at samle kræfterne og midlerne omkring robuste grønne rammer.

De fleste af de præsenterede otte skoler rummer også eksempler på nedslidte og ligegyldige plantninger, der ikke længere tjener deres formål. Set på baggrund af de næsten 300 besøgte skoler vurderes det, at renovering af beplantninger ofte vil kunne give skolernes udemiljø et væsentligt løft.

Legemiljøer

Frikvarterne er en vigtig del af skolens sociale liv og har en stor indflydelse på, hvordan eleverne oplever deres samlede skolemiljø.

Selvom mange skoler i dag har 'indeordninger', hvor eleverne selv må vælge, om de vil være ude eller inde, danner skolens udearealer generelt stadig rammen om de fleste elevers aktiviteter i frikvarterne. Vejret – men i høj grad også legemulighederne – har stor betydning for, hvor meget børnene er ude. Undersøgelser peger på, at hvis der findes varierede legemiljøer, vil der opstå forskellige legemønstre, og de enkelte områder vil hver for sig blive brugt langt mere alsidigt (Lindholm, 1995; Schmidt, 2004). Samtidig er det vist, at attraktive og varierede udendørs legemiljøer på en skole vil få børn til at være mere bevægelsesaktive (Nielsen, 2004). Man kan således konkludere, at indretningen af skolens udearealer har stor betydning for børnenes sociale og fysiske trivsel.

Gode og udfordrende udetilbud, som signalerer, at skolen lægger vægt på børnenes ophold og leg i det fri, var derfor et af kriterierne for udvælgelsen af eksempel-skoler. Målet var at eksemplificere, hvad der skal til for at lokke børn udenfor.

Gennemgangen af de mange skoler landet over har vist, at skolefritidsordningernes placering på skolerne og implementeringen af den samordnede indskoling har haft betydning for udearealernes udvikling. Det har tilsyneladende været indlysende for de tilknyttede pædagoger, at fritiden kræver nye tilbud i forhold til, hvad man ofte finder tilstrækkeligt til frikvarterernes leg.

SFO-områderne, der på den måde fungerer som spydspids i udviklingen af skolens lege- og opholdsmiljøer, er derfor behandlet særskilt nedenstående. Herudover

▲ Kraftige bevoksninger er populære legesteder. Sdr. Bjert Skole ved Kolding.

◀ Bjedstrup Skole ved Skanderborg har som en af få skoler en velbevaret, gammel frugthave.

► Desværre kan det konstateres, at kun få skoler prioriterer betydningen af frikvarterernes rolle for elevernes trivsel. Alt for mange udearealer bærer præg af nedslidning og mangel på hensigtsmæssige lege- og opholdsmuligheder, og det kan påvirke børnenes adfærd negativt.

er der sat fokus på *asfaltskolegårdens* fordele og udviklingsmuligheder, på nye og brugbare former for *væresteder* i det fri og på udnyttelse af *de grønne områder*, der på mange skoler fortsat er funktionsløse rammer uden attraktion for børnenes udeliv. Endelig behandles *legeredskaber* og *legelandskaber* i lyset af tidens udvikling.

SFO-områder

Det er set på mange skoler, at de udearealer, der er tilknyttet SFO-ordningen, er det eneste sted, hvor der er sket egentlige ændringer i skoleanlægget, siden skolen blev bygget. Som ny funktion på skolen må det antages, at der har været forståelse for, at en SFO skulle kunne tilbyde gode udendørs legemuligheder, og at der har fulgt økonomiske midler med. Men det spores også, at de ansatte i mange SFO'er har et stort engagement i udviklingen af de tilbud, de gerne vil stille til rådighed for børnene.

Endelig har de SFO-ansatte måske også mere sammenhængende tid til at planlægge, selv deltage og involvere børn og forældre i arbejdet, end en skolelærer hverdag rummer mulighed for. SFO-arealerne har desuden den fordel, at der er personale i sommerferien.

Det er et ekstra plus, at indholdsrigge SFO-arealer giver indskolingsklasserne mulighed for at udnytte udemiljøet i fleksible, tværfaglige undervisningsforløb i modsætning til en traditionel fag- og timestruktur. Vittenbergskolen (s. 62) er et sådant eksempel på, at SFO og indskoling samt specialklasser udnytter et nyudviklet grønt område på skolens bagside til at styrke de udendørs muligheder for skolens børn. Det naturprægede område er fleksibelt og rummer mange muligheder for ophold, leg og læring for mange forskellige børn – og det har desuden ikke været særlig be- kosteligt.

▲ Når blomsterkrukker og -kasser står frodige og blomsterrige ved skolestart, er det tegn på, at det er et SFO-område. Vittenbergskolen i Ribe.

► SFO på Baunebjergskolen ved Fredensborg har udnyttet et smalt bagareal langs skolens vestskel til at opbygge et funktionsrigt legelandskab. På de fleste skoler ligger der ubrugte restarealer, som vil kunne udnyttes på lignende måde.

Asfaltskolegården

Den traditionelle asfaltskolegård lever fortsat i bedste velgående, især på gamle byskoler og på skoler fra midten af 1900-tallet. Den er som regel én stor flade og meget sparsomt indrettet.

Der er fundet gode eksempler på, at det kan være en overkommelig udfordring at supplere en eksisterende asfaltskolegård med nicher til andre børn end mellemtrinnets fodboldglade drenge. Vittenbergskolens opdeling af en langstrakt skolegård med tværgående, overdækkede 'pergolabygninger' (s. 62), hvor man kan opholde sig og lege eller kikke på boldspillet udenfor i sikkerhed for vildfarne bolde, er en god ide til efterfølgelse. Gamle halvtage kan udnyttes på samme måde til at gøre skolegårdens tilbud mere alsidigt og varieret. Overdækningen giver samtidig muligheder for at være udendørs i al slags vejr.

Som det bl.a. er set på flere af eksempelskolerne, er asfalten nogle steder forsynet med opstregninger til forskellige spil, hinkeruder og lignende. Det er en enkelt måde at skabe nye muligheder på uden en dyr opbrydning af belægningen, men det kan være nødvendigt at skærme aktiviteterne med hegn, medmindre fodboldspillet kan henvises til et andet sted.

Andre steder ses asfaltskolegårde forsynet med flytbare skaterramper, multi-baner til forskellige boldspil eller udendørs bordtennisborde. Det er en fleksibel og funktionel måde at udnytte asfaltbelægninger på. Opdeling af funktionerne kan på samme vis ske med flytbare hegn, bænke og plantekasser.

Det er et større indgreb at bryde asfalten op for at etablere planter, for der skal skiftes og løsnes jord i stor dybde, for at planterne kan gro. Det er oftest forsøgt på gamle byskoler med et begrænset udeareal til mange børn, men resultaterne vi-

▲ På Måløv Skole og Højagerskolen, begge i Ballerup Kommune, er der skabt naturlegemiljøer af høj kvalitet. Begge områder står med deres indhold i kontrast til skolernes øvrige udearealer.

◀ Med opdeling kan 'båsene' under det gamle halvtag anvendes som hyggelige opholdssteder. Sundby Skole på Amager.

▲ En enkel og fin bandebane giver asfalt-skolegården nye muligheder. Gl. Lindholm Skole i Nr. Sundby.

▲ Når der plantes træer i skolegården skal man vide, at trækronen ikke bliver meget større end plantebedets udbredelse. Her er det store, cirkulære muldareal i asfalt-skolegården beskyttet med græsarmering og træet med store sten, så sliddet kan tåles. Skægkjærskolen i Silkeborg.

► Hornbæk Skole i Nordsjælland har et sydvendt og beskyttet gårdrum, hvis hævede træpodier er indbydende steder at samles, sidde, sludre, flyde ud i fred. De kan bruges til mange andre formål også, og de virker ikke tomme, som bænke gør, når der ikke sidder nogen på dem.

ser med al tydelighed, hvor svært det er at få noget funktionelt og æstetisk acceptabelt ud af indsatsen. Med udgangspunkt i de set eksempler er det nærliggende at konkludere, at der skal fagfolk med både arkitektonisk og teknisk baggrund til hjælp, hvis et sådant projekt skal lykkes.

Selvom der kan være god grund til at føje nye funktioner og beplantninger til store og kedelige asfalt-skolegårde, må det ikke glemmes, at asfalt er et meget velegnet underlag til mange former for leg og spil, stort set hele året rundt. Det kræver dog, at asfalten har en acceptabel kvalitet, dvs. at den er intakt og nogenlunde jævn samt har et finkornet slidlag. I mange nedslidte asfalt-skolegårde vil det derfor være hensigtsmæssigt at udbedre huller og lægge et nyt slidlag oven på den gamle, ofte grove overflade på de arealer, der skal bibeholdes med asfalt.

Væresteder

For mange børn, især pigerne, er der et stort behov for relativt uforstyrrede nicher, hvor de små kan lege stille lege og de større sidde og hygge sig, spille spil osv. i frikvartererne. Dette samvær har en social funktion, som det er vigtigt at tilgodese i skolens udemiljø, men som mange skoler tilsyneladende kun i ringe grad er opmærksomme på at understøtte.

Som nævnt ovenfor er eksisterende halvtage langs skolebygninger i traditionelle

◀ Også drengene kan have brug for en hyggelig og beskyttet bæk, hvor man kan snakke i fred og ro. Hornbæk Skole i Nordsjælland.

asfalkolegårde oplagte steder at indrette som indbydende og beskyttede væresteder, men der er mange andre muligheder for at afskærme og danne rum med sidde-muligheder i fred for vilde lege og boldspil.

Alle otte præsenterede skoler er indrettet med forskellige større og mindre beskyttede nicher, der giver gode væresteder samtidig med, at mulige konflikter mellem forskellige lege og forskellige børnegrupper minimeres. På Asgård Skole (s. 20) er gårdrum, der ligger som nicher mellem skolebygningerne, indrettet til de mere fredelige lege, og på Holmegårdsskolen (s. 38) er der en fredelig, beplantnings-afskærmet zone langs hjemklassernes facader. På Blenstup Skole (s. 32) danner hække, hegn og småbygninger i det mytologiske område rum for smågruppers leg og snak. De større børn er tilgodeset med bl.a. en høj bygning, hvor man skal have en vis alder for at kunne hale sig op ad en stejl rampe med et knudereb for at komme ind. På Uglegårdsskolen (s. 56) er hele 'kanalgården' et unikt værested med mange nicher langs både kanalen og de sydvendte facader, og Bjedstrup Skole (s. 26) byder på væresteder for få eller mange børn på terrassen, i haven, under frugttræerne og i 'skoven'. Det samme gælder Horbelev Skole (s. 44). Kun Skolen ved Bülowsvej (s. 50) er anlagt med så stor fokus på bevægelse, at anlæggets få væresteder er skubbet helt ud i siderne. Skolen har dog en mulighed for at udvikle den gamle skolegårds halvtage til hyggelige uderum for de større børn.

◀ Bakker med gummibelægning kan være et fint alternativ til traditionelle lege-landskaber. De findes kun få steder, da de er relativt bekostelige at etablere. De er til gengæld lette at vedligeholde, og de er meget populære for alle aldersgrupper. Hellerup Skole i København.

▲ Om hestene skal kategoriseres som legeredskaber, kunstindslag eller dyr, der i legen bliver levende væsener, er ikke let at afgøre. Men at de er et muntert indslag, der passer fint ind i omgivelsernes præg, kan ingen være i tvivl om. Vittenbergskolen i Ribe.

► Naturlegepladsen ud for Højagerskolens SFO i Ballerup passer godt ind i sin sammenhæng, da den er placeret ud mod et naturområde.

► Et unikt legelandskab er udviklet på SFO-området på Iselingen Skole i Vordingborg. Det langstrakte område ligger langs skolens nordside og slutter med en kraftig randplantning, der er udnyttet aktivt. Området fungerer i dag som hele skolens populære legested.

▼ På Sdr. Bjert Skole ved Kolding er terrænet udnyttet og danner sammen med traditionelle legeredskaber og ældre beplantning et funktionelt legelandskab.

Legeredskaber

På mange skoler er der igennem årene blevet opstillet forskellige traditionelle legeredskaber i form af gynger, klatretårne, legehuse, kolbøttestænger og lignende. Som beskrevet ovenfor findes de nyeste legeredskaber ofte i nærheden af skolefritidsordningen og indskolingen.

Nogle legeredskaber er anskaffet gennem et legeredskabsfirma, andre bygget på stedet med hjælp fra forældregruppen. De nyere redskaber er ofte udført i rå naturmaterialer.

Etablering af disse såkaldte naturlegepladser er næsten blevet et modefænomen. Holmegårdsskolen (s. 38) har et udmærket og beskedent anlæg, der er passer fint ind i de givne omgivelser. Men uanset udseendet er en gynges en gynges, og en klatreborg med rutsjebane er uanset udseendet bedst til "at klatre op, balancere hen og rutsje ned på", som det er hørt sagt. Mange eksempler viser desuden tydeligt, at naturlegeredskaber i en byskolegård virker lige så fremmede for de omgivelser, de indgår i, som malede legeredskaber i rødt og gult vil virke i naturprægede omgivelser.

Det er et generelt billede, at vedligeholdelsesstandarder er meget varierende. Ældre legeredskaber er flere steder set afspærret eller nedtaget som følge af, at de var i en meget dårlig vedligeholdelsestilstand og ikke kunne leve op til gældende sikkerhedsstandarder for legepladsudstyr. I nogle tilfælde bliver legeredskaberne ikke erstattet med nye, sikre legeredskaber. Det kan skyldes, at skolen ønsker andre løsninger, men flere steder skyldes det angiveligt, at skolen ikke råder over de nødvendige økonomiske midler til at erstatte det, der er sløffet eller spærret af. Det betyder i værste tilfælde, at disse skolers legetilbud forringes.

Legelandskaber

Der findes en række skoler, som har fravalgt eller suppleret de traditionelle legeredskaber med legemiljøer, der i højere grad understøtter forskellige typer leg og udfordrer fantasien.

Blenstrup Skoles mytologiske landskab (s. 32) med grønne rum, fantasifulde bygninger, jordformer, figurer osv. er unikt og kan ikke efterlignes, men det eksemplificerer, hvad der kan opnås ved at gennemføre en ide fuldt ud.

Der er set en del nye legelandskaber med større *jordformationer*, der kan være skabt af overskudsjord fra tilbygningsprojekter. Man skal ikke underkende vigtigheden af den fysiske aktivitet, der ligger i at løbe og klatre op og ned ad bakkerne, men samtidig er de helt sikkert et sjovt og udfordrende sted at lege på alle årstider, uanset om der er indbyggede 'muldvarpegange', rutsje- og svævebaner eller ej. Asgård Skoles bakkelandskab (s. 20) optager eksempelvis en mindre del af skolens udeareal, men sliddet viser, at det er en meget populær del.

Også *eksisterende planninger*, især ældre rand- og skovplantninger, er oplagte områder for etablering af multifunktionelle legelandskaber. Det er demonstreret på Bjedstrup Skole (s. 26) og Vittenbergskolen (s. 62), men også på Uglegårdsskolen (s. 56), hvor velvoksen beplantning af krat og træer på og mellem cirkulære volde om bl.a. byggeleg og boldspil danner rammer for fysiske udfoldelser, sociale rollelege, egne oplevelser osv. Et mellemrum mellem planlagte aktivitetsområder er således blevet en egen attraktiv del af det samlede legelandskab.

Ikke alle skoler er lige opmærksomme på, hvor vigtige disse mere uformelle steder er for børnenes leg, og desværre kan man stadigvæk opleve forbud og restriktioner mod, at børnene bruger dem. Det er væsentligt at gøre opmærksom på, at til-

▲ Byggelegen giver børnene mulighed for at skabe egne fysiske rammer gennem en praktisk læring, der opleves som leg. Uglegårdsskolen i Solrød og Hammergårdsskolen i Herlev.

◀ På Eltang Centralskole ved Kolding supplerer randbeplantningen ud mod vejen legemulighederne i den tilgrænsende, asfalterede skolegård.

gang til blot mindre områder med buske og krat giver mulighed for, at især de mindre børn kan trække sig tilbage fra skolens større, åbne udearealer og på den måde distancere sig fra mellemtrinnets lidt voldsomme boldlege. Det kan f.eks. iagttages på Skolen ved Bülowvej (s. 50).

Som nævnt ovenfor har Uglegårdsskolen en *byggelegeplads* (s. 59), der ligger i sit eget veldefinerede, cirkulære rum. Efter en begrænset interesse i et par årtier ser det ud til, at byggelegen igen vinder frem. Der er i hvert tilfælde observeret nye byggelegepladser på flere skoler.

Byggelegepladsen er et specielt dansk fænomen, hvis ophavsmand er den berømte havearkitekt C. Th. Sørensen (Sigumfeldt, 1981, s. 4-5). Den er et fantastisk pædagogisk læringsprojekt, hvor leg og læring går op i en højere helhed. Men af hensyn til både pædagogik og sikkerhed bør man kun udvikle byggeleg i skoleregi, hvis der er engagerede og byggekyndige medarbejdere i skole eller SFO, der kan fungere som daglige ledere. På en enkelt skoles SFO præsenterede en medarbejder sig som legepladspædagog; man kunne ønske sig, at denne titel og dermed funktion vandt større udbredelse, både hvor der er byggeleg, og hvor der ikke er det.

Læringsmiljøer

I de senere år har der været meget opmærksomhed på at udvikle nye læringsformer og fleksible læringsmiljøer for at fremme en mere differentieret og varieret undervisning i folkeskolen. Udtrykket 'den rummelige skole' beskriver, at der skal være plads til alle børn uanset evner og personlige egenskaber. Det har blandt andet skabt en stigende interesse for at betragte og bruge udearealerne som en pædagogisk ressource i selve undervisningen.

Traditionelt har fag som idræt samt i begrænset omfang biologi og natur/teknik benyttet sig af udearealerne. Med udgangspunkt i de mange besøgte skoler er der dog belæg for at hævde, at mulighederne i både disse og i skolens øvrige fag for at inddrage udearealerne som en integreret del af skolens daglige virke er langt fra udnyttede.

En øget brug af udearealerne vil i sig selv skabe en mere varieret undervisning i forhold til den traditionelle, boglige, indendørs undervisning. En øget brug vil desuden betyde langt flere muligheder for at benytte andre arbejdsformer af undersøgende og eksperimenterende karakter og i forskellige gruppestørrelser, fordi rum og rammer her er så meget mere fleksible og mangfoldige end de fleste skolers indendørs rum.

Det er interessant læsning at gennemgå de udredninger fra Undervisningsministeriets fagkonsulenter, som blev udgivet som opfølgning på folkeskolelovens krav fra 1993 om inddragelsen af 'det grønne islæt' i undervisningen (Steinø (red.), 2003; Bjerrum, 2004). Stort set alle fagbeskrivelser indeholder idéer til en øget udnyttelse af udemiljøet i undervisningen. Spørgsmålet er så, hvor meget disse idéer har haft indflydelse på undervisningen på den enkelte skole, og om de har haft konsekvenser for tildelingen af midler til udvikling af udearealerne eller for ændring af retningslinjerne for driftsindsatsen. Det er imidlertid et faktum, at ideerne ikke er blevet fulgt op med krav til de fysiske rammer. Derfor er det i realiteten stadig kun idrætsfaget, der altid er tilgodeset i skolernes fysiske udemiljø.

Det har ikke ligget inden for rammerne af dette arbejde at afdække de enkelte fags opfølgning af fagkonsulenternes anbefalinger. De efterfølgende afsnit tager derfor udgangspunkt i eksempelskolernes fysiske rammer som udtryk for disse skolers interesse for udendørs læremiljøer og i læringsmiljøer med generel værdi for andre skoler.

Afsnittene omhandler både rammerne, som er beskrevet i *Uderum til undervisning*, og indhold og funktioner, hvor der fokuseres på *Udeværksteder*, nye typer *Skolehaver* og nye typer *Idrætsanlæg*.

Uderum til undervisning

Skolens udearealer indeholder en række muligheder som udendørs 'faglokaler' for de naturvidenskabelige fag som natur/teknik, geografi og biologi, men også for ma-

◀ Bålhuse er populære udendørs undervisningsrum, men er lige så anvendelige til leg i fritiden. Sønderisskolen i Esbjerg.

tematik, fysik og kemi. Set ud fra de næsten 300 skoler, denne eksempelsamling bygger på, er det dog et meget begrænset antal, hvor der virkelig er satset på at udnytte det givne potentiale.

Bålhytter og andre lette bygninger, som efterhånden ses på så mange skoler, at man kan kalde det en trend, er velegnede uderum til såvel eksperimenter i naturfagsundervisningen som til aktiviteter i de praktisk-musiske fag. Bålhytter er også velegnede som undervisningsrum for humanistiske fag som dansk, andre sprog, historie, kristendomskundskab osv., men det synes i disse fag at være en del mere overset, at undervisning i det fri kan være en inspirerede afveksling i den daglige rutine, og at udearealerne også kan fungere som objekt, f.eks. i sprogundervisningens opbygning af ordforråd. Udearealerne kan desuden fungere som ramme for fortællinger, sang, dramatiseringer og rollespil, som det praktiseres på f.eks. Blenstrup Skole (s. 32), der som en del andre skoler har amfiteater.

At kunne opholde sig i eller søge ly for regnbygger kan være med til at udvide den periode, udeundervisningen praktiseres i. Men det ville være synd på den konto at overse, at grønne uderum i form af større eller mindre niches, der er defineret af buske og træer, er lige så velegnede til undervisningsformål, når vejret tillader det. Bjedstrup Skole (s. 26) og Vittenbergskolen (s. 62) er eksempler, der viser, hvordan man for få midler kan udnytte eller skabe vegetationsdefinerede grønne rum til udeundervisning for større eller mindre grupper børn.

Der findes mange nyere skoler med bygningsdefinerede uderum, fra atriumgårde til L- og U-afgrænsede rum op mod facaderne, ofte med direkte udgang fra klasselokaler. På nogle skoler, f.eks. Uglegårdsskolen (s. 56) og Stenvadsskolen i Farum Kommune, er det set, hvordan sådanne uderum anvendes optimalt i sammenhæng med lokalerne indenfor. Andre steder vokser der imidlertid så meget ukrudt el-

◀ Amfiteatret på Stavns Holt skolen i Farum udnytter fint det eksisterende terræn. Amfiteatret bruges i undervisningssammenhæng til bl.a. dramaopførelser.

▲ På Tingbjerg Skole i København følges vindmøllens ydeevne på et indendørs måleinstrument.

► På Skåde Skole ved Århus er der tradition for at bruge udearealerne som ramme for præsentation af elevernes kunstneriske projekter.

ler ligger så store bladbunker foran dørene, at det viser, at muligheden ikke bruges. Som det er beskrevet i afsnittet *Skoleanlægget*, kan dørene være lukkede, fordi der ikke er taget højde for, at snavs slæbes ind på gulve, der ikke kan tåle det, og at rengøringspersonalet ikke kan nå det ekstra arbejde i deres stramme arbejdsplan, men det vurderes, at det lige så ofte er udtryk for en manglende udepraksis på skolen. Med udgangspunkt i den norske 'Uteskole' skal det understreges, at en udepraksis kræver vilje til omstilling fra indarbejdede vaner hos både ledelse, lærere og elever (Nikolaisen Jordet, 1998). Det kræver desuden, at forældrene involveres, for efter norsk erfaring skal der følges op på påklædningen, hvis man vil lære ind ude i andet end godt sommervejr.

Med udgangspunkt i observationer på undersøgelsens mange skoler vurderes det, at en større opmærksomhed på uderummets muligheder kan indebære, at mange forskellige projekter og tværfaglige forløb kan foregå i det fri. Der findes gode eksempler på, at udearealerne er brugt som udstillingsrum for kunstneriske arbejder i form af pilefletkunst, skulpturprojekter udført af genbrugsmaterialer, musikforestillinger osv.

Endvidere findes der en række eksempler på, hvordan udearealerne fungerer som ramme for naturfaglige projekter som f.eks. opstilling af en vindmølle på Tingbjerg Skole i København.

Udeværksteder

For den store gruppe såkaldte hands-on børn er det vigtigt, at undervisningen indeholder mange praktiske læringssekvenser, gerne i fri luft (Hansen, 2004). Men det er en klar erfaring, at hvis man ønsker, at de naturvidenskabelige og praktisk-musiske fag skal lokkes udenfor, skal faciliteterne være i orden. Der skal være de nødvendige arbejdsborde, siddepladser, huggeblokke, drejebænke, løse redskaber osv., der skal være rent og indbydende, og det skal være let at tage værktøj og materialer eller musikinstrumenter med ud og ind. Det er således klart en fordel, at der er direkte adgang fra faglokalerne til det fri. Det medvirker efter alt at dømme til at gøre det overskueligt for den enkelte lærer at udnytte muligheden. Og når faciliteterne er attraktive

► Udefaciliteter til undervisningsbrug kræver ikke nødvendigvis store økonomiske investeringer for at fungere – i det mindste ikke i godt sommervejr. Vittenbergskolen i Ribe.

for eleverne, vil de antageligt hellere med ud i timerne, end hvis der med et tidstypisk ord er 'klamt'.

Det naturhistoriske værksted på Holmegårdsskolen (s. 38) viser på eksemplarisk måde, hvordan det kan lade sig gøre, både praktisk og organisatorisk, at skabe et læringsrum af stor værdi for naturvidenskabelige og praktisk-musiske fag som billedkunst, hjemkundskab og sløjd. Man kan betegne det naturhistoriske værksted som et multifunktionelt læringsmiljø. Det betyder sammen med den gennemtænkte organisering af anvendelsen, at faciliteterne og dermed investeringen i tid og penge anvendes optimalt.

Undervisningen i Holmegårdsskolens naturhistoriske værksted foregår i det fri, men på andre skoler ses værkstedsaktiviteterne ofte henlagt til specielle skure, halvtage, pavilloner, bålhytter og andre overdækninger, hvor man kan arbejde, uanset om der kommer en byge. Denne mulighed er selvfølgelig vigtigst, hvor der ikke er direkte adgang til det fri fra faglokalerne, men under alle omstændigheder vurderes det, at overdækningerne kan være med til at minimere den 'klimaforskrækkelse', som måske bl.a. skyldes at børn i dag opholder sig meget indendørs og dermed gøre det mere attraktivt at arbejde udenfor i timerne.

Der er ikke indsamlet systematiske oplysninger, men med udgangspunkt i oplysninger fra ansatte på nogle af de besøgte skoler ser det ud til, at når de første faciliteter til udeundervisning fungerer, kan interessen gribe om sig: På flere skoler har blot en bålplads angiveligt medført, at der er opstået behov for andre faciliteter og ønsker om at udvide værkstedsmulighederne i det fri. Sådanne informationer er opløftende i forhold til de potentielle udviklingsmuligheder, idet der i givet fald kan skabes øget interesse for udeaktiviteter i undervisningssammenhæng med blot en enkelt lille succes.

Nye typer skolehaver

Den traditionelle skolehave har været på retur de sidste mange år. En efter en blev haverne nedlagt i takt med, at skolerne skulle udbygges på netop det areal, eller at de lærere, der havde holdt dyrkningsfanen højt, gik på pension. Langt tilbage i historien har skolehavedyrkningen været en del af landskolens undervisning som den hands-on læring, der skulle give eleverne en samfunds-nødvendig erfaring med at dyrke grøntsager til egen husholdning. Desuden har skolehaven været et supplement til lærerens beskedne lønning – med elevernes indsats vel det, man i dag kalder et frynsegode. Der findes enkelte ældre landskoler, f.eks. Strynø Skole, hvor skolens udearealer stadig består af frugthave, prydhave og en græsboldbane, som man kan formode har været urtehaven. Antagelsen er, at børnene i frivartererne legede i den grusbelagte skolegård.

I dag synes der at være en tendens til at genoplive den gamle skolehavetradition i en ny form og med et lidt andet indhold. I konkurrencen *Rum Form Funktion – i folkeskolen*, som er beskrevet i afsnittet *Udearealernes problemer*, var skolehaver et hyppigt motiv i forslagene til indretning af udearealerne. Flere skoler er desuden begyndt at indrette sansehaver, urtehaver, krydderurtehaver – evt. dyrket økologisk og i højbede, og der findes væksthuse, vandhuller, bistader, hønsegårde osv. Etable-

▲ Udeværksteder kan være med til at fremme lærernes interesse for at bruge skolens udearealer i undervisningen. Iselingen Skole i Vordingborg.

▲ Haveaktiviteter omfatter både grøntsager, blomster og bier. Bjedstrup Skole ved Skanderborg.

ring og pleje indgår ofte som en del af anskuelsesundervisningen inden for de naturfaglige fag.

Bjedstrup Skoles temahaver og urtehaver (s. 26) er et godt eksempel på have- dyrkningens opblomstring i skolesammenhæng, men også på Holmegårdsskolen (s. 38), Horbelev Skole (s. 44) og Blenstrup Skole (s. 32) dyrkes der blomster, urter og frugt til brug i undervisningen og på Blenstrup også pil til udearealernes mange pileflehedge.

Asgård Skole (s. 20) og Horbelev Skole (s. 44) har væksthuse. Ved sammenligning af disse ses det, at det ikke er væksthusernes byggetekniske kvalitet, men snarere interessen, der betyder noget for resultatet. Engagementet på Horbelev Skole var i sommerferien 2004 illustreret ved, at der på bordet i væksthuset lå en seddel med besked om, at hvis man plukkede tomater, agurker, abrikoser eller druer, skulle man skrive på sedlen, hvor meget man havde taget, så der kunne holdes styr på udbyttet.

Havedyrkningens tilgang til naturprocesserne er at lære ved at dyrke, men tilgangen kan også være at lære ved at iagttage og undersøge. I den sammenhæng ses der flere steder de såkaldte 'biotoper', dvs. små vandhuller og søer, der kan bruges i undervisningen. Asgård Skoles nye anlæg (s. 20) er f.eks. forsynet med en skolesø, der allerede efter få års levetid er et fint læringstilbud med mange forskellige planter og dyr. På såvel Uglegårdsskolen (s. 56) som på Kingoskolen i den nordsjællandske by Slangerup (se foto s. 74), er vandmiljøet blevet ophøjet til det hovedmotiv, uderummet er bygget op om. Den vellykkede samordning af æstetisk motiv og læringsfunktion er i begge eksempler værd at lægge mærke til ud fra den viden, at børns forhold til kvalitet påvirkes af deres skolemiljø (DCUM, 2003; Nørgård, 1998, Sheat & Beer, 1991).

En væsentlig kritik af skolehaveforslagene i konkurrencen *Rum Form Funktion – i folkeskolen* var, at der sjældent var indtænkt plads til redskaber, omsætning af ha-

► Det er ikke drivhusets kvalitet, der afgør, om projektet lykkes, men snarere om der er engagerede lærere til at udnytte aktiviteten i undervisningen. Horbelev Skole på Falster.

◀ På Hundigeskolen ved København er en del af idrætsarealet omlagt til et såkaldt multimotorisk idrætslegeområde. Eleverne har deltaget i anlægsarbejdet.

veaffald til kompost, vandingsmuligheder og pasning i sommerferien. Denne manglende forståelse for aktiviteten er at indbygge fiasko fra begyndelsen (Attwell & Schjerup Hansen, 2000, s. 15). Set i lyset af mange skolars aktuelle forsøg på at genoplive skolehaven, herunder som et tilskud til miljøundervisningen, er den kritik væsentlig at holde sig for øje.

Idrætsanlæg

Når man undtager skoler i tætte bymiljøer har stort set alle græs- og grusklædte arealer til brug for for- og eftersommerens traditionelle idrætsundervisning. Arealerne er oftest indrettet med mål og opstregninger til boldspil, og mange steder findes baner og sandgrave til de forskellige atletikdiscipliner – nogle steder dog så tilgroede, at man fristes til at opfatte atletikken som gået af mode. Arealerne er som f.eks. på Holmegårdsskolen (s. 38) og Uglegårdsskolen (s. 56) meget store, både i forhold til den aktuelle, sæsonbetonede brug og i forhold til den dyre græsklipning, der jo også skal udføres i sommerferien.

På en hel del skoler er idrætsarealerne genstand for overvejelser om, hvordan arealerne kan udnyttes bedre.

Aktivering af arealerne til brug i frikvarterer og efter skoletid som supplement til skolens for få idrætstimer er en oplagt mulighed, som allerede er gennemført mange steder. De eksisterende idrætsarealer kan på den måde udnyttes hovedparten af dagen og hovedparten af året. På skoler, hvor udearealerne indskrænkes på grund af tilbygninger, er det ekstra vigtigt, at idrætsarealerne inddrages som en del af det samlede udemiljø.

En egentlig *indskrænkning* af idrætsarealerne ses på Horbelev Skole (s. 44), hvor det var muligt at indrage et større areal til en skoleskov uden at forringe arealernes idrætsfunktion.

◀ Skolens traditionelle græsboldbaner har med det nye idrætslegeområde fået tidssvarende aktivitetsmuligheder. Klostermarksskolen i Roskilde.

På Klostermarkskolen i Roskilde Kommune er der indrettet idrætslegeplads på en bred bane af idrætspladsens græsarealer. Til trods for, at den nye idrætslegeplads ligger langt væk fra bygningerne, benyttes den flittigt i frikvartererne, i den daglige idrætsundervisning og i SFO-tiden. Idrætslegepladsen er desuden åben for lokalsamfundet, som kravet er, når der er givet tilskud til etableringen fra Lokale- og Anlægsfonden.

Den mest radikale ændring af eksisterende idrætsarealer er en *nedlæggelse* af muligheden for at udøve de traditionelle idrætsgrene til fordel for anden udnyttelse. Blenstrup Skole (s. 32) eksemplificerer dette med sin omformulering af det åbne græsareal uden for skolegården til skolens vigtigste omdrejningspunkt: mytologiens verden. Nedlæggelsen var mulig på grund af naboskab til idrætshal og foreningsboldbaner, hvis brug ligger uden for skoletiden.

Læseplanen for idræt opererer med et meget bredt og alsidigt idrætsbegreb, der støtter en ombygning af de traditionelle idrætsarealer til stimulerende og aktiverende lege- og idrætsmiljøer. Konsekvensen af en ændret udnyttelse af det gamle idrætsareal kan nogle steder være, at der bliver mindre plads til de traditionelle former for atletik og boldspil, og at græstæppet ved brug hele året rundt vil have vanskeligt ved at holde tidligere tiders standard. Men set i forhold til, at skolernes idrætsarealer derudover vil blive brugt langt mere, og at børnenes aktivitetsniveau i skoletiden vil øges, vurderes dette at være et mindre problem.

Nærmiljøanlæg

For en del år tilbage blev der talt meget om, at skolen skulle fungere som et kulturcenter i lokalsamfundet. Selv om der på mange skoler foregår aftenskoleundervisning og andre lignende aktiviteter, så er tanken om, at skolen skulle være et lokalt kulturcenter, generelt ikke slået igennem.

Til gengæld kan det konstateres, at flere skoler fungerer som en slags kulturcenter for børn og unge. De bruger udearealerne om aftenerne og i weekender som mødested og aktivitetsplads – også selvom der nogle steder ikke er ret mange eller særligt attraktive faciliteter.

Når de unge alligevel mødes på skolen, kan det skyldes, at der ikke er så mange andre lokale steder at mødes, og at skolen ofte ligger forholdsvis centralt i lokalmiljøet. Endvidere er skolens udearealer et sted, som de unge er trygge ved at færdes i. De kender alle mulighederne fra mange års frikvarterer.

I Norge har man i flere år på initiativ af den norske stat gjort en stor indsats og har bevilliget et trecifret millionbeløb til at skabe flere nærmiljøanlæg på eller i tilknytning til skolens udearealer. (Schmidt, 2004). Ud over, at det har givet bedre udemiljøer på de pågældende skoler, har det betydet nye mødepladser i byområderne for børn og unge.

► I Norge er der etableret mange nærmiljøanlæg som fx denne 'jungle'. Skudenes-havn Skole i Karmøy, Norge.

◀ Anlægget på Skolen ved Bülowsvej på Frederiksberg er åbent efter skoletid som nærmiljøanlæg.

Der har ikke i Danmark været gjort lignende storstilede forsøg på at udnytte skolens udearealer til nærmiljøanlæg. Der var en mulighed for at åbne byskolernes udearealer via de såkaldte 'kvarterløft', der er statsstøttede byfornyelsesindsatser med udgangspunkt i beboernes ønsker, men muligheden blev mærkeligt nok ikke udnyttet (Attwell & Sonne Olesen, 2005). Til gengæld har bl.a. Lokale- og Anlægsfonden i en årrække ydet økonomisk støtte til en del skoler, der har ønsket at etablere faciliteter til idrætsleg til brug for for både skolen og lokalsamfundet. Det har betydet, at der er kommet lidt større opmærksomhed omkring den flersidige brug af skoleanlægget.

Der er i princippet ingen forskel på et udemiljø, der fungerer godt i frikvartererne, og et, der understøtter nærmiljøfunktionen. Boldbaner og skatermiljøer, opholdspladser i ly og læ, legeredskaber som gynger og klatrenet, hvor der er plads til større eller mindre grupper sociale samvær, er lige så brugbare uden for som i skoletiden.

Skolen ved Bülowsvej (s. 50) vurderes som et næsten optimalt nærmiljøanlæg – næsten, fordi der ikke er overdækkede opholdsmuligheder. Skolen har eksempelvis værdi for andre skoler i tætte byområder, hvor mødestederne for de unge er få og mulighederne for udeaktiviteter begrænsede.

▼ Man kan få meget ud af et engageret gør-det-selv arbejde, når der er brug for at udnytte skolegården til aktiviteter for lokalområdets børn. Bregninge-Bjergsted Skole ved Kalundborg.

Der er angiveligt ingen væsentlige problemer med brug af arealet efter skoletiden, men brugsintensiteten betyder et større slid, der igen smitter af på driftsindsatsen. I forståelse af, at sliddet er et positivt udtryk for anlæggets popularitet, har Frederiksberg Kommune forbilledligt kvitteret med en øget økonomisk bevilling, så sliddet kan afhjælpes løbende.

De bandeafgrænsede boldbaner m.m. på Skolen ved Bülowsvej fungerer rigtig godt, men i princippet er en traditionel asfaltskolegård lige så velegnet som nærmiljøanlæg. Den kan på udmærket vis danne ramme om mange forskellige sociale og fysiske aktiviteter, især hvis asfaltbelægningen er i rimelig stand, og der er et sted at sidde. På den nu nedlagte Bregninge-Bjergsted Skole i Vestsjælland havde eleverne med skolens samtykke omdannet asfaltskolegården til et skater- og rulleskøjtemiljø. De havde desuden dannet en klub, hvor man mødtes uden for skoletid. Forældre havde hjulpet med at bygge forskellige, forholdsvis primitive, men meget anvendelige ramper og andre flytbare anlæg. Som en del af klubbens aktiviteter underviste de gode de mindre gode. Der er set lignende selvbyggede skaterfaciliteter på skoler i hele landet. Det antyder, at skateboard, rulleskøjtehockey osv. er blevet populære aktiviteter i asfaltskolegården.

På en del skoler udtrykkes frygt for, at der vil ske hærværk, hvis skolens udearealer bliver brugt som mødested for store børn og unge. Der er hørt om enkelte dårlige eksempler, men på langt de fleste skoler, som fortæller om de unges brug af skolens udearealer som mødested, er der kun få problemer. Og i tilfælde af problemer kan meget ifølge skolerne løses ved at tale med de unge.

Udviklingsprocesser

Det er en erfaring på mange skoler, at selvom de har gode ideer til, hvordan deres udearealer kan udvikles, kan det være svært at få idéerne gennemført, så de lever op til visioner og planer. Det er således ikke altid tilfældet, at en forandring af udearealerne også er blevet en forbedring i forhold til skolens virke og skolebørnenes dagligdag.

Med udgangspunkt i denne undersøgelses mange skoler samt et udviklingsprojekt, der blev gennemført på Kalvehave Skole i Langebæk Kommune i 2003 (Schytte & Attwell, 2004), er det tydeligt, at der ligger barrierer inden for både håndtering af de fysiske anlægsprocesser fra planlægning til daglig drift og den tilknyttede økonomi, og inden for de processer, der ligger i involvering af skolens mange aktører. Problemstillingerne er sammenfattet nedenstående med fokus på en *Kvalitetsanalyse* af skoleanlæggene som udgangspunkt for udviklingsprojekter, en bevidst *Funktionsmålsætning* for udearealernes udnyttelse, *Aktører* i processen og *Driftsopgaven* som forudsætning for, at skoleanlægget kan fungere og udvikle sig optimalt med tiden.

Kvalitetsanalyse

Der er fundet skoler, hvor udvikling af udearealerne bygger på en tydelig forståelse for kvaliteterne i det samlede anlæg i forhold til de nye rum og faciliteter, der er indlagt. På de skoler fremstår udearealerne generelt som funktionelt og æstetisk vellykkede. De otte eksempelskoler hører til i denne kategori. På mange andre skoler er der gennemført ændringer, hvor resultatet efterlader tvivl om anlægsbeslutningens baggrund og praktiske gennemførelse. Der kan selvfølgelig skjule sig gode begrundelser for det enkelte projekts udførelse, men generelt savnes der en grundig faglig kortlægning og analyse af skoleanlæggets tilstand og muligheder som baggrund for selv det mindste nyanlæg. Det er den baggrund, de pædagogiske ønsker til udvikling af udearealerne må holdes op imod, hvis ressourcerne skal udnyttes optimalt.

Beskrivelsen af de fysiske forhold, der må inddrages i en analyse af, hvordan den enkelte skole bedst kan gribe en udvikling af udearealerne an, samler sig om et meget enkelt budskab: Hver skole er unik.

Potentialet i hver skoles udearealer bør således analyseres, så man ved, hvad man har at bygge på. I den proces kan det blive nødvendigt at erkende, at man ikke har fysiske rammer, der funktionelt og æstetisk kan rumme de ønsker til udeaktivi-

◀ Den gamle, nedslidte skolegård på Kalvehave Skole på Sydsjælland er renoveret og aktiveret til brug for undervisning og leg, men med fagbistand gennem hele processen.

teter, man har. Med et billede: Det er ikke hensigtsmæssigt at indkøbe store herregårdsmøbler, hvis man bor i et lavtloftet bondehus – og omvendt. På samme måde er det nødvendigt at beskrive skoleanlæggets generelle vedligeholdelsestilstand og nedslidning. Med endnu et billede: Det er ikke hensigtsmæssigt at købe nye, fine møbler, hvis taget er så hullet, at møblerne blive ødelagt af regn af at stå i huset. Så må taget repareres først.

Skolens personale har en pædagogisk baggrund. Nogle har en personlig erfaring fra egen have, men det viser sig sjældent tilstrækkeligt til at kortlægge og analysere et skoleanlægs potentiale for nyudvikling til leg og læring og dets tilstand. Udviklingsprojektet på Langebæk Skole illustrerer vigtigheden af at involvere en landskabsfaglig rådgiver, som kan overskue både det eksisterende anlægs kvaliteter og dets muligheder og begrænsninger i forhold til de pædagogiske ønsker til nyudvikling og økonomien (Schytte & Attwell, 2004).

Funktionsmålsætning

En typisk faldgrube ved såvel nyanlæg som udviklingsprojekter er, at man beslutter sig for, hvad man vil have uden at spørge, hvilke aktiviteter, man vil understøtte med ændringen.

Udviklingsprojektet på Kalvehave Skole viste, at det er en krævende, men meget lærerig proces for en skoles personale at skulle definere, hvilke aktiviteter, der skal sættes på (Schytte & Attwell, 2004). Det er ikke så vanskeligt at beslutte sig for at engagere et firma til at etablere en naturlegeplads, men vanskeligt at definere, hvilke udfoldelsesmuligheder, man mangler – som retfærdiggør, at man måske i sidste ende sætter på specielle naturlegeredskaber. Man skal kun indkøbe *et gyngestativ*, hvis man er enige om, at det er vigtigere for børnenes udvikling *at gynge* end *at gøre* andre ting. Og man skal kun anlægge *en skolehave*, hvis personalet er enige om, at den over længere tid skal passes som en del af *at lære* om jord og planter.

På Kalvehave Skole blev denne altafgørende del af planlægningen af en udvikling af skolens gamle skolegård baseret på Gardners teorier om 'de syv intelligenser' (Gardner & Fibæk Laursen, 1997). Denne metode er en praktisk mulighed for at kategorisere aktiviteter i forhold til den enkelte skoles pædagogiske mål.

Aktører

Det er en generel vurdering, at der ofte har manglet vigtige aktører i planlægning af nyanlæg og udviklingsprojekter i skolernes udearealer.

Det er vigtigt for resultatet, at alle aktørgrupper får lejlighed til at påvirke beslutningerne, ligesom involveringen kan have et vigtigt socialt og pædagogisk sigte (Sehested, 2003, s. 71),

Skolens ansatte spiller selvfølgelig hovedrollerne. Det er dem, der bl.a. inden for

lovgivningens rammer definerer de pædagogiske mål, der er grundlaget for den enkelte skoles virke.

Specielt når det gælder udvikling af læringsmiljøer, er *skolens lærere* en vigtig aktørgruppe. Som det kan udledes ved f.eks. sammenligning af Asgård Skole (s. 20) og Holmegårdsskolen (s. 38), er lærergruppens holdning til og dermed anvendelse af de læringsmiljøer, der udvikles, afgørende for, hvordan og om de bliver anvendt. Hvis faciliteterne ikke anvendes, kan man sige, at der er tale om investeringer, som ikke giver et afkast. Hvis faciliteterne anvendes optimalt, kan afkastet derimod være, at børnenes læring påvirkes i positiv retning.

Som det er beskrevet i afsnittet Legemiljøer spiller skolens *SFO-ansatte* hyppigt en offensiv rolle i udviklingen af skolens udearealer. De har en pædagogisk fokus på leg, som gør, at de stiller krav til de legemuligheder, de kan tilbyde. Det giver desuden en ekstra dimension, at deres virke også dækker sommerferietidens mange gode udedage. Som det f.eks. ses på Vittenbergskolen (s. 62) kan SFO-områderne fungere som det gode udetilbud, der lokker også undervisningen udenfor, og som dermed påvirker skolens samlede praksis for brug af udearealerne.

En væsentlig faktor, som er kommet frem i interview med repræsentanter for de enkelte eksempelskoler, er, at det er af stor betydning, at der i personalegruppen af lærere og pædagoger findes personer, som ser vigtigheden af, at skolen udvikler sine udearealer, og konkret arbejder for denne sag.

Det kan være altafgørende for gennemførligheden af et udviklingsprojekt, at *skolens leder* er involveret. Både internt i personalegruppen og i forhold til bevillingsansøgninger vurderes det væsentligt for successen, at projektet har den status og gennemslagskraft, som skolelederens medvirken kan give (Schytte & Attwell, 2004).

En anden væsentlig aktør inden for gruppen af skolens ansatte er *pedel* og andre servicemedarbejdere. Uden deres forståelse for den afledte drift af anlæg i udearealerne er mange projekter dømt til at mislykkes. Det betyder, at den eller de, der dagligt skal ren- og vedligeholde et anlæg og sørge for den gartnerfaglige pleje af en beplantning, skal involveres på et tidligt tidspunkt, så de kan konsekvensvurdere og korrigere idéerne i forhold til deres faglighed, rutiner og driftsøkonomiske muligheder. En sådan forankring i driftsgruppen kan også betyde, at der skabes loyalitet i forhold til de måske ekstra arbejdsopgaver, anlæggene medfører. Der er ikke i undersøgelsen fundet pedeller med gartnerfaglig baggrund, men mange eksempler, der viser, at en efteruddannelse af pedeller i gartnerfaglige spørgsmål, specielt beplantningspleje og træbeskæring, ville være en rigtig god investering. Det koster både tid og kvalitet, hvis de driftsansvarlige mangler viden om gartnerfaglige spørgsmål. Også ved udlicitering af driftsopgaven er det væsentligt at få denne dimension med.

Involvering af *eleverne* i forhold til udearealernes funktion er en god mulighed. De ved, hvordan deres daglige udemiljø bedst udnyttes. Derimod kan det være svært

► Eleverne deltog aktivt og engageret i fornyelsen af deres skolegård. Kalvehave Skole på Sydsjælland.

for eleverne at pege på udviklingsmuligheder, der er direkte realisable. Det kræver kendskab til andre skolemiljøer og et abstraktionsniveau, som nok kun de ældste elever magter. Men det er en god ide at inddrage eleverne i planlægningen, hvis man er indstillet på at omsætte deres ønsker i forhold til det aktuelle projekt (Schytte & Attwell, 2004, s. 17).

Involvering af eleverne i det praktiske arbejde som en del af både timernes og frikvarterernes aktiviteter er måske mindre anvendt, men vurderes at være en oplagt mulighed. På Kalvehave Skole deltog en del elever med stort engagement og nysgerrighed i både rydningsarbejder og nyanlæg, så de både fik erfaring med egen kunnen og indsigt i den praktiske indsats. Børnenes deltagelse er desuden vigtig, fordi det giver dem en konkret mulighed for at påvirke deres eget udemiljø; et aspekt, som man har positive erfaringer med i Sverige og Norge (Attwell m.fl. 2004, s. 59 - 103).

Der henvises ofte til den frivillige arbejdsindsats, som *forældregruppen* kan bidrage med ved udvikling af skolens udearealer. Mange steder bærer resultatet desværre præg af bl.a. manglende anlægsteknisk viden hos både forældre og hos de lærere eller pædagoger, der har styret arbejdsindsatsen. På Blenstrup Skole (s. 32) styrede en faguddannet projektleder arbejdet, så forældreindsatsen kunne udnyttes positivt. Det er en klar vurdering, at både planlægning og det praktiske anlægsarbejde ved udvikling af skolens udearealer, som på Kalvehave Skole, bør forestås af en *rådgiver* med landskabsfaglig baggrund (Schytte & Attwell, 2004, s. 33). Rådgiveren skal selvfølgelig fungere i samarbejde med det pædagogisk uddannede personale og gerne også forældregruppen, når det gælder den praktiske indsats. På den måde kan det sikres, at indsatsen bliver langsigtet bæredygtig i forhold til både funktion, æstetik og driftsindsats. Det skal tilføjes, at forældregruppens medvirken er vigtig, når det gælder anlæg, hvor børnenes påklædning spiller en rolle. Der er ikke dårligt udevejr, kun forkert tøj til vejret, som man siger. Men forældrene skal være indforståede med at bakke op om, at børnenes påklædning skal passe til udeaktiviteter i al slags vejr, hvis der skal oparbejdes en udepraksis på skolen (Mygind, 2005).

Driftsopgaven

Det nævnes fra svenske udviklingsprojekter (Paget & Widgren, 1988), at der kan være en konflikt mellem pædagogik og vedligeholdelse. Lærere og pædagoger ønsker f.eks. naturpræg, mens driftspersonalets praksis bygger på en konventionel drift, som den kendes fra parker og anlæg, og som hyppigt giver sig udslag i, at alt græs plæneklippes og buskene hækkklippes. En sådan driftspraksis kan være en barriere for arealernes udnyttelse i undervisningen. Hertil kommer den generelt mangelfulde ren- og vedligeholdelse, der kan skyldes alt fra pedellens og skoleleders manglende interesse og viden til mangel på tid og på økonomiske midler til selv de mest nødvendige arbejder. Forfald og manglende muligheder for praktisk støtte

▲ Ærgerligt, når gode intentioner og planter går til på grund af manglende pleje.

► Gartnerfaglig efteruddannelse af pedellen kunne antageligt forbedre både anlæggets funktion og dets udseende.

til undervisningsaktiviteter inspirerer ikke til, at lærerne bruger udemiljøet i undervisningstiden. Det støtter heller ikke en positiv brug af udearealerne i skolefritiden og efter skoletid, hvis udearealerne bærer præg af ligegyldighed og forfald, måske snarere tværtimod. Det synes således påkrævet at fokusere på en konstruktiv dialog med driftspersonalet for at sikre, at de pågældende anlæg kan udvikle sig til holdbare og attraktive udetilbud.

Som nævnt i afsnittet *Udvælgelse af eksempel anlæg* var et af de fire primære og umiddelbart synlige udvælgelseskriterier driftsindsatsen. Det var et ønske at præsentere eksempler på skoleanlæg med en såkaldt tilpasset vedligeholdelse og beplantningspleje. Med tilpasset menes, at anlægget passes i overensstemmelse med indhold og slid, så det hverken fremtræder nedslidt og forsømt eller for ordentligt i forhold til form og funktion. Driftsindsatsen skal således være usynlig på samme måde som det husarbejde, der efter den gamle talemåde ”kun ses, når det ikke er gjort”. Modsat skal driftsindsatsen være synlig på den måde, at der successivt skal rettes op, repareres, udskiftes, beskæres, græsklippes osv. Det skal ske til et niveau, hvor det pågældende anlæg sikres den planlagte udvikling og forventede levetid. Set i et totaløkonomisk perspektiv: Jo bedre man tager vare på skoleanlægget, jo længere holder det, og jo mere får man ud af den kommunale og øvrige investering, der er ofret på anlægget. Der gælder helt samme princip for skoleanlæg som for alle andre anlæg, men måske endnu vigtigere på skoler, hvor sliddet ofte er større end i andre grønne anlæg. På grundlag af de mange besøgte skoleanlæg må det desværre konstateres, at dette simple forrentningsperspektiv ikke har været taget i betragtning ret mange steder – eller i hvert tilfælde ikke er blevet efterlevet.

Driften af folkeskolernes udearealer er i Danmark et kommunalt anliggende. Der er afsat beløb i budgetterne for de driftsmidler, skolerne får overdraget til selvforvaltning, til ren- og vedligeholdelse og til græsklipning, hækklipning, beskæring osv., dog nok i de færreste tilfælde så specifikt beskrevet.

Der er stor forskel på, hvor stor fokus der er på skoleanlæggenes drift i de enkelte kommuner. Ud fra de næsten 300 skoleanlæg, der ligger til grund for eksempelsamlingen, vurderes det, at f.eks. større bykommuner har oparbejdet en faglig tradition på skoleområdet, der inkluderer et generelt udmærket driftsniveau. Der er fagfolk i de kommunale administrationer, der holder øje med, at standarden ikke bliver for ringe, selvom nogle af også disse kommuners medarbejdere beklagede, at det kan være vanskeligt at vinde politisk bevågenhed for finansieringssiden.

Modsat har samtaler under forundersøgelsen med nøglemedarbejdere i de kommunale administrationer og med driftspersonale på skolerne budt på udsagn, der tyder på, at dele af de midler, der er tiltænkt udearealernes drift, anvendes til andre formål. Det bedømmes at være en mulig konsekvens af skolernes selvforvaltning. De færreste skoleledere kan forventes at have et fagligt kendskab til drift af udeare-

aler, og til bygningsvedligeholdelse. De har typisk en pædagogisk baggrund. Det kan derfor godt tænkes, at driftsarbejder udskydes uden viden om de afledte konsekvenser, der ligger i et opsparet efterslæb. Dette vurderes at være en del af grunden til det gængse forfald, der ses på alt for mange skoler. På f.eks. Uglegårdsskolen er det begyndende forfald bekymrende, for der er tale om et meget bevaringsværdigt anlæg. Modsat eksemplificerer det over 30 år gamle skoleanlæg, at hvis kvaliteten er høj, kan et anlæg tåle mange års forsømmelser på driftssiden, før det går galt.

Finansiering af den almindelige driftsindsats kan være vanskelig nok; finansiering af renoveringer og forbedringer kan være endnu vanskeligere. Med specielt Blenstrup Skole (s. 32) og Hørbelev Skole (s. 44) som eksempler ses det, at nogle skoler derfor søger eksterne midler, når der er ønsker om at udvikle udearealerne. Fondsmidler kan ses som en slags hjælp til selvhjælp med en indtænkt eksempelværdi. Desværre ser det ud til, at der mangler en kvalitetssikring af anvendelsen af fonds- og andre specialmidler. Krav om inddragelse af en rådgiver i arbejdet kunne eventuelt indgå som del af løsningen af dette problem.

Fondsmidler er imidlertid engangsbevillinger og derfor ikke tilstrækkelige i det lange løb. En kommunalpolitisk interesse ses derfor generelt som afgørende for, om der bliver afsat og anvendt rimelige økonomiske midler til skolens udearealer til såvel renoverings- og udviklingsformål som til den nødvendige driftsindsats, der skal sikre skoleanlæggenes udvikling på langt sigt. Københavns Kommune har i perioden 2002-2004 bevilliget omkring 20 mio. kr. til fornyelse af skolegårde. Af 150 ansøgende skoler har kun 34 skoler fået tilskud, men processen med at definere ønsker og udarbejde planer til ansøgningen har tilsyneladende haft en positiv effekt på også de øvrige skolars opmærksomhed på deres udemiljø.

Der findes ikke konsistente oplysninger om driftsudgifter for udearealerne på de præsenterede otte skoler. Med et meget forsigtigt skøn på de angivne oplysninger ser det dog ud til, at eksempelskolerne typisk anvender 3-4 kr. pr. m² pr. år til drift af udearealerne, men der ses ikke en sammenhæng mellem kvalitet og pris.

Driftsopgaven på eksempelskolerne udføres enten af kommunens medarbejdere – eventuelt efter en offentlig licitation – eller af skolens egne servicemedarbejdere. På andre skoler findes forskellige kombinationer af egen varetagelse af driftsopgaven i forhold til udlicitering til firmaer af henholdsvis daglig ren- og vedligeholdelse, gartnerfaglig pleje og større renoveringsarbejder. Der kan ikke udledes forhold, der kan fremhæve en speciel løsningsmodel som mest optimal. Dog kan det konkluderes, at uanset den valgte løsning, bør der generelt lægges større vægt end i dag på kvaliteten af det udførte arbejde, så skoleanlæggenes udvikling ikke sinkes eller hindres af en ukvalificeret indsats.

Der er ingen tvivl om, at der er brug for økonomisk støtte til istandsættelse og udvikling, hvis udearealerne skal fungere som et godt alternativ til indeundervisning og

◀ Der er kommet fine anlæg ud af den ekstra økonomiske støtte til Københavns skoler, som kommunen har ydet. Ålholm Skole i København.

▲ Eleverne deltager i renholdelsen af udearealerne på deres skole. Skåde Skole i Århus.

indeophold i frikvartererne. Hvis indsatsen skal opretholdes på længere sigt, skal driftsopgaven indtænkes både organisatorisk og økonomisk. Pedeller kan f.eks. efteruddannes, eller arbejdet kan udliciteres. Inddragelse af eleverne i vedligeholdelsesarbejder er en anden perspektivrig mulighed, der er set gennemført med succes. Elevernes indsats er f.eks. på Højby Skole i Odsherred på Sjælland grundlaget for ikke at beskære skolens ekskursionskonto.

Summary

SBi 2006:15

Outdoor environments at Danish public schools. Eight examples

The publication comprises a presentation of eight well-functioning outdoor environments at Danish public schools and a thematic analysis of selected related topics. It finalizes research on public school grounds carried out by the Danish Building Research Institute since 2000. The publication was funded by the Danish National Research and Educational Buildings as part of a visionary effort to improve the physical environment of public schools.

School grounds have become an area of growing interest. After a couple of decades with different agendas, schools and local public administrations are beginning to understand that school grounds constitute a resource for school activities and for local communities with no or few public open spaces. At some schools the outdoor areas have been developed into attractive play and learning environments but at a large number of Danish schools the outdoor spaces are worn down and neglected and thus need to be improved in order to become attractive for children and teachers.

This study builds on existing knowledge from research in Denmark and other countries in Western Europe. Focal points are:

- Social relations and friendships at school develop through play. Play during school hours and in after-school care to a large degree takes place outdoors. Therefore school grounds ought to contain play and stay places that support positive social relations between the children.

- Physical activity and fresh air are known to be crucial for children's ability to learn and for their physical condition and general health. It is not much fun to make physical exercises for health reasons, but it is fun to play. It is therefore important to provide outdoor school environments that make it attractive to play outside during breaks and after school.

- Children learn in different ways. Some children learn by studying, others learn much better hands on, working with practical experiments outdoors. Many topics may be taught outdoors, but it is an experience that it requires good facilities to make teachers teach outdoors. It is therefore important to build attractive outdoor learning environments.

- A local place to meet and play in their free time in the local environment is important to all children. If there are no public parks or play grounds in the vicinity, school grounds may be used outside school hours for that purpose. In most cases such double use of the school grounds works fine. It is therefore important to open school grounds for public use.

Almost 300 public schools constitute the background material for selecting the eight school environments presented. The schools were found through literature, key persons at county and municipal level, lists of schools receiving grants for school ground improvements etc. The selection criteria were:

- well-functioning play environments
- well-functioning learning environments
- open to public use outside school hours
- visibly reasonable management efforts

It was a general finding of the study that a majority of school grounds have room for improvements. No schools were found that could satisfy all four criteria.

All schools grounds comprise unique opportunities for functional and architectural improvements that will benefit everyday school life. The study revealed that it pays off to rebuild school grounds into attractive learning environments. With its

eight examples the publication attempts to illustrate how it may be done and thus to support further interest in building and improving the daily outdoor school environments of our children.

The mid 1900 urban growth in Denmark included building a large number of new schools. This generated a general interest among architects and landscape architects for creating modern learning environments with architectural qualities. This period is illustrated by Ulegårdsskolen, the Canal Courtyard of which has still not been superseded as the optimal learning environment. Considering that the quality has survived 35 years and limited maintenance, the environment may indeed be called sustainable. Its new counterpart is Asgård Skole, the new school grounds of which have a high design and construction quality. They are built to last. Together with the likewise high quality buildings they convey the message that children matter.

Also Holmegårdsskolen has important qualities built into the well-planned school grounds, e.g. zoning of areas from class terraces to common areas for all children and integration of buildings and large trees into a unique architectural whole. However, the school was mainly chosen to demonstrate how an existing non-functional courtyard may be successfully changed into a functional learning lab that serves several subjects. A well-planned organisation of the activities has made it an integrated part of the school's team teaching practice.

Together with the three schools mentioned above, Vittenbergskolen represents large suburb and urban fringe schools. However, it differs by originally being built with much less quality. It is presented to demonstrate that even limited physical and economic opportunities may be used to create attractive learning environments when dedicated staff decides to improve the situation. Such environments may be created at all similar schools.

The school grounds of Bjedstrup Skole belongs to the same category of build-it-yourself outdoor environments and like at Vittenbergskolen the setting is the original wind break plantings of now large trees and bushes. The school moreover comprises unique garden environments which are used actively in teaching. Finally it is a fine example of balanced management that acknowledges the different requirements needed for natural versus cultural outdoor environments. Blenstrup Skole and Horbelev Skole are also older schools in small towns. Blenstrup Skole has been successful in obtaining substantial economic support for building a unique, large scale mythological learning landscape on a former sports field. The mythological landscape is open to the public and among others used for large community events. At Horbelev Skole the outdoors have been changed successively in a more humble way by the help of staff and parents. The old school yard, the green school yard, the school garden, the school forest etc. are functional environments that support the different daily activities.

Skolen ved Bülowsvej represents the monumental several storey school buildings from the 1800s. The old asphalt-covered school yard remains almost unchanged. However, the school is presented due to a new and larger yard built as part of extending the school with a new building that faces a large, inner urban courtyard. The area was successfully planned to support physical activity, which is popular also after school hours as the school yard is open to the public. That no other schools in dense urban areas were found suitable to be presented here may serve as a challenge to start renovating and improving these frequently worn down and grey school yards in their very own way.

The thematic analysis takes its point of departure in the eight examples presented, but additionally uses features and special environments from other of almost 300 schools studied.

Initially the overall layout and design of the school grounds is explored. It is concluded that good results require an initial analysis of the existing physical potential of each school. The section on play environments focuses on area types and equipments. An important conclusion is that school grounds must contain a variety of spaces and domains in order to support as many different play activities as possible and to minimize conflicts. Play equipment is generally only necessary when space is limited. Outdoor learning environments have previously been limited to mainly

sports, but most subjects may benefit by outdoor activities. It is concluded that in order to make it a general practice for the teachers to use this potential, it is important to create functional and well organised facilities. In the section on public use outside school hours it is concluded that all well-functioning play environments are attractive for the local community. A general fear of vandalism and other problems appears to be overrated. The section on development processes focuses on resource analysis, definition of competences to be supported by outdoor environments and actors to be involved in planning, construction and management. It is underlined that a balance between project and possible management efforts must be found in order to make lasting results.

It is finally concluded that in spite of much improvement being needed a positive development to create better outdoor school environments is going on. It is a challenge for each school to make use of available physical and economic opportunities and to involve all actors available in order to create attractive outdoor learning environments for their children.

Litteraturliste

Attwell, K., & Schjerup Hansen, J. (2000). Folkeskolens friarealer – for fremtiden. In M. Olrik (red.), & I. M. Kirkeby (red.), *En konkurrence om rum form funktion i folkeskolen* (Temahæfte 2) (pp. 12-25). København: Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, & Statens Byggeforskningsinstitut.

Attwell, K., & Sonne Olesen, E. (2005). *Byens frirum – et fælles anliggende. Friarealindsatsen i syv kvarterløft* (SBI 2005:07). Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.

Attwell, K., Schjerup Hansen, J., Sonne Olesen, E., & Thuesen, K. (1998). *15 friarealer. Friarealrenovering i etageboligområder – problemer og løsninger*. København: Bolig- og Byministeriet.

Attwell, K., Hauan, A., Olsson, T., Schytte, B., & Tapaninen, R. (2004). *Gode udemiljøer ved nordiske skoler: 16 eksempler fra Danmark, Finland, Norge og Sverige* (By og Byg Resultater 034). Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.

Bjerrum, B. (2004). *Fag og uderum*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. Lokaliseret 20060710 på:
<http://www.sbi.dk/arkitektur/undervisningsbyggeri/udearealer-og-paedagogiske-intentioner-artikelsamling/fag-og-uderum>

Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM. (2003). *Æstetik ja tak: En inspirationsbog om hverdagsæstetik i grundskolen*. København.

Dirckinck-Holmfeld, K. (1999). Evaluering af fem skoler. *Arkitekten*, 101(5), 4-25.

Gardner, H., & Fibæk Laursen, P. (red.). (1997). *De mange intelligensers pædagogik*. København: Gyldendal.

Hansen, M. (2004). *Skolen i bevægelse*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. Lokaliseret 20060710 på:
<http://www.sbi.dk/arkitektur/undervisningsbyggeri/udearealer-og-paedagogiske-intentioner-artikelsamling/skolen-i-bevegelse>

Holgersen, S. (2006). Græsarmering. *Grønt Miljø*, (2), 14-15.

Knudsen, G. (1998). *Et historisk snit*. In I. M. Kirkeby (red.), *Skolen - et fysisk landskab – et mentalt rum* (pp. 28-33). Århus: Amtscentralen for Undervisning, Århus Amt, Arkitektskolen i Aarhus, Danmarks Lærerhøjskole, Århusafdelingen, & Århus Kommunale Skolevæsen.

Lindholm, G. (1995). *Skolgården: Vuxnas bilder – barnets miljö* (Stad & Land nr. 129:1995). Alnarp: MOVIMUM.

Mygind, E. (red.). (2005). *Udeundervisning i folkeskolen: Et casestudie om en naturklasse på Rødkilde Skole og virkningerne af en ugentlig obligatorisk naturdag på yngste klassetrin i perioden 2000-2003*. København: Museum Tusulanum.

- Nielsen, G. (2004). *Barrierer for børns bevægelsesaktivitet: En empirisk undersøgelse på baggrund af en teoretisk analyse*. København. [Speciale ved Institut for Idræt, Københavns Universitet]
- Nikolaisen Jordet, A. (1998). *Nærmiljøet som klasserom: Uteskole i teori og praksis*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Nørgård, B. (1998). De kulturbærende folkeskolebygninger? In I. M. Kirkeby (red.), & M. Olrik (red.), *Rum form funktion i folkeskolen* (Temahæfte) (pp. 58-63). København: Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, & Kulturministeriet.
- Olrik, M., & Birk Hansen, P. (1998). Skolebyggeriets mange lag. In I. M. Kirkeby (red.), & M. Olrik (red.), *Rum form funktion i folkeskolen* (Temahæfte) (pp. 30-37). København: Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, & Kulturministeriet.
- Paget, R., & Widgren, R. (1988). *En ny skolegård: Utvecklingsmöjligheter och problem genom fem skolegårdsförnyelser* (Stad & Land nr. 64 1988). Alnarp: MOVIUM, & Institutionen för Landskapsplanering.
- Rum Form Funktion. (2004). Rum form funktion i folkeskolen. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. Lokaliseret 20060710 på: <http://www.sbi.dk/arkitektur/undervisningsbyggeri/skolebyggeri/rum-form-funktion-i-folkeskolen/>
- Schmidt, L. (2004). *Skolegården, jungle eller luftgård: En studie av nærmiljøanlegg, barn og fysisk aktivitet i skolegården* (NIBR-rapport 2004:1). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Schytte, B. (1998). Skolens udearealer. In I. M. Kirkeby (red.), & M. Olrik (red.), *Rum form funktion i folkeskolen* (Temahæfte) (pp. 52-57). København: Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, & Kulturministeriet.
- Schytte, B., & Attwell, K. (2002). *Litteraturliste om skolens udearealer*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. Lokaliseret 20060710 på: <http://www.sbi.dk/arkitektur/undervisningsbyggeri/litteraturliste-til-skolens-udearealer/litteraturliste-til-skolens-udearealer>
- Schytte, B., & Attwell, K. (2004). *Leg og læring ude: Udvikling af udearealerne på Kalvehave skole* (By og Byg Dokumentation 056). Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Sehested, K. (2003). *Skolebyggeri mellem hierarki og netværk: Om samarbejde og processer i kommunalt skolebyggeri* (Notat). Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Sheat, I. & Beer, A. R. (1991). *Why improve our school grounds?* Sheffield: University of Sheffield.
- Sigumfeldt, M. (red.). (1981). *Byggelegepladser i Danmark*. København: Dansk Legeplads Selskab.
- Skovgaard Hoaran, I. (2002). *Analyse og evaluering af skoleudearealer med vægt på udformning og funktion for børns oplevelses- og læringsmuligheder*. København: Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Institut for Økonomi, Skov og Landskab.
- Stanek, H. (1998). Børn tørster efter udfordringer i asfaltørkenen. *Folkeskolen*, 115(37, Tillæg), 16-17.
- Steinø, N. (red.). (2003). *Fag og rum i folkeskolen*. København: Rum Form Funktion.

Udearealer og pædagogiske intentioner. Artikelsamling (2004). Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. Lokaliseret 20060809 på:
<http://www.sbi.dk/arkitektur/undervisningsbyggeri/udearealer-og-paedagogiske-intentioner-artikelsamling/>

Undervisningsministeriets Byggeforskningsudvalg, & Statens Byggeforskningsinstitut. (1958). *Skolegrunden* (Nyt skolebyggeri 6). København: Teknisk Forlag.

Der tegner sig et noget broget billede af udearealerne på landets 1.600 folkeskoler. Det er kun et fåtal af de 600.000 skolebørn, der bliver stimuleret til et aktivt og inspirerende udendørsliv i og mellem timerne. I bogen karakteriseres et godt udeanlæg ved, at der er et bredt udbud af lege- og opholdsmuligheder for alle aldersgrupper og for begge køn, og til både stille og mere vilde aktiviteter, så de forskellige lege kan foregå samtidigt uden konflikter. Skoleanlægget skal desuden indeholde tilbud til undervisningen i andet og mere end idræt, og det skal være til rådighed for lokalsamfundet efter skoletid. Endelig skal der være en vedligeholdelsesindsats, der sikrer, at anlægget ikke slides ned, selv om det bliver brugt meget. Det er de enkelte skolars forståelse for og vilje til at berige børnenes leg og læring, der spiller en afgørende rolle for, om udearealerne er udnyttet, så de fungerer optimalt i skolens dagligdag. Bogen præsenterer otte udeanlæg, der på hver sin måde udmærker sig med gode kvaliteter. Selv om der skulle besøges 300 skoler for at finde de otte eksempler, ser forfatterne en tendens til, at interessen for at gøre skolerne mere brugbare vokser. Det er håbet med denne bog, at de otte anlæg kan være inspiration for skolerne – og kommunerne – til at komme i gang med at udnytte de ubrugte muligheder udenfor.

1. udgave, 2006
ISBN 87-563-1285-7

